

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Горбова Н. А.

Господарське право України

Навчальний посібник

Мелітополь
2019

УДК 346.1(075.8)

Г 67

Рецензенти:

Олексенко Р.І. – професор кафедри маркетингу Таврійського державного агротехнологічного університету, кандидат педагогічних наук;

Гапотій В.Д. – завідувач кафедри права Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, к.ю.н., доцент;

Мінкова О.Г. - ст. викладач кафедри права Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, к.ю.н.

Укладач:

Горбова Наталя Аркадіївна – доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права Таврійського державного агротехнологічного університету, кандидат педагогічних наук

Рекомендовано вченою радою Таврійського державного агротехнічного університету як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (Протокол № 11 від 28.05.2019 року)

Г 67 Горбова Н. А. Господарське право України: навч. посібник. Мелітополь: Однорог Т. В., 2019. – 127 с.

ISBN

Горбова Н. А. Господарське право України: навч. посібник. Мелітополь: Однорог Т. В., 2019. – 126 с.

У навчальному посібнику розглянуто теоретико-правові засади та умови здійснення господарської діяльності в Україні, правове становище суб'єктів господарювання, розкрито характерні риси окремих видів господарювання, особливості відповідальності та захисту прав суб'єктів господарювання. Наведено питання для самостійного опрацювання матеріалу та виділені основні теоретичні поняття.

Посібник може бути використаний як базовий навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей ВНЗ, що вивчають дисципліну «Господарське право», а також буде корисним керівникам підприємств, бухгалтерам, юристам практикам у сфері господарської діяльності.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ТЕМА 1. ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО, ЯК ПІДСТАВА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Поняття, предмет регулювання і методи господарського права.....	6
1.2. Господарське законодавство.....	7
1.3. Правове регулювання відносин власності у сфері господарювання.....	9
ТЕМА 2. ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	13
2.1. Загальна характеристика суб'єкта господарювання.....	13
2.2. Установчі документи суб'єктів господарювання – юридичних осіб.....	14
2.3. Об'єднання підприємств, їх форми та особливості господарської діяльності.....	15
2.4. Державна реєстрація суб'єкта господарювання.....	18
2.5. Припинення діяльності суб'єкта господарювання.....	20
ТЕМА 3. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПІДПРИЄМСТВ.....	24
3.1. Поняття та характерні риси підприємств. Види підприємств.....	24
3.2. Особливості правового становища державних і комунальних підприємств.....	29
3.3. Підприємства колективної власності.....	33
3.4. Приватні підприємства.....	37
3.5. Фермерське господарство.....	39
ТЕМА 4. ПРАВОВИЙ СТАТУС ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ.....	42
4.1. Поняття, види та основи функціонування господарських товариств.....	42
4.2. Особливості правового статусу акціонерного товариства – публічного та приватного.....	45
4.3. Правове становище товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю.....	51
4.4. Поняття і сутність повного і командитного господарських товариств.....	52
ТЕМА 5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА.....	55
5.1. Поняття, сторони та порядок ініціювання процедури банкрутства.....	55
5.2. Порухення справи про банкрутство.....	56

5.3. Процедури, що застосовуються щодо неплатоспроможного боржника та його майнових активів.....	60
5.4. Порядок проведення ліквідаційної процедури.....	69
ТЕМА 6. ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ.....	75
6.1. Поняття господарського зобов'язання. Підстави виникнення та припинення господарських зобов'язань	755
6.2. Види господарських зобов'язань	766
6.3. Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань	777
6.4. Господарські договори. Види господарських договорів	788
6.5. Правові вимоги до форми та змісту господарського договору.....	822
ТЕМА 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО - ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН.....	85
7.1. Порядок зміни та розірвання господарських договорів.....	85
7.2. Припинення господарських договорів.....	87
7.3. Належне виконання господарських договорів.....	88
7.4. Господарсько-правові засоби забезпечення належного виконання господарських зобов'язань.....	90
ТЕМА 8. ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	95
8.1. Поняття господарського правопорушення та його види.....	95
8.2. Визначення господарсько-правової відповідальності, її функції.....	96
8.3. Види господарсько-правової відповідальності.....	97
8.4. Визначення господарського спору. Порядок досудового врегулювання спорів.....	101
8.5. Порядок вирішення господарських спорів.....	104
8.6. Порядок оскарження рішення господарського суду.....	108
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	112
ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ.....	121

ПЕРЕДМОВА

Особливістю господарської діяльності є її безперервний розвиток, поява нових форм здійснення господарської діяльності тощо. Постійна зміна та прийняття нових нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність та визначають порядок й необхідні умови для здійснення окремих видів господарської діяльності, обумовлюють необхідність вивчення загальних вимог до господарювання, а також деталізації особливостей здійснення певних видів господарської діяльності.

Господарська діяльність базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Засади ринкової економіки передбачають повну господарську самостійність підприємств та фізичних осіб – підприємців, що вступають в різноманітні виробничі, господарські та інші відносини. Ці суспільні відносини (між суб'єктами господарювання, а також між ними і державними та іншими органами) потребують правового регулювання.

Загальні засади здійснення господарської діяльності закріплені у Конституції України, Господарському та Цивільному кодексах України.

Однак видів господарської діяльності досить багато, тому неможливо всі правові вимоги щодо господарювання об'єднати в один кодифікований акт. У зв'язку з цим для вивчення дисципліни «Господарське право України» необхідне опанування великої кількості нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність.

У пропонованому посібнику висвітлено основні правові інститути загальної частини господарського права, а також питання правового регулювання окремих сфер господарського життя на основі чинного господарського та господарського процесуального законодавства України.

Докладно розглядаються загальні положення щодо суб'єктів господарської діяльності, їх видів та організаційно-правових форм, аналізується процедура реєстрації в усіх державних органах, порядок отримання ліцензій, патентів та інших дозволів, висвітлюються питання укладання, зміни та розірвання господарських договорів. Особлива увага звертається на специфіку господарських договорів різних видів, підстави та порядок визнання їх недійсними. Головну увагу зосереджено на правових питаннях здійснення господарської діяльності та управління нею.

Слід зауважити, що за формою викладення матеріалу навчальний посібник розрахований на осіб, що вже мають певний обсяг знань із фундаментальних галузей права – цивільного, сімейного, адміністративного, податкового права та інших, а також загальної теорії права. Тому в посібнику розглядається не сутність певних правових категорій, а те, як вони спрацьовують у господарській

діяльності, впливають на кінцевий результат діяльності, позначаються на майновому стані суб'єктів господарювання.

За останні роки в Україні прийняті раніше нормативні акти господарського законодавства постійно зазнають змін. Також узагальнення судової практики та рекомендації Вищого господарського суду України та Верховного суду України відіграють важливу роль для вирішення господарських спорів та захисту прав суб'єктів господарювання. Поступово змінюється програма й обсяг викладання господарського права у вищих навчальних закладах, що пов'язано з реформуванням освіти. Запропонований посібник «Господарське право України» підготовлений на кафедрі публічного правління, адміністрування та права Таврійського державного агротехнологічного університету і, за задумом авторів, призначений для поза аудиторної підготовки студентів.

У розглянутих темах навчального посібника органічно поєднується теорія і практика правового супроводу господарської діяльності, загострюється увага на недоліках законодавчого регулювання окремих господарських відносин.

Навчальний посібник відповідає навчальному плану підготовки студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів та буде корисним керівникам підприємств, бухгалтерам, іншим практикам у сфері господарської діяльності.

ТЕМА 1. ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО, ЯК ПІДСТАВА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.

План

- 1.1. Поняття, предмет регулювання і методи господарського права.
- 1.2. Господарське законодавство.
- 1.3. Правове регулювання відносин власності у сфері господарювання

1.1. Поняття, предмет регулювання і методи господарського права.

Право - це система правових норм, тобто особливих правил поведінки, що регулюють суспільні відносини. Відносно самостійна сукупність правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини, називається галузь. Однією з основних галузей права України є господарське право, яке визначає основні засади господарювання в Україні.

Господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Господарська діяльність може здійснюватися як з метою одержання прибутку (підприємництво), так і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.

Господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності.

Під організаційно-господарськими відносинами розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю.

Внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

Таким чином, **Господарське право** – це сукупність правових норм, що регулюють господарські відносини у процесі організації та безпосереднього

здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Методами правового регулювання господарського права виступають метод автономних рішень, метод рекомендацій і метод владних приписів

1.2. Господарське законодавство

Норми господарського права існують у формі нормативних актів. Відповідно господарське законодавство можна визначити як систему нормативних актів, які є джерелами господарського права.

Нормативний акт господарського законодавства являє собою офіційний письмовий документ компетентного органу держави, який є джерелом норм господарського права, тобто встановлює (змінює) або припиняє норми господарського права.

Згідно з юридичною силою господарське законодавство функціонує як вертикальна ієрархічна система нормативних актів. Структура цієї системи зумовлена структурою органів законодавчої і державної виконавчої влади, які мають законодавчі і нормотворчі повноваження щодо регулювання господарської діяльності.

1. Господарське законодавство, що ґрунтується на статтях і нормах Конституції України (про власність, про підприємництво, про компетенцію вищих органів державної влади у нормативному регулюванні господарської діяльності).

2. Господарські закони.

Серед них головне місце посідає Господарський кодекс України, який набуває чинності з січня 2004 р. Він складається з 9 розділів, 41 глави та 418 статей.

ЗМІСТ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ

Розділ I ОСНОВНІ ЗАСАДИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глава 1. Загальні положення

Глава 2. Основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання

Глава 3. Обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції

Глава 4. Господарська комерційна діяльність (підприємництво)

Глава 5. Некомерційна господарська діяльність

Розділ II СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Глава 6. Загальні положення

Глава 7. Підприємство

Глава 8. Державні та комунальні унітарні підприємства

Глава 9. Господарські товариства

Глава 10. Підприємства колективної власності

Глава 11. Приватні підприємства. Інші види підприємств

Глава 12. Об'єднання підприємств

Глава 13. Громадянин як суб'єкт господарювання. Особливості статусу інших суб'єктів господарювання

Розділ III МАЙНОВА ОСНОВА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Глава 14. Майно суб'єктів господарювання

Глава 15. Використання природних ресурсів у сфері господарювання

Глава 16. Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності

Глава 17. Цінні папери у господарській діяльності

Глава 18. Корпоративні права

Розділ IV ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Глава 19. Загальні положення про господарські зобов'язання

Глава 20. Господарські договори

Глава 21. Ціни і ціноутворення у сфері господарювання

Глава 22. Виконання господарських зобов'язань. Припинення зобов'язань

Глава 23. Визнання суб'єкта підприємництва банкрутом

Розділ V ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Глава 24. Загальні засади відповідальності учасників господарських відносин

Глава 25. Відшкодування збитків у сфері господарювання

Глава 26. Штрафні та оперативно–господарські санкції

Глава 27. Адміністративно–господарські санкції

Глава 28. Відповідальність суб'єктів господарювання за порушення антимонопольно–конкурентного законодавства

Розділ VI ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Глава 29. Галузі та види господарської діяльності

Глава 30. Особливості правового регулювання господарсько–торговельної діяльності

Глава 31. Комерційне посередництво (агентські відносини) у сфері господарювання

Глава 32. Правове регулювання перевезення вантажів

Глава 33. Капітальне будівництво

Глава 34. Правове регулювання інноваційної діяльності

Глава 35. Особливості правового регулювання фінансової діяльності

Глава 36. Використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (комерційна концесія)

Розділ VII ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Глава 37. Загальні положення

Глава 38. Іноземні інвестиції

Розділ VIII СПЕЦІАЛЬНІ РЕЖИМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Глава 39. Спеціальні (вільні) економічні зони

Глава 40. Концесії

Глава 41. Інші види спеціальних режимів господарської діяльності

Розділ IX ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Крім Господарського кодексу України діють і деякі інші загальні закони про окремі види господарської діяльності (закони України "Про зв'язок", "Про транспорт", "Про залізничний транспорт" та ін.);

Ще один блок нормативних актів господарського законодавства становлять так звані законодавчі акти:

а) постанови Верховної Ради України з господарських питань, які були прийняті як акти поточного законодавства;

б) декрети Кабінету Міністрів з господарських питань, які приймав Кабінет Міністрів України на підставі тимчасових повноважень, делегованих йому Верховною Радою України.

Великий за обсягом блок господарського законодавства становлять підзаконні нормативні акти:

а) укази та розпорядження Президента України з господарських питань

б) постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України з господарських питань, які приймаються відповідно до ст.17 Конституції України;

в) До цієї групи належать також нормативні акти, які в теорії права називають локальними, або статутними. Це статuti і установчі договори підприємств, господарських товариств, господарських об'єднань, положення про структурні підрозділи підприємств, у тому числі відокремлені (філії, представництва, відділення). Сукупність цих нормативних актів з юридичної точки зору є своєрідним елементом господарського законодавства.

г) нормативні акти господарського законодавства місцевих рад та місцевих держадміністрацій (нормативні господарські акти територіальної дії).

1.3. Правове регулювання відносин власності у сфері господарювання

Право власності, як зазначено у ст. 134 ГК України, є основним речовим правом у сфері господарювання.

Згідно зі ст. 134 ГК України суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених ГК України.

Власність — матеріальне чи інтелектуальне майно, яке перебуває у володінні власника.

Право власності є основним речовим правом у сфері господарювання, зміст якого складають повноваження (права) власника щодо володіння,

користування і розпорядження належним йому майном при здійсненні господарської діяльності.

Володіння – це закріплення матеріальних благ за конкретними власниками – індивідами і колективами, фактичне утримання речі у сфері господарювання цих осіб.

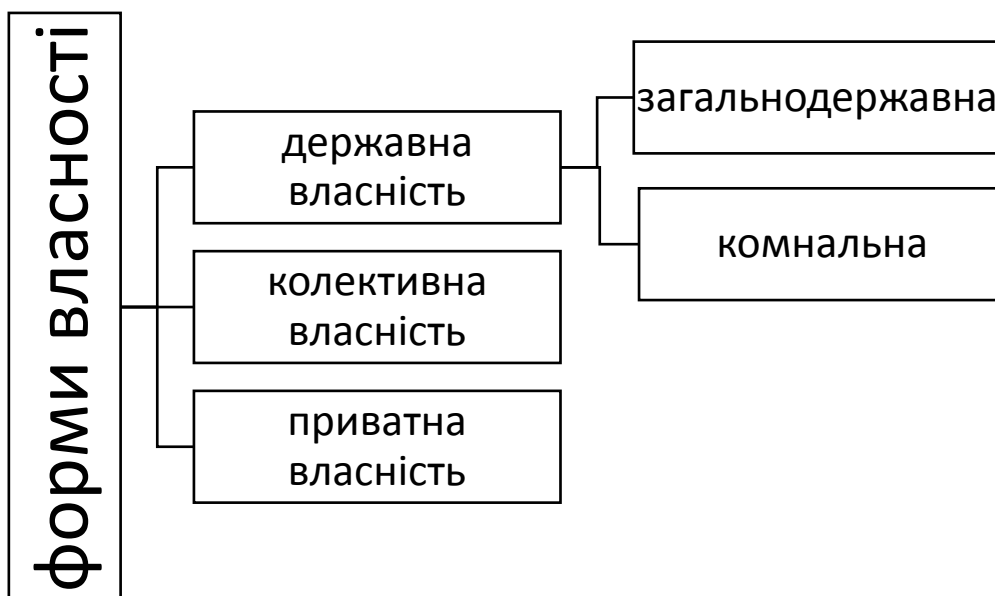
Користування – це вилучення з речей їхніх корисних властивостей, які дають можливість задовольнити відповідні потреби індивіда чи колективу.

Розпорядження – це визначення власником юридичної або фактичної долі речі.

Зазначені повноваження власник реалізує на свій розсуд (тобто за своїм інтересом, незалежно від волі і бажання інших осіб), одноосібно або спільно з іншими суб'єктами. Реалізуючи свої повноваження, власник у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених, зокрема, ст. 133 ГК України.

Господарське законодавство (ч. 2 ст. 134 ГК України) закріплює можливість використання в господарській діяльності майна, що перебуває у спільній власності двох або більше осіб (співвласників), тобто спільного майна, яке може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності (ч. 1, 2 ст. 355 ЦК України). Правовий режим майна, що перебуває у спільній власності, права і обов'язки співвласників такого майна встановлені, крім норм ГК України, також положеннями гл. 26 «Право спільної власності» ЦК України (ст. 355–372).

Форми власності схематично зображені на рис. 1.1.

Для підприємств державної форми власності держава надає майно підприємствам на праві господарського відання або оперативного управління.

Право господарського відання – це речове право суб'єкта підприємництва, який, так само як і власник, володіє користується і розпоряджається закріпленим за ним майном. Проте, якщо зазначені повноваження власника мають абсолютний характер, то суб'єкт підприємництва, за яким майно закріплене власником (уповноваженим власником органом) на праві господарського відання, обмежений у здійсненні повноваження розпоряджатися окремими видами майна, яке (повноваження) він може реалізувати лише за згодою власника. Випадки одержання такої згоди передбачені ГК України та іншими законами.

Право оперативного управління – це речове право суб'єкта господарювання, який здійснює некомерційну діяльність, тобто самостійну систематичну господарську діяльність, спрямовану на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку (ч. 1 ст. 52 ГК України). Змістом права оперативного управління є повноваження володіння, користування і розпорядження майном, закріпленим за суб'єктом господарювання власником (уповноваженим ним органом). Проте реалізація зазначених повноважень здійснюється у межах, встановлених ГК та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом).

Так, відповідно до ч. 3 ст. 76 ГК України майно казенного підприємства закріплюється за ним на праві оперативного управління в обсязі, зазначеному в статуті підприємства. Казенне підприємство не має права відчужувати або іншим способом розпоряджатися закріпленим за ним майном без попередньої згоди органу, до сфери управління якого воно входить (ч. 4 ст. 77 ГК України).

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте існуючі в науці точки зору відносно поняття «господарська діяльність», «підприємництво».
2. Розкрийте правосуб'єктні передумови заняття господарською діяльністю.
3. Назвіть об'єктивні передумови заняття господарською діяльністю.
4. Назвіть та розкрийте зміст ознак господарської та підприємницької діяльності.
5. Назвіть та розкрийте зміст принципів підприємницької діяльності.
6. Розкрити співвідношення понять «підприємництво» і «бізнес».
7. Що слід розуміти під ознакою «систематичність» в підприємницькій діяльності?
8. Поясніть цільове спрямування підприємницької діяльності.

9. Назвіть критерії класифікації видів підприємницької діяльності.
10. Розкрийте поняття та зміст відносин господаря та держави.
11. Як реалізується підтримка суб'єктів господарювання державою?
12. Назвіть гарантії прав суб'єктів господарювання.

ТЕМА 2. ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

План

- 2.1. Загальна характеристика суб'єкта господарювання.
- 2.2. Установчі документи суб'єктів господарювання – юридичних осіб.
- 2.3. Об'єднання підприємств, їх форми та особливості господарської діяльності
- 2.4. Державна реєстрація суб'єкта господарювання
- 2.5. Припинення діяльності суб'єкта господарювання

2.1. Загальна характеристика суб'єкта господарювання

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Суб'єктами господарювання є:

1) *фізичні особи* - громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до законна як підприємці;

2) *юридичні особи* - господарські організації, створені відповідно до Цивільного кодексу України державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

Основними ознаками юридичної особи є:

1. Найменування. Стороною договору виступає саме юридична особа (а не її засновники), вона несе відповідальність за його виконання.
2. Установчі документи юридичної особи.
3. Наявність відособленого майна. Юридична особа може мати відокремлене майно, яке належить саме цій юридичній особі на праві власності.
4. Юридична особа повинна мати місцезнаходження.
5. Юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом.
6. Організаційно-правова структура юридичної особи.
7. Здатність бути позивачем або відповідачем у господарському суді.

Суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі права власності, права господарського відання, права оперативного

управління та права оперативно-господарського використання майна відповідно до визначення цієї компетенції у Господарському Кодексі та інших законах.

Суб'єкти господарювання - відокремлені підрозділи (структурні одиниці) господарських організацій можуть діяти лише на основі права оперативно-господарського використання майна, без статусу юридичної особи.

У суб'єктів господарювання при здійсненні своєї господарської компетенції виникають зобов'язання цивільного характеру, за виконання яких вони несуть матеріальну відповідальність.

Відповідальність за своїми зобов'язаннями суб'єкти господарювання несуть в межах відокремленого майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Щодо юридичних осіб це положення ГК України конкретизоване у ст. 96 ЦК України, відповідно до якої юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном. При цьому учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом. Законом деякі винятки передбачені щодо господарських товариств певних видів, а також щодо казенних підприємств, про що йдеться нижче.

Щодо фізичної особи–підприємця ГК (ст. 128) і ЦК України (ст. 52) містять ідентичні положення про те, що вона відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з господарською (підприємницькою) діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення. Додатково ч. 2 ст. 52 ЦК України містить положення, відповідно до якого фізична особа–підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна.

2.2. Установчі документи суб'єктів господарювання – юридичних осіб

Згідно зі ст. 57 ГК України установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання.

За загальними правилами в установчих документах повинні бути зазначені найменування суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом.

У засновницькому договорі засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення,

умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству. Статут (положення) затверджується власником майна (засновником) суб'єкта господарювання чи його представниками, органами або іншими суб'єктами відповідно до закону.

Положенням визначається господарська компетенція органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів у випадках, визначених законом.

На підставі засновницьких документів проводиться державна реєстрація суб'єктів господарювання, які набувають правосуб'єктності з моменту внесення про них відомостей до Державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ).

Згідно з ч. 2 ст. 58 ГК України відкриття суб'єктом господарювання філій (відділень), представництв без створення юридичної особи не потребує їх державної реєстрації. Вони діють на підставі Положення про філію (відділення), яке затверджується власником (загальними зборами учасників товариства). Відомості про відокремлені підрозділи суб'єктів господарювання залучаються до її реєстраційної справи та включаються до Єдиного державного реєстру в порядку, визначеному ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

2.3. Об'єднання підприємств, їх форми та особливості господарської діяльності

Крім того, юридичними особами, що можуть здійснювати господарську діяльність, а відтак – бути суб'єктами господарської діяльності, є об'єднання підприємств. Правовий статус та організаційно-правові форми об'єднань підприємств передбачені гл. 12 ГК України та іншими актами законодавства.

Згідно зі ст. 118 ГК України *об'єднанням підприємств* є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації

їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Вони утворюються підприємствами на добровільних засадах або за рішенням органів, які мають право утворювати об'єднання підприємств. В об'єднання підприємств можуть входити підприємства, утворені за законодавством інших держав, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав.

Об'єднання підприємств є юридичною особою, що утворюється на невизначений строк або як тимчасові об'єднання.

Підприємства–учасники об'єднання підприємств зберігають статус юридичної особи незалежно від організаційно-правової форми об'єднання, і на них поширюються положення цього Кодексу та інших законів щодо регулювання діяльності підприємств.

Правовий статус підприємства – учасника об'єднання підприємств регламентований у ст. 121 ГК України.

Підприємство – учасник господарського об'єднання має право:

- добровільно вийти з об'єднання на умовах і в порядку, визначених установчим договором про його утворення чи статутом господарського об'єднання;

- бути членом інших об'єднань підприємств, якщо законом, засновницьким договором чи статутом господарського об'єднання не встановлено інше;

- одержувати від господарського об'єднання в установленому порядку інформацію, пов'язану з інтересами підприємства;

- одержувати частину прибутку від діяльності господарського об'єднання відповідно до його статуту. Підприємство може мати також інші права, передбачені засновницьким договором чи статутом господарського об'єднання відповідно до законодавства.

Рішення про утворення об'єднання підприємств (установчий договір) та статут об'єднання погоджуються з Антимонопольним комітетом України в порядку, встановленому законодавством.

Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарське об'єднання – об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність. Господарські об'єднання діють на основі установчого договору та/або статуту, який затверджується їх засновниками.

Організаційно-правові форми господарських об'єднань зазначені у ст.

120 ГК України. До них належать:

– *асоціація* – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств – учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

– *корпорація* – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

– *концерн* – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

– *консорціум* – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність. державне (комунальне) господарське об'єднання – об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання), або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування. Державне (комунальне) господарське об'єднання діє на основі рішення про його утворення та статуту, який затверджується органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання.

Відповідно до ч. 6 ст. 120 ГК України державні і комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

Підприємство, яке входить до складу державного або комунального господарського об'єднання, не має права без згоди об'єднання виходити з його складу, а також об'єднувати на добровільних засадах свою діяльність з іншими суб'єктами господарювання та приймати рішення про припинення своєї діяльності.

2.4. Державна реєстрація суб'єкта господарювання

Відповідно до ст. 58 ГК суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа-підприємець у порядку, визначеному законом.

Порядок проведення держреєстрації встановлює Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV, відповідно до якого реєстрацію здійснює суб'єкт державної реєстрації. Ними є виконавчі органи місцевих рад, місцеві держадміністрації, нотаріуси, акредитовані суб'єкти. Найпростіше це зробити в державних Центрах надання адміністративних послуг (ЦНАП) або в нотаріуса.

Фізична особа-підприємець (ФОП) – це спрощена організаційно-правова форма, яка підходить для підприємців-початківців. Зареєструвати ФОП може кожен громадянин, який досягнув 16 років і має офіційно зареєстроване місце проживання.

Для реєстрації ФОП потрібні такі документи: паспорт громадянина України та ідентифікаційний код платника податків.

Реєстрація ФОП здійснюється державним реєстратором за місцем проживання. У держреєстратора потрібно заповнити заяву про державну реєстрацію. Її можна надрукувати за зразком (форма №10) або заповнити вручну на місці (друкованими літерами);

У заяві потрібно вказати КВЕДи (класифікація видів економічної діяльності) бізнесу. У чинному законодавстві немає обмежень щодо їх кількості.

Протягом 24 годин з моменту подання заяви державний реєстратор зобов'язаний надати витяг із Єдиного державного реєстру. Це підтверджує державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності й поставлення на облік в органах держстатистики, Пенсійному фонді України й Державній фіскальній службі. Окрім цього, документ знадобиться для відкриття рахунку в банку та оформлення електронного цифрового підпису.

Зареєструвати ФОП в онлайн можна на сайті Міністерства юстиції

України, але для цього потрібно мати власний електронний цифровий підпис.

Державну реєстрацію юридичних осіб проводять незалежно від місцезнаходження. Документи на держреєстрацію можна подати в електронній формі незалежно від місцезнаходження юрособи в межах України. Тоді юрособу реєструють онлайн на Порталі державних послуг за наявності електронно-цифрового підпису (ЕЦП). Реєстрація на сьогодні безплатна (без сплати адміністративного збору). Однак, сам держреєстратор (наприклад, нотаріус) може брати плату за свої послуги.

Для реєстрації підприємства подають (ст. 17 Закону № 755):

заяву про державну реєстрацію створення юрособи (форма 1, затверджена наказом Мін'юсту від 18.11.2016 № 3268/5);

заяву про обрання юрособою спрощеної системи оподаткування (форма затверджена наказом Мінфіну від 20.12.2011 № 1675) та/або реєстраційну заяву про добровільну реєстрацію платником ПДВ (форма № 1-ПДВ затверджена наказом Мінфіну від 14.11.2014 № 1130), та/або заяву про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій, — за бажанням; примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновників про створення юрособи (протоколу загальних зборів засновників); установчий документ юрособи (у разі використання модельного статуту непотрібно).

Після отримання всіх необхідних документів держреєстратор має сформулювати опис наданих документів, один примірник якого надають заявнику. На підставі поданого пакету документів держреєстратор проводить реєстраційні дії шляхом унесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань (далі — ЄДР). Реєстрацію здійснюють протягом 24 годин після надходженні документів та проведення інших реєстраційних дій, окрім вихідних та святкових днів (ст. 26).

Відомості про держреєстрацію автоматично передають до органів ДФС, ПФУ та держстатистики. На підставі цих відомостей юрособу зазначені органи беруть на облік.

Розгляд документів, поданих для держреєстрації створення юрособи, зупиняють строком на 15 днів, за умови (ст. 27 Закону № 755): подання відомостей не у повному обсязі; невідповідності відомостей, зазначених у заяві, відомостям зазначеним у документах, або відомостям, що містяться у ЄДР; неналежного оформлення документів (виправлення тощо).

Підставами для відмови у держреєстрації юросіб є, зокрема, те, що (ст. 28 Закону № 755): документи подано особою, яка не має на це повноважень; не усунуто підстави для зупинення розгляду документів протягом 15-денного строку; документи суперечать вимогам законодавства; найменування юрособи не відповідає вимогам законодавства; стосовно засновника юрособи проведено

державну реєстрацію рішення про ліквідацію тощо. Після внесення реєстратором відомостей про новостворену юрособу до ЄДР, від нього можна отримати виписку з ЄДР у письмовій формі. Не плутайте виписку з витягом з ЄДР в електронній формі, який можна отримати самостійно на сайті ЄДР. Для цього в заяві на держреєстрацію слід попередньо поставити позначку навпроти «видати виписку з ЄДР в паперовій формі».

2.5. Припинення діяльності суб'єкта господарювання

Припинення діяльності суб'єктів господарювання здійснюється шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації — за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб — засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у випадках, передбачених законодавством, — за рішенням суду (ст. 59 Господарського кодексу України).

Підставами припинення підприємства є певні фактичні обставини, з якими закон пов'язує припинення його діяльності. Вони установлюються як законодавством, так і установчими документами суб'єкта господарювання.

Способи припинення — це визначений законодавством порядок припинення діяльності юридичної особи, який визначає право відповідного органу приймати рішення про припинення діяльності підприємства:

1. Добровільний спосіб припинення діяльності суб'єкта господарювання - рішення щодо припинення діяльності підприємства приймає власник майна, на основі якого створена відповідна підприємницька структура, або уповноважений власником орган. Підставами для добровільного припинення діяльності суб'єкта господарювання можуть бути як об'єктивні причини, наприклад досягнення мети, фінансово-економічний стан, так і суб'єктивні, скажімо, небажання власника продовжувати підприємницьку діяльність.

2. Примусовий спосіб (порядок) припинення діяльності суб'єкта господарювання - здійснюється за рішенням господарського суду. Підставами для примусового припинення діяльності суб'єкта господарювання можуть бути порушення законодавства як при створенні, так і під час його господарської діяльності, а також визнання підприємства банкрутом.

Однією з форм припинення діяльності суб'єктів господарювання, як зазначено вище, є реорганізація.

Реорганізація — це таке припинення діяльності підприємства, при якому його права, обов'язки і майно переходять до інших діючих чи знову створюваних підприємств, які приймають на себе виконання функцій і завдань реорганізованого чи реорганізованих підприємств, що припинили свою діяльність. При реорганізації має місце правонаступництво, так би мовити,

заміна у правовідносинах, які виникли раніше, одних суб'єктів господарювання на інших з переходом до них усіх прав та обов'язків перших (до правонаступника переходять весь пасив і актив майна, борги, права і обов'язки за угодами і т. д.).

Реорганізація підприємства, яке зловживає своїм монопольним положенням на ринку, може здійснюватися шляхом його примусового поділу в порядку, передбаченому чинним законодавством. Реорганізація підприємства, яка може викликати екологічні, демографічні та інші негативні наслідки, що торкаються інтересів населення території, повинна узгоджуватися з місцевим органом самоврядування.

Як правило, реорганізація використовується для створення такого підприємства, яке об'єднало б у собі позитивні якості різних бізнес -структур і створило б нову, досконалішу, конкурентоспроможну підприємницьку структуру.

Як за порядком здійснення, так і за юридичними наслідками способи реорганізації мають свої особливості.

При *злитті* створюється новий суб'єкт господарювання з одночасним припиненням двох або більшої кількості інших, які раніше існували. Їх майно, права та обов'язки переходять до суб'єкта, що виник.

Приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого призводить до набуття останнім всіх особистих та майнових прав і обов'язків приєднаних. При приєднанні припиняють своє існування лише ті суб'єкти, які приєднуються до іншого. Відбувається своєрідне «поглинання» слабкого сильнішим, що характерно для ринкової економіки.

У разі *поділу* майно за розподільним актом (балансом), права та обов'язки суб'єкта господарювання, що реорганізується, переходять до тих, що виникли. При цьому підприємство, яке раніш існувало, припиняє свою діяльність.

У разі *виділення* одного або кількох нових суб'єктів господарювання до кожного з них переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частинах майнові права і обов'язки реорганізованого суб'єкта.

При *перетворенні* одного суб'єкта господарювання на інший на його базі з'являється новий суб'єкт з повним правонаступництвом прав та обов'язків попереднього. Перетворення як засіб реорганізації використовується при зміні власника або форми власності і в разі зміни організаційно-правової форми здійснення господарської діяльності. Наприклад, при перетворенні товариства з обмеженою відповідальністю на акціонерне товариство, закритого акціонерного товариства — на відкрите тощо. Перетворення тягне за собою обов'язкову переєстрацію підприємства як суб'єкта господарювання.

Ліквідацією є припинення будь-якої діяльності суб'єкта господарювання, його особистих і майнових прав та зобов'язань.

Ліквідація, як і реорганізація, здійснюється за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, інших осіб у зв'язку із закінченням строку, на який створювався суб'єкт господарювання, чи в разі досягнення мети, заради якої його було створено. Крім того, здійснення суб'єктом господарювання діяльності, що суперечить установчим документам чи чинному законодавству, є підставою для скасування господарським судом державної реєстрації такого суб'єкта, а також для здійснення заходів по його ліквідації. Ліквідація відбувається також у разі невиконання рішення про тимчасову заборону (зупинку), обмеження або припинення його діяльності, наприклад у разі порушення законодавства про охорону довкілля. При цьому ліквідація здійснюється після скасування в судовому порядку державної реєстрації даного суб'єкта за позовом державного органу, що прийняв рішення про зупинку чи припинення його діяльності.

Суб'єкт господарювання може бути ліквідованим, крім випадків, зазначених вище, також за рішенням господарського суду в разі визнання його банкрутом і відсутності після задоволення вимог кредиторів майна, необхідного для його функціонування, відповідно до чинного законодавства.

Спеціальним органом, що призначений проводити ліквідацію суб'єктів господарювання є ліквідаційна комісія, яка має свій статус і тільки їй властиві повноваження. Утворюється ліквідаційна комісія і затверджується її особовий склад власником (власниками) або уповноваженим ним органом. Ліквідація може бути покладена також на орган управління суб'єкта, що ліквідується.

Порядок і термін проведення ліквідації, а також термін на подання претензій кредиторів (який не може бути меншим двох місяців від дня оголошення про ліквідацію) установлює власник або орган, який прийняв рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання. Ліквідаційна комісія починає свою роботу з того, що розміщує в офіційному друкованому органі публікацію про його ліквідацію, порядок і термін подання претензій кредиторами. Крім того, ліквідаційна комісія повинна провести роботу по стягненню дебіторської заборгованості підприємству, а також по виявленню претензій кредиторів і сповіщення явних (відомих) кредиторів про ліквідацію.

Найбільш тривалий і трудомісткий процес у роботі ліквідаційної комісії — це інвентаризація, оцінка майна підприємства і розрахунки з кредиторами.

Претензії, не задоволені за відсутністю майна, вважаються погашеними. Погашеними вважаються також претензії, які були не визнані ліквідаційною комісією (органом, що проводить ліквідацію), а також у разі, коли кредитори протягом місяця від дня одержання повідомлення про повне або часткове невизнання претензій не подадуть позови до суду або господарського суду про задоволення їх вимог.

Майно, що залишилося після задоволення претензій кредиторів, використовується за вказівкою власника.

Ліквідаційна комісія по закінченню своєї роботи складає ліквідаційний баланс, надає його власнику або органу, який утворив ліквідаційну комісію. Достовірність і повнота ліквідаційного балансу повинна бути підтверджена аудитором (аудиторською фірмою). Це правило не поширюється лише на ті органи, які повністю утримуються за рахунок бюджету і не займаються підприємницькою діяльністю.

Підприємство є таким, що припинилося, з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію його припинення. Для внесення запису про рішення щодо припинення суб'єкта господарювання — юридичної особи засновники (учасники) або уповноважений ними орган чи особа повинні подати нотаріально посвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення суб'єкта господарювання — юридичної особи та документ, що підтверджує внесення плати за публікацію повідомлення про прийняття засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом рішення щодо такого припинення в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації.

Припинення діяльності підприємства, як уже зазначалося, може відбутися в разі прийняття ним рішення про припинення підприємницької діяльності; винесення судового рішення про припинення підприємницької діяльності на підставі визнання його банкрутом або проведення ним діяльності, що заборонена законом, чи неподання протягом року органам державної податкової декларації, документів фінансової звітності; винесення судового рішення про визнання фізичної особи, яка є підприємцем, недієздатною або при обмеженні її дієздатності; смерті підприємця або винесення судового рішення про оголошення його померлим або визнання безвісно відсутнім.

Фізична особа позбавляється статусу підприємця з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення її підприємницької діяльності.

Питання для самоконтролю:

1. Кого слід вважати суб'єктом господарювання?
2. Назвати сукупність елементів, які складають організаційно-правову форму суб'єкта господарювання.
3. Пояснити наслідки зміни хоча би одного елементу організаційно-правової форми.

ТЕМА 3. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПІДПРИЄМСТВ

План:

- 3.1. Поняття та характерні риси підприємств. Види підприємств.**
- 3.2. Особливості правового становища державних і комунальних підприємств.**
- 3.3. Підприємства колективної власності.**
- 3.4. Приватні підприємства.**
- 3.5. Фермерське господарство.**

3.1. Поняття та характерні риси підприємств. Види підприємств.

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності.

Згідно з ч. 1 ст. 63 ГК України залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва.

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Майно підприємства складають виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства.

До *основних засобів* підприємства належить сукупність матеріально-речовинних цінностей, що діють в натуральній формі впродовж тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері. До основних засобів належать також капітальні вкладення в багаторічні насадження, на поліпшення земель і в орендовані будівлі, споруди, устаткування і інші об'єкти, що належать до основних засобів.

До основних засобів, як правило, не належать:

- предмети з терміном служби менше 1 року, незалежно від вартості
- предмети вартістю до 15 неоподатковуваних податком мінімумів доходів громадян за одиницю за ціною придбання незалежно від терміну служби.

Виняток становлять сільськогосподарські машини і знаряддя, будівельний механізований інструмент, робоча і продуктивна худоба, які є основними засобами незалежно від їх вартості.

Джерелами формування майна підприємства є:

- грошові і матеріальні внески засновників;
- доходи, отримані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності;
- доходи від цінних паперів;
- кредити банків і інших кредиторів;
- капітальні вкладення і дотації з бюджетів;
- майно, придбане у інших суб'єктів господарювання організацій і громадян у встановленому законодавством порядку;
- інші джерела, не заборонені законодавством України.

Підприємства можна класифікувати на види за різними ознаками. Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду в Україні діють підприємства: унітарні, корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядовою радою такого підприємства у разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Унітарними підприємствами є: державні, комунальні, приватні.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників, їх спільного

управління справами, участі засновників у розподілі доходів та ризиків підприємства.

Корпоративними є: кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Законом України від 05.10.2017 р. №2164-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (щодо удосконалення деяких положень) внесено зміни до ст. 2 Закону про бух облік, а саме: додано класифікацію підприємств (крім бюджетних установ). Тепер усі підприємства можуть належати до мікропідприємств, малих, середніх або великих підприємств.

За Законом №2164-VIII	За ст. 55 ГКУ
Мікропідприємства	
<p>Мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів — до 350 тисяч євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 700 тисяч євро; середня кількість працівників — до 10 осіб.</p>	<p>Суб'єктами мікропідприємництва є юрособи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.</p>
Малі підприємства	
<p>Малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів — до 4 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 8 мільйонів євро; середня кількість працівників — до 50 осіб.</p>	<p>Суб'єктами малого підприємництва є: юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.</p>
Великі підприємства	
<p>Великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники на дату складання річної фінансової звітності за рік, що пер</p>	<p>Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких</p>

<p>едує звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів — понад 20 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — понад 40 мільйонів євро; середня кількість працівників — понад 250 осіб.</p>	<p>середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.</p>
Середні підприємства	
<p>Середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів — до 20 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 40 мільйонів євро; середня кількість працівників — до 250 осіб.</p>	<p>Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.</p>

Згідно з п. 3 ст. 1 ЗУ «Про режим іноземного інвестування» № 93/96-ВР від 19.03.96 р. підприємство з іноземними інвестиціями – підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого, за його наявності, складає не менше 10%. Підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

Іноземною інвестицією є цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою здобуття прибутку або досягнення соціального ефекту.

Майно, що ввозиться до України як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями, звільняється від митного оподаткування. Якщо протягом 3 років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства з іноземними інвестиціями майно, яке було ввезено до України як внесок іноземного інвестора до статутного фонду вказаного підприємства, відчужується, у тому числі у зв'язку із припиненням діяльності цього підприємства (окрім вивозу іноземної інвестиції за кордон), підприємство з іноземними інвестиціями сплачує ввізне мито.

Підприємства з іноземними інвестиціями мають право бути засновниками дочірніх підприємств, створювати філії і представництва на території України і

за її межами з дотриманням вимог законодавства України і законодавства відповідних держав.

Законом можуть бути визначені галузі господарювання і території, на яких діяльність підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки.

Іноземне підприємство є одним з видів підприємств, розташованих на території України, майно якого є власністю іноземних громадян або іноземних юридичних осіб на 100%. На іноземні підприємства поширюється національний правовий режим господарської діяльності.

Проте створюється таке підприємство відповідно до законодавства тієї держави, до якої воно належить.

З метою забезпечення національної безпеки держави в Україні можуть бути встановлені заборони на створення іноземних підприємств у визначених законом галузях.

Однією з форм здійснення іноземних інвестицій є створення на території України представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності. Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» іноземні суб'єкти господарської діяльності, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність на територіях України, мають право на відкриття своїх представництв на території України.

3.2. Особливості правового становища державних і комунальних підприємств

Державне унітарне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки і входить до сфери його управління. Найменування державного унітарного підприємства повинно містити слова «державне підприємство».

Орган державної влади, до сфери управління якого входить підприємство, є представником власника і виконує його функції у межах, визначених цим Кодексом та іншими законодавчими актами.

Майно державного унітарного підприємства перебуває у державній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання чи праві оперативного управління. Державне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника і органу влади, до сфери управління якого воно входить.

Органом управління державного унітарного підприємства є керівник підприємства, який призначається органом, до сфери управління якого входить підприємство, і є підзвітним цьому органу. Законом можуть бути визначені

особливості статусу керівника державного унітарного підприємства, в тому числі встановлено підвищену відповідальність керівника за результати роботи підприємства.

Державні унітарні підприємства діють як державні комерційні підприємства та казенні підприємства.

Ознаками державного комерційного підприємства є:

- суб'єкт підприємницької діяльності, діє на основі статуту і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном;

- майно закріплюється на праві господарського відання;

- статутний фонд утворюється уповноваженим органом, до сфери управління якого входить підприємство, мінімальний розмір статутного фонду встановлюється законом;

- держава та орган, до сфери управління якого входить державне комерційне підприємство, не несуть відповідальності за його зобов'язаннями, крім випадків, передбачених Господарським кодексом та іншими законами;

- збитки, завдані підприємству внаслідок виконання рішень органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, які було визнано судом неконституційними або недійсними, підлягають відшкодуванню зазначеними органами добровільно або за рішенням суду.

- підприємство може бути перетворено у корпоратизоване підприємство (державне акціонерне товариство).

Державне комерційне підприємство зобов'язане приймати і виконувати доведені до нього у встановленому законодавством порядку державні замовлення і державні завдання, а також враховувати їх при формуванні виробничої програми, визначенні перспектив свого економічного і соціального розвитку і виборі контрагентів.

Державні комерційні підприємства утворюють за рахунок прибутку спеціальні цільові фонди, призначені для покриття витрат, пов'язаних з їх діяльністю:

- амортизаційний фонд;

- фонд розвитку виробництва;

- фонд вжитку (оплати праці);

- резервний фонд;

- інші фонди, передбачені статутом підприємства.

При зміні керівника державного комерційного підприємства обов'язковим є проведення ревізії фінансово-господарської діяльності підприємства в порядку, передбаченому законом.

Казенні підприємства створюються в галузях народного господарства, в яких:

- законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;
- основним (понад 50%) споживачем продукції (робіт, послуг) є держава;
- переважаючим (понад 50%) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що задовольняються ним, як правило, не може бути рентабельним;
- приватизація майнових комплексів державних підприємств заборонена законом.

Казенне підприємство створюється за рішенням КМУ. Статус юридичної особи, якою володіє казенне підприємство, дає йому можливість самостійно брати участь в господарському звороті від свого імені, нести самостійну майнову відповідальність, мати поточні і інші рахунки в банку і печатку.

Орган, у сферу управління якого входить казенне підприємство, затверджує статут підприємства, призначає його керівника, дає дозвіл на здійснення казенним підприємством господарської діяльності, визначає види продукції (робіт, послуг).

Найменування казенного підприємства повинне містити слова «казенне підприємство».

Згідно з Типовим статутом казенного підприємства, затвердженим постановою КМУ від 16.06.98 р. № 914, казенне підприємство має право самостійно:

- визначати стратегію і основні напрямки свого розвитку відповідно до державних програм і замовлень, плану розвитку підприємства;
- реалізовувати продукцію (виконувати роботи, надавати послуги), вироблену за межами державного контракту, за цінами, що встановлюються ним самостійно або на договірній основі, а у випадках, передбачених законодавством України, – за фіксованими державними цінами.

За погодженням з органом управління казенне підприємство має право:

- самостійно здійснювати господарську діяльність за наявності незавантажених для виконання державного контракту виробничих потужностей;
- отримувати кредити під виконання державного контракту;
- випускати цінні папери і реалізовувати їх юридичним особам і громадянам України і інших держав відповідно до законодавства;
- створювати філії, представництва, відділення і інші відокремлені підрозділи з правом відкриття поточних рахунків і затверджувати положення про них.

Казенне підприємство зобов'язано:

- забезпечувати виробництво і постачання продукції відповідно до державного контракту і укладених договорів;
- забезпечувати своєчасну сплату податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджету і до державних цільових фондів згідно із законодавством України;
- забезпечувати цільове використання закріпленого за ним майна і виділених грошових коштів і ін.

Орган, у сферу управління якого входить казенне підприємство, здійснює контроль за використанням і збереженням майна, що належить підприємству, і має право вилучити в казенного підприємства майно, що не використовується або використовується не за призначенням, і розпорядитися ним у межах своїх повноважень.

Джерелами формування майна казенного підприємства є:

- державне майно, передане підприємству відповідно до рішення про його створення;
- грошові кошти і інше майно, отримані від реалізації продукції (робіт, послуг) підприємства;
- цільові кошти, виділені з Державного бюджету України;
- кредити банків;
- частина доходів підприємства, отриманих ним за результатами господарської діяльності, передбачена статутом;
- інші джерела, не заборонені законом.

Казенне підприємство отримує кредити для виконання статутних завдань під гарантію органу, у сферу управління якого входить підприємство.

Казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише засобами, які знаходяться в його розпорядженні. При недостатності вказаних засобів держава в особі органу, у сферу управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства.

Ст. 78 Господарського кодексу України передбачає особливості створення та функціонування комунальних підприємств.

Комунальне унітарне підприємство утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відособленої частини комунальної власності і входить у сферу його управління.

Орган, у сферу управління якого входить комунальне унітарне підприємство, є представником власника – відповідної територіальної громади і виконує його функції.

Майно комунального унітарного підприємства знаходиться в комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського

відання (комунальне комерційне підприємство) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство).

Статутний фонд комунального унітарного підприємства утворюється органом, у сферу управління якого воно входить, до реєстрації його як суб'єкта господарювання. Мінімальний розмір статутного фонду комунального унітарного підприємства встановлюється відповідною місцевою радою.

Дві спеціальні вимоги пред'являються до найменування комунального унітарного підприємства: по-перше, воно повинне вказувати, що таке підприємство є комунальним, по-друге, містити вказівку на орган місцевого самоврядування, у сферу управління якого входить це підприємство.

Комунальне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника і органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого воно входить.

3.3. Підприємства колективної власності

Підприємством колективної власності визнається корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновника.

Підприємства колективної власності засновані на власності їх трудових колективів. Такі підприємства можуть створюватися лише фізичними особами в результаті добровільного об'єднання їх майна і трудової участі в господарській діяльності підприємства на основах членства або викупу державного або комунального майна в результаті приватизації.

Підприємствами колективної власності є:

- виробничі і споживчі кооперативи;
- підприємства громадських і релігійних організацій;
- інші підприємства, передбачені законом.

Діяльність кооперативів регулюється ЗУ «Про кооперацію» від 10.07.2003 р., де кооператив визначений як юридична особа, утворена фізичними і юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської або іншої діяльності в цілях задоволення своїх економічних, соціальних і інших потреб на принципах самоврядування.

Держава не відповідає за зобов'язаннями кооперативних організацій, а кооперативні організації не відповідають за зобов'язаннями держави. Забороняється втручання органів державної влади і органів місцевого самоврядування у фінансово-господарську та іншу діяльність кооперативних організацій, окрім випадків, прямо передбачених законом.

Виробничим кооперативом визнається добровільне об'єднання громадян на основі членства з метою спільної виробничої та іншої господарської діяльності, яка базується на їх особистій трудовій участі і об'єднанні майнових

пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілу доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі в його діяльності.

Виробничий кооператив є юридичною особою та діє на основі статуту.

Найменування виробничого кооперативу повинно містити слова «виробничий кооператив» або «кооперативне підприємство».

Виробничі кооперативи створюються та здійснюють свою діяльність на таких засадах:

- добровільність членства громадян в кооперативі і вільний вихід з нього;
- особиста трудова участь членів кооперативу в діяльності підприємства;
- відвертість і доступність членства для тих, хто визнає статут кооперативу, бажає брати участь в його діяльності на умовах, встановлених статутом кооперативу;
- демократичний характер управління кооперативом, рівні права членів кооперативу при ухваленні рішень;
- розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх трудової і майнової участі в діяльності кооперативу;
- контроль членів кооперативу за його роботою в порядку, визначеному статутом.

Засновниками (членами) виробничого кооперативу можуть бути громадяни, іноземці і особи без громадянства. Чисельність членів виробничого кооперативу не може бути менше 3 осіб.

Членами виробничого кооперативу можуть бути громадяни, що досягли 16-річного віку, визнають статут кооперативу і дотримуються його вимог, беруть майнову і трудову участь в діяльності кооперативу.

Громадяни можуть бути одночасно членами виробничих кооперативів, а також членами кооперативів інших типів (споживчих, житлових тощо).

Вступ до виробничого кооперативу здійснюється на підставі письмової заяви громадянина. Член кооперативу робить вступний і пайовий внесок в порядку, визначеному статутом виробничого кооперативу.

Вступний внесок – це грошовий або інший майновий внесок, що не повертається, який зобов'язана сплатити особа при вступі до кооперативу.

Пайовий внесок (пай) – це майновий поворотний внесок члена кооперативу в створення і розвиток кооперативу, здійснюваний шляхом передачі кооперативу майна у тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки.

Членство у виробничому кооперативі припиняється при:

- добровільному виході з кооперативу;
- припиненні трудової участі в діяльності кооперативу;
- виключенні з кооперативу у випадках і в порядку, визначеному статутом;

- незатвердженні загальними зборами членів кооперативу рішення правління про прийняття в кооператив;
- смерті члена кооперативу.

Виробничий кооператив є власником будівель, споруд, майнових внесків його членів, виготовленої ним продукції, доходів, отриманих від її реалізації в іншій діяльності, передбаченій статутом кооперативу, іншого майна, придбаного на підставах, не заборонених законом.

Майно виробничого кооперативу відповідно до його статуту поділяється на пайовий і неподільний фонди. пайовий фонд – фонд кооперативу, що формується з пайових внесків членів кооперативу при створенні кооперативу, та є одним з джерел формування майна кооперативу.

Неподільний фонд – обов'язковий фонд, що формується за рахунок вступних внесків і відрахувань від доходу кооперативу та не підлягає розподілу між пайовиками.

Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду. Паї є персоніфікованими і в сумі визначають загальну частку кожного члена кооперативу в майні кооперативу.

При виході або виключенні з кооперативу фізична особа має право на здобуття своєї загальної частки натурою, грошима або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки – у натурі. Термін і інші умови отримання членом кооперативу своєї загальної частки встановлюються статутом кооперативу, при цьому термін отримання вказаної частки не може перевищувати 2 років, а відлік його починається з 1 січня року, наступного за моментом виходу або виключення з кооперативу (ст. 21 ЗУ «Про кооперацію»).

Член виробничого кооперативу має право передати свій пай або його частину іншому члену кооперативу, якщо інше не встановлене статутом кооперативу і законом. Передача паю (його, частини) особі, що не є членом виробничого кооперативу, допускається лише з відома кооперативу. В цьому випадку інші члени кооперативу користуються переважним правом купівлі такого паю (його частини).

Джерелами формування майна кооперативу є:

- вступні і пайові внески (паї) його членів;
- майно, добровільно передане кооперативу його членами;
- грошові кошти, що поступають від здійснення господарської діяльності;
- грошові кошти, що поступають від створених кооперативом підприємств, установ, організацій;

– грошові і майнові пожертвування, добродійні внески, гранти, безкоштовна технічна допомога юридичних і фізичних осіб, у тому числі іноземних;

– інші внески, не заборонені законодавством.

Виробничий кооператив відповідає за своїми зобов'язаннями всім майном, що належить йому. Члени виробничого кооперативу несуть за зобов'язаннями кооперативу субсидіарну (додаткову) відповідальність своїм майном у розмірі не менше їх пайового внеску, якщо більший розмір відповідальності не передбачений законом або статутом кооперативу. Виробничий кооператив не несе відповідальності за зобов'язаннями членів кооперативу.

Виробничий кооператив може застрахувати своє майно і майнові права за рішенням загальних зборів членів кооперативу, якщо інший порядок не встановлений законом.

Виробничий кооператив за рішенням загальних зборів членів кооперативу може бути реорганізований в підприємства інших форм господарювання.

Згідно зі ст. 112 ГК України підприємством об'єднань громадян, релігійної організації є унітарне підприємство, засноване на власності об'єднання громадян (громадської організації, політичної партії) або власності релігійної організації для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань.

Підприємство об'єднання громадян, релігійної організації діє на основі статуту і є юридичною особою, здійснюючи свою діяльність на праві оперативного управління або господарського відання відповідно до вимог ГК України.

Право власності об'єднань громадян реалізують їх вищі статутні органи управління в порядку, передбаченому законом та статутними документами.

Засновником підприємства об'єднання громадян є відповідне об'єднання громадян, що має статус юридичної особи, а також об'єднання (спілка) громадських організацій у разі, якщо його статутом передбачено право заснування підприємств. Політичним партіям та юридичним особам, що ними створюються, забороняється засновувати підприємства, за винятком засобів масової інформації, підприємств, що здійснюють продаж суспільно-політичної літератури, інших пропагандистсько-агітаційних матеріалів, виробів з власною символікою, проведення виставок, лекцій, фестивалів та інших суспільно-політичних заходів.

Право власності релігійних організацій реалізується їх органами управління відповідно до закону.

Релігійні організації мають право засновувати видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, необхідні для забезпечення діяльності цих організацій.

Обмеження щодо створення та діяльності окремих видів підприємств об'єднання громадян, релігійної організації встановлюються законами.

3.4. Приватні підприємства

Приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або декількох громадян, іноземців, осіб без громадянства і його (їх) праці або з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

З наведеного визначення слідує, що особливістю приватного підприємства, заснованого фізичною особою (фізичними особами), є можливість використання його власником (засновником) на свій розсуд як своєї, так і найманої праці, а тому іноді деякі автори ототожнюють приватне підприємство з фізичною особою - підприємцем, його засновником, який одночасно здійснює повноваження власності й управління підприємством. Поряд з цим власник приватного підприємства і засноване ним підприємство є самостійними і відмінними один від одного суб'єктами права власності і учасниками господарських правовідносин. Приватне підприємство як юридична особа є власником майна, переданого йому у власність засновником, тоді як власник приватного підприємства відповідно до ст. 167 ГК України володіє лише корпоративними правами щодо заснованого ним підприємства.

Спеціального закону, яким регулюється діяльність приватних підприємств, немає. Тобто всі питання організації та діяльності приватних підприємств слід вирішувати виходячи з загальних норм Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, інших законів.

Відповідно до ч. 3 ст. 62 ГК України підприємство, якщо інше не встановлено законом, діє на підставі статуту. Отже, зважаючи на відсутність в законі спеціальної вказівки щодо приватних підприємств, можна зробити висновок, що єдиним і обов'язковим для даного виду підприємств установчим документом є статут, який за своїм змістом повинен відповідати загальним вимогам, передбаченим в ст. 57 ГК України

Як і інші підприємства, приватне підприємство має право від свого імені вчиняти правочини (угоди), мати та набувати майнові і особисті немайнові права й обов'язки, вступати в зобов'язання, бути власником рухомого та нерухомого майна, а також виступати позивачем і відповідачем у суді, господарському та третейському суді.

Приватне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним йому майном, на яке згідно з законом може бути накладено стягнення. Власник не відповідає своїм майном за зобов'язаннями заснованого ним приватного підприємства, а підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника. Держава також не несе відповідальності за зобов'язанням приватного підприємства, а приватне підприємство не несе відповідальності за зобов'язанням держави.

Приватне підприємство має право в установленому чинним законодавством порядку: випускати цінні папери; засновувати інші юридичні особи, господарські об'єднання та брати участь в об'єднаннях з іншими суб'єктами підприємницької діяльності, в тому числі іноземними; створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законом порядку; вчиняти інші дії, що не суперечать чинному законодавству. Приватне підприємство має право на самостійне ведення експортних, імпорتنих та інших зовнішньоекономічних операцій, необхідних для його господарської діяльності.

Щодо наявності та розміру статутного фонду приватного підприємства і порядку його утворення листом Держкомпідприємництва № 1858 від 26.03.2004 р. було роз'яснено, що виходячи з вимоги ч. 4 ст. 57 ГК України, яка передбачає наявність у змісті статуту суб'єкта господарювання відомостей про розмір і порядок утворення статутного фонду, та з визначення унітарного та корпоративного підприємства, яким передбачено формування засновником (засновниками) статутного фонду, можна дійти висновку про правомірність вимог органів державної реєстрації в частині включення до статуту приватного підприємства відомостей про обов'язкове формування засновником (засновниками) статутного фонду. Розмір статутного фонду, порядок його формування та склад визначають засновники приватного підприємства.

Зважаючи на відсутність в законі будь-яких спеціальних вказівок щодо управління приватним підприємством, воно здійснюється в порядку і на умовах визначених статутом, у тому числі на основі поєднання прав власника (власників) приватного підприємства щодо використання належного йому (їм) майна та принципів самоврядування трудового колективу, що відображається в колективному договорі, яким регулюються виробничі, трудові, економічні відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства, питання охорони праці, соціального розвитку колективу, здоров'я його членів.

Вищим органом управління приватного підприємства є його власник. До виключної компетенції власника приватного підприємства зазвичай відноситься: визначення основних напрямів діяльності підприємства, затвердження планів та

звітів по їх виконанню; внесення змін і доповнень до статуту підприємства; затвердження звітів про фінансово-господарську діяльність підприємства; створення, реорганізація та ліквідація філій, представництв, відділень та інших відокремлених підрозділів; прийняття рішення про ліквідацію, реорганізацію приватного підприємства.

Власник підприємства може також виконувати свої права по управлінню приватним підприємством безпосередньо, будучи одночасно і його директором, або він може призначити на цю посаду найманого директора на контрактній основі. Директор приватного підприємства як його керівник має право представляти інтереси підприємства без довіреності у взаємовідносинах з юридичними і фізичними особами; укладати договори, у тому числі трудові; відкривати і закривати в установах банків поточні та інші рахунки; видавати довіреності, давати вказівки, обов'язкові для всіх працівників підприємства; підписувати документи підприємства; видавати в межах своєї компетенції накази тощо.

Директор приватного підприємства несе персональну відповідальність перед його власником чи уповноваженим ним органом за виконання умов чинного законодавства України.

3.5. Фермерське господарство.

Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, що виявили бажання проводити товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою і реалізацією з метою здобуття прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або декількома громадянами України, родичами або членами сім'ї, відповідно до закону. Воно має своє найменування, друк і штамп.

Згідно з ч. 3 ст. 3 цього Закону (зміни внесені Законом від 21.10.2009 р.) до членів сім'ї та родичів голови фермерського господарства належать дружина (чоловік), батьки, діти, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, рідні та двоюрідні брати та сестри, дядько, тітка, племінники як голови фермерського господарства, так і його дружини (її чоловіка), а також особи, які перебувають у родинних стосунках першого ступеня споріднення з усіма вищезазначеними членами сім'ї та родичами (батьки такої особи та батьки чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої особи, так і її чоловіка або дружини, у тому числі усиновлені ними діти).

Фермерське господарство діє на основі статуту. Главою фермерського господарства є його засновник або інша визначена в статуті особа. Глава фермерського господарства представляє фермерське господарство перед органами державної влади, підприємствами, установами організаціями і окремими громадянами або їх об'єднаннями відповідно до закону. Він укладає від імені господарства операції і здійснює інші юридично значимі дії відповідно до законодавства України. Глава фермерського господарства може письмово доручати виконання своїх обов'язків одному з членів господарства або особі, що працює за контрактом.

Згідно з ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про фермерське господарство» членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, що досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень статуту фермерського господарства. Членами фермерського господарства не можуть бути особи, що працюють в ньому за трудовим договором (контрактом).

Після здобуття державного акту на право власності на земельну ділянку або укладення договору оренди земельної ділянки і його державної реєстрації фермерське господарство підлягає державній реєстрації. Вона здійснюється у виконавчому комітеті міського районної в місті ради або районною, районних міст Києва і Севастополя державних адміністраціях за місцем проживання особи чи місцезнаходженням земельної ділянки.

Згідно з ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про фермерське господарство» члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю).

Діяльність фермерського господарства припиняється у випадку:

- реорганізації фермерського господарства;
- ліквідації фермерського господарства;
- визнання фермерського господарства неплатоспроможним (банкрутом);
- якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, що бажає продовжити діяльність господарства.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття та характерні риси підприємств.
2. Види підприємств.
3. Особливості правового становища державних підприємств.
4. Особливості правового становища комунальних підприємств.
5. Підприємства колективної власності.
6. Приватні підприємства.

7. Правове становище фермерських господарств в Україні.

ТЕМА 4. ПРАВОВИЙ СТАТУС ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ

План:

4.1. Поняття, види та основи функціонування господарських товариств.

4.2. Особливості правового статусу акціонерного товариства – публічного та приватного.

4.3. Правове становище товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю.

4.4. Поняття і сутність повного і командитного господарських товариств.

4.1. Поняття, види та основи функціонування господарських товариств

Господарські товариства займають важливе місце серед суб'єктів господарювання, які діють на території України. Їх діяльність регулюється Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, ЗУ «Про господарські товариства» від 19.11.1991 р. та ЗУ «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р., Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р., іншими нормативними актами, що регулюють діяльність господарських товариств.

Господарськими товариствами визнаються підприємства, створені юридичними особами та / або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Засновниками і учасниками господарського товариства можуть бути фізичні та юридичні особи, включаючи іноземних суб'єктів права, крім випадків, встановлених законодавством. Обмеження щодо заснування та участі в господарських товариствах окремих категорій суб'єктів встановлені спеціальними законами. Так, пп. 1–3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 р. (вводиться в дію з 1 квітня 2010 року) суб'єктами, до яких застосовуються обмеження, визнані:

а) особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування (Президент, Прем'єр-міністр, Голова ВРУ, Голова НБУ, народні депутати, державні службовці, військові посадові особи Збройних Сил України, судді, народні засідателі, присяжні, працівники органів внутрішніх справ, прокуратури, дипломатичної служби, митної служби інших органів державної влади);

б) посадові особи юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного та місцевого бюджету;

в) особи, які надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі, третейські судді);

г) посадові особи, які постійно чи тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, а також фізичні особи – підприємці.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» цим особам забороняється:

– займатись іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової, творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту, що здійснюється в позаробочий час);

– входити, в тому числі через інших осіб, до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють управління акціями, частками держави).

Відповідно до ст. 6 Декрету КМУ «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств» від 31.12.1992 р. № 24-92 державні підприємства також не можуть бути засновниками або учасниками господарських товариств.

Також у ст. 5 цього Декрету «керівникам, заступникам керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадовим особам державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування забороняється безпосередньо займатись підприємницькою діяльністю. Це не виключає їхнього права отримувати дивіденди від акцій, а також доходи від інших корпоративних прав».

Господарські товариства є юридичними особами. Суб'єкти господарювання – юридичні особи, які стали засновниками або учасниками господарського товариства, також зберігають статус юридичної особи.

До господарських товариств належать:

- акціонерні товариства (АТ);
- товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ);
- товариства з додатковою відповідальністю (ТДВ);
- повні товариства;
- командитні товариства. *Цей перелік є вичерпним.*

Найменування господарського товариства повинно містити зазначення виду товариства, для повних товариств і командитних товариств – прізвища (найменування) учасників товариства, які несуть додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, а також інші необхідні відомості. Найменування господарського товариства не може вказувати на належність товариства до органів державної влади чи органів місцевого самоврядування.

Якщо в установчих документах не вказано строк діяльності господарського товариства, воно вважається створеним на невизначений термін.

Господарське товариство може відкривати рахунки в банках, а також укладати договори та інші угоди лише після його державної реєстрації. Угоди,

укладені засновниками товариства до дня його реєстрації, визнаються укладеними з товариством тільки за умови їх подальшого схвалення товариством в порядку, визначеному законом та установчими документами.

Угоди, укладені засновниками до дня реєстрації товариства і надалі не схвалені товариством, тягнуть за собою правові наслідки лише для осіб, які уклали ці угоди.

Оскільки господарське товариство є юридичною особою, однією з необхідних його ознак є наявність у нього відособленого майна, що формує матеріальну базу його діяльності.

Господарське товариство є власником:

- майна, переданого йому у власність засновниками і учасниками як внески;
- продукції, виробленої в результаті господарської діяльності товариства;
- доходів, отриманих від господарської діяльності товариства;
- іншого майна, набутого товариством на підставах, не заборонених законом.

Формування статутного фонду господарського товариства здійснюється за рахунок внесків його учасників та засновників. Внеском учасника товариства є сукупність грошових коштів, майна та майнових прав, оцінених за згодою учасників і переданих господарському товариству в порядку, розмірах і в строки, визначені установчими документами.

Внесками учасників можуть бути:

- рухоме та нерухоме майно, не заборонене до обігу на території України;
- цінні папери, передача яких не заборонена законодавством України;
- грошові кошти в національній валюті або в іноземній валюті;
- майнові права, у тому числі права користування майном, природними ресурсами, право на здійснення господарської діяльності, права інтелектуальної власності.

Особливостями статутного фонду господарського товариства є те, що:

- він формується частково до державної реєстрації товариства і набуття ним статусу юридичної особи;
- він утворюється за рахунок майна учасників товариства, а не за рахунок відрахувань від чистого прибутку, як інші фонди.

Резервний фонд створюється у розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 25% від розміру статутного фонду. Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду не може бути менше 5% суми чистого прибутку. При повному або частковому використанні коштів резервного фонду він повинен бути поповнений шляхом наступних щорічних відрахувань, до досягнення ним розміру, визначеного установчими документами.

Кошти резервного фонду використовуються на:

- покриття непередбачених збитків;

– виплату дивідендів за привілейованими акціями і відсотків за облігаціями при відсутності або недостатності у товариства чистого прибутку;

– покриття балансового збитку за звітний період.

Крім статутного та резервного фондів, у господарському товаристві можуть створюватися:

1) фонд розподілу прибутку або фонд дивідендів (його кошти спрямовуються на виплату дивідендів учасникам товариства);

2) фонд розвитку виробництва (направляється на технічне переоснащення, реконструкцію та розширення діючого виробництва і освоєння нових напрямків, підготовку й освоєння випуску нової або модернізованої продукції, освоєння прогресивних технологічних процесів, проведення науково-дослідних, конструкторських і проектних робіт тощо);

3) фонд соціального забезпечення (використовується для додаткових виплат працівникам товариства при їх тимчасовій непрацездатності, оплати путівок працівникам до оздоровчих закладів, страхування життя і здоров'я працівників товариства та ін.);

4) фонд нерозподіленого прибутку (залишок чистого прибутку, що не включений в інші фонди) та ін.

Прибуток господарського товариства становить всі надходження від його господарської діяльності за вирахуванням матеріальних витрат і витрат на оплату праці.

Припинення діяльності господарського товариства відбувається шляхом його ліквідації або реорганізації відповідно до ст. 59 ГК.

Ліквідація господарського товариства провадиться ліквідаційною комісією, призначеною його вищим органом, а у разі припинення діяльності товариства за рішенням суду – ліквідаційною комісією, сформованою відповідно до рішення суду.

З дня утворення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження з управління справами господарського товариства. Ліквідаційна комісія в 3-місячний термін з моменту її утворення публікує інформацію про ліквідацію господарського товариства і здійснює інші дії відповідно до вимог ГК та інших законів.

Ліквідація господарського товариства вважається завершеною, а товариство таким, що припинило свою діяльність, з дня внесення запису про його ліквідацію до державного реєстру.

4.2. Особливості правового статусу акціонерного товариства – публічного та приватного

Акціонерне товариство є однією із найбільш поширених організаційно-правових форм ведення середнього і великого бізнесу в нашій державі. Згідно

даних ЄДР станом на 1 травня 2019 року в Україні існувало 14597 АТ, з яких 2058 мали назву публічне, а 5140 – приватне.

Акціонерним товариством є господарське товариство, статутний капітал якого не може бути меншим ніж 1250 мінімальних заробітних плат і який поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями

Характерні риси акціонерного товариства (АТ):

- діє на підставі статуту. Засновницький договір не є установчим документом товариства і діє до дати реєстрації Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;

- відсутність у акціонерів додаткової майнової відповідальності за зобов'язаннями товариства, якщо вони (акціонери) повністю сплатили свої частки;

- обов'язковість майнової участі акціонерів в АТ та необов'язковість для них персональної участі в діяльності АТ;

- статутний капітал не менше суми, еквівалентної 1250 мінімальним заробітним платам; резервний капітал не менше 15% від статутного і поповнюється за рахунок щорічних відрахувань, які не можуть бути менше 5% суми чистого прибутку;

- корпоративний характер управління і відповідна система органів: вищий орган – загальні збори акціонерів; виконавчий – правління, контрольні органи – ревізійна комісія (за фінансово-господарською діяльністю АТ), наглядова рада (за діяльністю правління);

- участь акціонерів в управлінні, яке залежить від кількості акцій, що належать їм на праві власності;

- збори акціонерів скликаються як мінімум один раз на рік та вважаються повноважними (кворум) за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками не менше як 60% голосуючих акцій;

- визначення обсягу прав акціонерів залежно від типу акцій (прості або привілейовані), що належать їм на праві власності;

- кількість привілейованих акцій у статутному фонді не може перевищувати 25%;

- вихід акціонера з АТ шляхом відчуження акцій.

Статутний капітал акціонерного товариства утворюється з вартості вкладів акціонерів, внесених внаслідок придбання ними акцій.

Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів. Він не може бути меншим розміру, встановленого законом. У процесі створення акціонерного товариства його акції підлягають розміщенню виключно серед засновників шляхом

приватного розміщення. Публічне розміщення акцій здійснюється після отримання свідоцтва про реєстрацію першого випуску акцій.

Акціонерні товариства можуть бути 2 типів: публічними (ПАТ) і приватними (ПрАТ) (табл. 1).

Таблиця 1

Відмінності між публічними АТ(ПАТ) і приватними АТ (ПрАТ)

№ п/п	Критерій відмінностей	ПАТ	ПрАТ
1.	Порядок відчуження акцій	Акціонери мають право відчужувати акції без згоди інших акціонерів (ч. 1 ст. 7)	Статутом може бути передбачено переважне право його акціонерів на придбання акцій, що пропонуються їх власником до продажу третій особі, якщо станом на дату прийняття такого рішення кількість акціонерів не перевищує 100 осіб. (ч. 2 ст. 7)
2.	Особливості обігу акцій	Акції ПАТ можуть купуватися та продаватися на фондовій біржі. ПАТ зобов'язане пройти процедуру включення акцій до біржового реєстру та залишатися у ньому хоча б на одній фондовій біржі в Україні. Акції ПАТ не можуть входити до біржового списку більше ніж однієї фондової біржі в Україні. (ч. 1 ст. 24)	Акції ПрАТ не можуть купуватися та/або продаватися на фондовій біржі, за винятком продажу шляхом проведення на біржі аукціону. (ч. 2 ст. 24)
3.	Порядок денний річних загальних зборів	До порядку денного річних загальних зборів ПАТ обов'язково вносяться питання, передбачені пунктами 17 і 18 частини другої статті 33 Закону України "Про акціонерні товариства" (ч. 2 ст. 32), а саме: 1) обрання членів наглядової ради, затвердження умов цивільно-правових договорів, трудових договорів (контрактів), що укладатимуться з ними, встановлення розміру їх винагороди, обрання особи, яка уповноважується на підписання договорів (контрактів) з членами наглядової ради; 2) прийняття рішення про припинення повноважень членів наглядової ради.	Не рідше ніж раз на три роки до порядку денного річних загальних зборів ПрАТ обов'язково вносяться питання, передбачені пунктами 17 і 18 частини другої статті 33 Закону України "Про акціонерні товариства" (ч. 2 ст. 32), а саме: 1) обрання членів наглядової ради, затвердження умов цивільно-правових договорів, трудових договорів (контрактів), що укладатимуться з ними, встановлення розміру їх винагороди, обрання особи, яка уповноважується на підписання договорів (контрактів) з членами наглядової ради; 2) прийняття рішення про припинення повноважень членів наглядової ради.
4.	Повідомлення про загальні збори	ПАТ додатково надсилає повідомлення про проведення загальних зборів та проект порядку денного фондовій біржі, на якій це товариство пройшло процедуру лістингу, а також не пізніше ніж за 30 днів до дати проведення загальних зборів розміщує на власному веб-сайті інформацію, передбачену частиною 3 статті 35 Закону України "про акціонерні товариства". (ч. 1 ст. 35)	ПрАТ додатково розміщує на власній веб-сторінці в мережі Інтернет інформацію, передбачену частиною 3 статті 35 Закону України "про акціонерні товариства".(ч. 1 ст. 35)

5.	Обрання членів наглядової ради	Обрання членів наглядової ради ПАТ здійснюється виключно шляхом кумулятивного голосування. (ч. 10 ст. 53)	Обрання членів наглядової ради ПрАТ здійснюється шляхом кумулятивного голосування, якщо інший спосіб не встановлений статутом акціонерного товариства. (ч. 10 ст. 53)
6.	Кількісний склад наглядової ради	Кількісний склад наглядової ради встановлюється статутом акціонерного товариства. Мінімальна кількість членів наглядової ради публічного акціонерного товариства не може бути меншою ніж 5 осіб. (ч. 11 ст. 53)	Кількісний склад наглядової ради встановлюється статутом акціонерного товариства. (ч. 11 ст. 53)
7.	Проведення оцінки правочину, щодо якого є заінтересованість	Наглядова рада (а в разі якщо створення наглядової ради не передбачено законом та статутом акціонерного товариства, – виконавчий орган акціонерного товариства) з метою проведення оцінки правочину, щодо якого є заінтересованість, на відповідність його умов звичайним ринковим умовам залучає незалежного аудитора, суб'єкта оціночної діяльності або іншу особу, яка має відповідну кваліфікацію. (ч. 5 ст. 71)	Наглядова рада (а в разі якщо створення наглядової ради не передбачено законом та статутом акціонерного товариства, – виконавчий орган акціонерного товариства) з метою проведення оцінки правочину, щодо якого є заінтересованість, на відповідність його умов звичайним ринковим умовам залучає незалежного аудитора, суб'єкта оціночної діяльності або іншу особу, яка має відповідну кваліфікацію. Вимоги цієї частини не застосовуються до приватного акціонерного товариства, якщо інше не встановлено його статутом. (ч. 5 ст. 71)
8.	Оприлюднення істотних умов правочину, щодо якого є заінтересованість	Після прийняття рішення про надання згоди на вчинення правочину, щодо якого є заінтересованість, акціонерне товариство зобов'язане оприлюднити його істотні умови в передбаченому законом порядку. (ч. 10 ст. 71)	Після прийняття рішення про надання згоди на вчинення правочину, щодо якого є заінтересованість, акціонерне товариство зобов'язане оприлюднити його істотні умови в передбаченому законом порядку. Вимоги цієї частини не застосовуються до приватного акціонерного товариства, якщо інше не встановлено його статутом. (ч. 10 ст. 71)
9.	Утворення комітетів	Наглядова рада може утворювати постійні чи тимчасові комітети з числа її членів для вивчення і підготовки питань, що належать до компетенції наглядової ради. У ПАТ обов'язково утворюються комітет з питань аудиту, комітет з питань визначення винагороди посадовим особам товариства і комітет з питань призначень. (ч. 1 ст. 56)	Наглядова рада може утворювати постійні чи тимчасові комітети з числа її членів для вивчення і підготовки питань, що належать до компетенції наглядової ради. (ч. 1 ст. 56)
10	Згода на вчинення значних правочинів, щодо яких є заінтересованість	Загальні збори ПАТ не можуть приймати рішення про попереднє надання згоди на вчинення значних правочинів, щодо яких є заінтересованість. (ч. 9 ст. 71)	–
11	Порядок розміщення акцій	Приватне і публічне (тобто шляхом публічної пропозиції по купівлі	Приватне розміщення акцій (серед визначеного кола осіб) (ч. 2 ст. 5)

	додаткової емісії	акцій невизначеному колу осіб) розміщення акцій (ч. 2 ст. 5)	
1 2	Звітність та обов'язкова інформація	ПАТ зобов'язане мати власний веб-сайт, на якому у порядку, встановленому НКЦПФР, розміщується інформація, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства, та інформація визначена Законом України "Про акціонерні товариства"(ч. 3 ст. 78)	ПрАТ розміщує на власній веб-сторінці в мережі Інтернет інформацію, передбачену частиною 3 статті 35 Закону України "про акціонерні товариства"(ч. 1 ст. 35), а саме: Повідомлення про проведення загальних зборів акціонерного товариства має містити такі дані:1) повне найменування та місцезнаходження товариства; 2) дата, час та місце (із зазначенням номера кімнати, офісу або залу, куди мають прибути акціонери) проведення загальних зборів;3) час початку і закінчення реєстрації акціонерів для участі у загальних зборах;4) дата складення переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах;5) перелік питань разом з проектом рішень (крім кумулятивного голосування) щодо кожного з питань, включених до проекту порядку денного;6) адресу власного веб-сайту, на якому розміщена інформація з проектом рішень щодо кожного з питань, включених до проекту порядку денного.

Згідно зі п.5 ст. 9 ЗУ «Про акціонерні товариства» створення акціонерного товариства здійснюється за такими етапами:

- 1) прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про закрите (приватне) розміщення акцій;
- 2) подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- 3) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;
- 4) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів;
- 5) укладення з Центральним депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій;
- 6) закрите (приватне) розміщення акцій серед засновників товариства;
- 7) оплата засновниками повної вартості акцій;
- 8) затвердження установчими зборами товариства результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників товариства, затвердження статуту товариства, а також прийняття інших рішень, передбачених законом;
- 9) реєстрація товариства в органах державної реєстрації;
- 10) подання Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;

- 11) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;
- 12) отримання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;
- 13) видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Дії, що порушують процедуру створення акціонерного товариства, встановлену цим Законом, є підставою для прийняття Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку рішення про відмову в реєстрації звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій. У разі прийняття такого рішення Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку звертається до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства.

- 1) прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про закрите (приватне) розміщення акцій;
- 2) подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- 3) реєстрація Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;
- 4) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів;
- 5) укладення з депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій або з реєстратором іменних цінних паперів договору про ведення реєстру власників іменних цінних паперів;
- 6) закрите (приватне) розміщення акцій серед засновників товариства;
- 7) оплата засновниками повної номінальної вартості акцій;
- 8) затвердження установчими зборами товариства результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників товариства, затвердження статуту товариства, а також прийняття інших рішень, передбачених законом;
- 9) реєстрація товариства та його статуту в органах державної реєстрації;
- 10) подання Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;
- 11) реєстрація Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;
- 12) отримання свідоцтва про державну реєстрацію випуску акцій;
- 13) видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Вищим органом керівництва АТ є загальні збори акціонерів. Загальні збори є легітимними, якщо на них присутні власники 50% акцій. Усі питання, які віднесені законом до компетенції загальних зборів вирішуються шляхом голосування. Одна акція дорівнює одному голосу.

4.3. Правове становище товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю

Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої внески, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх внесків.

Характерні риси товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ):

- діє на підставі статуту;
- розмір статутного капіталу законом не визначається;
- до моменту державної реєстрації статутний капітал повинен бути сформований на 50%, інша частина формується протягом 6 місяців. Статутний капітал розподіляється між засновниками, розмір яких визначається установчими документами;
 - резервний фонд не менше 25% від статутного і поповнюється за рахунок щорічних відрахувань, які не можуть бути менше 5% суми чистого прибутку;
 - наявність органів товариства, за допомогою яких здійснюється управління справами товариства: вищий орган – збори учасників, виконавчий орган – дирекція або одноосібний директор, контрольний – ревізійна комісія;
 - можливість відступлення учасником своєї частки (її частини) іншому учаснику (учасникам) за згодою решти учасників чи третім особам (якщо інше не передбачено установчими документами товариства). Учасники товариства мають переважне право на купівлю такої частки, проте вони можуть його реалізувати протягом 1 місяця, якщо інше не встановлено статутом;
 - учасник, частка якого в статутному капіталі перевищує 50 відсотків, може вийти з товариства лише за згодою інших учасників, в той час як учасник, частка якого у статутному капіталі товариства не перевищує 50 відсотків, може у будь-який час вийти з товариства без згоди інших учасників.
 - учасник ТОВ зобов'язаний повідомити інших учасників про свій вихід зі складу товариства за 3 місяці до фактичного виходу;
 - зміна складу учасників здійснюється шляхом:
 - а) виключення учасника з товариства у разі несплати частки до статутного фонду;
 - б) відступлення частки іншому учаснику (учасникам) за згодою або третій особі, якщо інше не передбачено установчими документами товариства;
 - в) спадкування частки учасника – фізичної особи або правонаступництва учасника – юридичної особи;
 - г) смерті учасника – фізичної особи чи реорганізації або ліквідації учасника – юридичної особи;
 - д) добровільного виходу учасника з товариства з викупом його частки самим товариством.

Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, статутний фонд якого поділений на частки у визначених установчими документами розмірах і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову обмежену майнову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

У разі визнання банкрутом одного з учасників ТДВ його відповідальність за зобов'язаннями товариства розподіляється між іншими учасниками пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі.

У всіх інших питаннях створення, діяльності, управління, припинення до товариств з додатковою відповідальністю застосовуються законодавчі положення про товариства з обмеженою відповідальністю.

4.4. Поняття і сутність повного і командитного господарських товариств

Повним товариством (ПТ) є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову відповідальність за його зобов'язаннями всім майном, що їм належить.

Характерними рисами повного товариства є:

- відсутність законодавчих вимог щодо розміру та порядку формування майна, вирішення цих питань є прерогативою учасників і фіксується в установчому договорі;

- установчим документом є тільки установчий договір, підписаний усіма учасниками;

- особа може бути учасником тільки одного повного товариства;

- відсутність органів управління товариства, оскільки управління справами товариства здійснюється його учасниками;

- всі справи товариства вирішуються шляхом голосування, кожен учасник повного товариства має 1 голос, якщо засновницьким договором не передбачений інший порядок;

- учасник повного товариства зобов'язаний повідомити інших учасників про свій вихід зі складу товариства за 3 місяці до фактичного виходу;

- повне товариство підлягає ліквідації або реорганізації в 6-місячний термін з моменту, коли в його складі залишився 1 учасник;

- учасники товариства несуть додаткову необмежену солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, на яке може бути звернено стягнення.

- кожен учасник повного товариства відповідає за зобов'язаннями товариства всім своїм майном незалежно від його частки в повному товаристві і

від частки участі інших учасників. При неможливості стягнення за зобов'язаннями товариства з одного з учасників (наприклад, через його банкрутство), його відповідальність за зобов'язаннями товариства повинні нести інші учасники товариства пропорційно їх внескам.

Крім того, учасник повного товариства відповідає за боргами товариства незалежно від того, виникли ці борги до чи після його вступу до товариства.

Учасник повного товариства, який сплатив повністю борги товариства, має право регресу до інших учасників пропорційно до їхніх часток.

Командитним товариством (КТ) є господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, управляють його справами і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність всім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники, присутні в діяльності товариства лише своїми внесками (вкладники), не беруть участі в управлінні його справами, не несуть додаткової відповідальності і мають право вимагати першочергового (перед повними учасниками) повернення вкладу в разі ліквідації товариства.

Характерними рисами командитного товариства є:

- установчим документом є тільки установчий договір, підписаний усіма повними учасниками, у випадку якщо КТ створюється лише 1 повним учасником, установчим документом є – одноосібна заява (меморандум);
- особа може бути повним учасником тільки одного КТ;
- повний учасник КТ не може бути учасником ПТ;
- сукупний розмір внесків вкладників не може перевищувати 50% статутного капіталу;
- КТ ліквідується або реорганізується в ПТ при вибутті всіх вкладників;
- КТ не зобов'язане ліквідуватися, якщо в ньому є хоча б 1 повний учасник і 1 вкладник.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття та характерні риси господарських товариств.
2. За якими ознаками здійснюється класифікація господарських товариств?
3. Поняття товариства з обмеженою відповідальністю.
4. Чи може створюватися господарське товариство однією особою?
5. Порівняйте правове становище товариства з обмеженою відповідальністю і закритого акціонерного товариства, зазначивши їх спільні та відмінні риси.
6. Порядок реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю.
7. Правовий режим майна товариства з обмеженою відповідальністю.

8. Відмінність між повним товариством і товариством з обмеженою відповідальністю.
9. Поняття і види акціонерних товариств.
10. Порядок створення акціонерного товариства.
11. Порядок управління акціонерним товариством.
12. Правовий режим акцій, порядок поширення.
13. Правове положення командитного товариства.
14. Порядок управління в командитному товаристві.
15. Відмінність повного товариства від товариства з додатковою відповідальністю.

ТЕМА 5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА

План:

- 5.1. Поняття, сторони та порядок ініціювання процедури банкрутства
- 5.2. Порухення справи про банкрутство
- 5.3. Процедури, що застосовуються щодо неплатоспроможного боржника та його майнових активів.
- 5.4. Порядок проведення ліквідаційної процедури.

5.1. Поняття, сторони та порядок ініціювання процедури банкрутства

Основні документи, що регулюють порядок ліквідації суб'єктів підприємницької діяльності:

- Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” (далі – Закон про банкрутство).
- Цивільний кодекс України (далі – ЦК);
- Господарський кодекс України (далі – ГК);
- Закон України “Про господарські товариства” (далі – Закон про госптовариства);
- Закон “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань” (далі – Закон про реєстрацію);

Під ліквідацією суб'єкта підприємництва розуміється припинення його діяльності з виключенням з державного реєстру. Згідно із Законом про реєстрацію таким реєстром є Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (надалі за текстом – ЄДР).

Ліквідація тягне припинення прав і обов'язків суб'єкта підприємництва без правонаступництва (переходу прав та обов'язків іншим особам).

Суб'єкт підприємництва ліквідується, зокрема, у разі визнання його в установленому порядку банкрутом.

Таким чином, вказаний вид ліквідації суб'єкта підприємництва є примусовим, тобто таким, що не залежить від його волевиявлення.

Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Суб'єктами банкрутства не можуть бути відокремлені структурні підрозділи юридичної особи (філії, представництва, відділення тощо).

Ініціювання процедури банкрутства.

Боржником, щодо якого може бути порушено справу про банкрутство, є суб'єкт підприємницької діяльності – фізична або юридична особа. Не є суб'єктами банкрутства казенні підприємства (ч. 3 ст. 209 ГК).

Право на звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство мають боржник, кредитор (кредитори).

За заявою кредитора (кредиторів) справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

Заява кредитора (кредиторів) може ґрунтуватися на об'єднаній заборгованості (крім заборгованості, повністю забезпеченої заставою) боржника за різними зобов'язаннями перед цим кредитором, а також на об'єднаних вимогах кредиторів до одного боржника (необхідні підписи всіх кредиторів).

При цьому, безспірними вважаються вимоги кредиторів, які визнані боржником, інші вимоги кредиторів, підтверджені виконавчими документами чи розрахунковими документами, за якими відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника;

Боржник подає заяву до господарського суду за наявності майна, достатнього для покриття судових витрат, якщо інше не передбачено цим Законом.

У тому разі, коли задоволення вимог одного або кількох кредиторів приведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами або коли при ліквідації боржника не у зв'язку з процедурою банкрутства встановлено неможливість боржника задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі боржник протягом місяця зобов'язаний самостійно звернутися до господарського суду для порушення справи про банкрутство (ч. 5 ст. 11 Закону про банкрутство).

Заява про порушення справи про банкрутство подається до господарського суду за місцезнаходженням боржника.

Вимоги до письмової заяви про порушення справи про банкрутство містяться в ст. 11 Закону про банкрутство. Також заява повинна відповідати вимогам, що пред'являються статті 162 Господарського процесуального кодексу України.

5.2. Порушення справи про банкрутство

Протягом 5 днів з моменту надходження заяви про порушення справи про банкрутство господарський суд вирішує його подальшу долю:

- приймає заяву;
- відмовляє у прийнятті заяви (ст. 14 Закону про банкрутство);
- повертає заяву без розгляду (ст. 15 Закону про банкрутство).

Заявник може також відкликати свою заяву до дати проведення підготовчого засідання суду. (ст. 150 Закону про банкрутство).

Боржник до дати проведення підготовчого засідання надає до господарського суду та заявнику відзив на заяву про порушення справи про банкрутство. Вимоги до такого відзиву сформульовані в ч. 2 ст. 13 Закону про банкрутство. Відсутність відзиву боржника не припиняє провадження у справі.

Згідно ч. 3 ст. 212 ГК з дня винесення ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство реорганізація юридичної особи – боржника власником (уповноваженим ним органом), а також передача майна боржника до статутного капіталу допускаються лише у випадках і порядку, передбачених законом.

Звертаємо увагу, що порушення провадження у справі про банкрутство платника податків є підставою для проведення позапланової виїзної перевірки органом державної фіскальної служби (пп.78.1.7 п.78.1 ст.78 Податкового кодексу України).

З метою забезпечення майнових інтересів кредиторів в ухвалі господарського суду про порушення провадження у справі про банкрутство або в ухвалі, прийнятій на підготовчому засіданні, вказується про введення процедури розпорядження майном боржника і призначається *розпорядник майна* (ч. 22 Закону про банкрутство).

Розпорядником майна може бути призначено фізичну особу, яка має повну вищу юридичну або економічну освіту, стаж роботи за фахом не менше трьох років або одного року на керівних посадах після отримання повної вищої освіти, пройшов навчання та стажування протягом шести місяців у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства, володіє державною мовою та склав кваліфікаційний іспит. Розпорядником майна не можуть призначатися особи, які:

1. яка визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;
2. яка має судимість за вчинення корисливих злочинів;
3. яка не здатна виконувати обов'язки арбітражного керуючого за станом здоров'я;
4. якій заборонено обіймати керівні посади;
5. якій відмовлено в наданні допуску до державної таємниці або скасовано раніше наданий допуск за порушення законодавства у сфері охорони державної таємниці, якщо такий допуск є необхідним для виконання обов'язків, визначених цим Законом, у разі якщо з часу такої відмови або скасування пройшло менше року.

Грошова винагорода арбітражного керуючого за виконання повноважень розпорядника майна визначається в розмірі двох мінімальних заробітних плат за кожний місяць виконання ним повноважень або в розмірі середньомісячної

заробітної плати керівника боржника за останні дванадцять місяців його роботи до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство, якщо такий розмір перевищує дві мінімальні заробітні плати. Розмір грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання повноважень розпорядника майна не може перевищувати п'яти мінімальних заробітних плат за кожний місяць виконання ним повноважень.

Право вимоги грошової винагороди виникає в арбітражного керуючого в останній день кожного календарного місяця виконання ним повноважень розпорядника майна боржника.

Сплата грошової винагороди арбітражному керуючому (розпоряднику майна) здійснюється шляхом її авансування заявником (кредитором або боржником) у розмірі, зазначеному у цій частині. Сума авансового платежу вноситься на депозитний рахунок нотаріуса та виплачується арбітражному керуючому (розпоряднику майна) за кожний місяць виконання ним повноважень розпорядника майна.

Заходи забезпечення

А) Загальні заходи забезпечення

Господарський суд має право за клопотанням сторін або учасників провадження у справі про банкрутство чи за своєю ініціативою вжити заходів щодо забезпечення вимог кредиторів.

Господарський суд за клопотанням розпорядника майна, кредиторів або з власної ініціативи може заборонити укладати без згоди арбітражного керуючого угоди, а також зобов'язати боржника передати цінні папери, валютні цінності, інше майно на зберігання третім особам або вжити інших заходів для збереження майна.

Б) Відсторонення керівника

За клопотанням сторін, учасників провадження у справі про банкрутство або розпорядника майна, що містить відомості про перешкоджання керівником боржника діям розпорядника майна, а також про вчинення керівником боржника дій, що порушують права і законні інтереси боржника і кредиторів, господарський суд має право відсторонити керівника боржника від посади та покласти виконання його обов'язків на розпорядника майна.

Заходи щодо забезпечення вимог кредиторів діють відповідно до дня введення процедури санації і призначення керуючого санацією, або до винесення постанови про визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури і призначення ліквідатора, або до затвердження господарським судом мирової угоди, або до дня винесення ухвали про відмову у визнанні боржника банкрутом.

Господарський суд також має право скасувати або змінити заходи щодо забезпечення вимог кредиторів до настання вищезазначених обставин, про що виноситься ухвала.

В) Мораторій

Одночасно з порушенням справи про банкрутство з метою збереження майна боржника ухвалою суду вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів. Тобто, відбувається зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань і зобов'язань зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію.

Протягом дії мораторію на задоволення вимог кредиторів:

- забороняється стягнення на підставі виконавчих документів та інших документів, за якими здійснюється стягнення відповідно до законодавства;
- забороняється виконання вимог, на які поширюється мораторій;
- не нараховується неустойка (штраф, пеня), не застосовуються інші фінансові санкції за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань із задоволення всіх вимог, на які поширюється мораторій;
- зупиняється перебіг позовної давності на період дії мораторію;
- не застосовується індекс інфляції за весь час прострочення виконання грошового зобов'язання, три проценти річних від простроченої суми тощо.

Дія мораторію на задоволення вимог кредиторів не поширюється на вимоги поточних кредиторів; на виплату заробітної плати та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю громадян; на виплату авторської винагороди, аліментів, а також на вимоги за виконавчими документами немайнового характеру, що зобов'язують боржника вчинити певні дії чи утриматися від їх вчинення. Дія мораторію не поширюється на задоволення вимог кредиторів у разі одночасного задоволення вимог кредиторів у процедурі розпорядження майном керуючим санацією згідно з планом санації або ліквідатором у ліквідаційній процедурі в порядку черговості, встановленому Законом про банкрутство. Дія мораторію припиняється з дня припинення провадження у справі про банкрутство.

5.3. Процедури, що застосовуються щодо неплатоспроможного боржника та його майнові активи.

1. Виявлення кредиторів

З метою виявлення всіх кредиторів та осіб, які виявили бажання взяти участь у санації боржника, здійснюється офіційне оприлюднення оголошення про порушення справи про банкрутство на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет. Таке оголошення має містити повне найменування боржника, його поштову адресу, банківські реквізити, найменування та адресу господарського суду, номер справи, відомості про розпорядника майна, граничний строк подання заяв конкурсних кредиторів з вимогами до боржника.

Кредитори за вимогами щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також за вимогами щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, мають право подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують.

Копії зазначених заяв та доданих до них документів кредитори надсилають боржнику та розпоряднику майном.

Вимоги за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, можуть пред'являтися тільки в межах ліквідаційної процедури протягом *двох місяців* з дня офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури. Зазначений строк є граничним і поновленню не підлягає. Кредитори, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі, не є конкурсними, а їх вимоги погашаються в шосту чергу в ліквідаційній процедурі. Боржник разом з розпорядником майна за наслідками розгляду зазначених вимог повністю або частково визнає їх або відхиляє, з обґрунтуванням підстав відхилення, про що розпорядник майна повідомляє письмово заявників і господарський суд. Рішення боржника про невизнання вимог може бути оскаржене до господарського суду, що порушив провадження у справі про банкрутство.

Вимоги кредиторів, визнані боржником або господарським судом, включаються розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів.

Фізичні особи та (або) юридичні особи, які бажають взяти участь у санації боржника (далі – інвестори), можуть подати розпоряднику майна заяву про участь у санації боржника та свої пропозиції щодо санації (план санації).

2. Попереднє судове засідання

Попереднє засідання господарського суду проводиться не пізніше трьох місяців після проведення підготовчого засідання суду. Про попереднє засідання суду повідомляються сторони, а також інші учасники провадження у справі про банкрутство, визнані такими відповідно до цього Закону.

У попередньому засіданні господарський суд розглядає реєстр вимог кредиторів, вимоги кредиторів, щодо яких були заперечення боржника і які не були включені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів.

За результатами розгляду господарський суд виносить ухвалу, в якій зазначається розмір визнаних судом вимог кредиторів, які включаються розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів, та призначається дата проведення зборів кредиторів.

Реєстр вимог кредиторів повинен включати усі визнані судом вимоги кредиторів.

У реєстрі вимог кредиторів повинні міститися відомості про кожного кредитора, розмір його вимог за грошовими зобов'язаннями чи зобов'язаннями щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, невикористаних та своєчасно не повернутих коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, сплати, податків і зборів (обов'язкових платежів), черговість задоволення кожної вимоги, окремо розмір неустойки (штрафу, пені).

Ухвала є підставою для визначення кількості голосів, які належать кожному кредитору при прийнятті рішення на зборах (комітеті) кредиторів.

3. Збори кредиторів. Створення комітету кредиторів.

Протягом десяти днів після винесення ухвали за результатами попереднього засідання господарського суду розпорядник майна повідомляє кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів та уповноважену особу акціонерів або учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю про місце і час проведення зборів кредиторів та організовує їх проведення.

Учасниками зборів кредиторів з правом вирішального голосу є конкурсні кредитори, визнані господарським судом та внесені до реєстру вимог кредиторів.

У зборах кредиторів боржника можуть брати участь із правом дорадчого голосу:

- кредитори, вимоги яких увійшли до реєстру вимог кредиторів окремо;
- представник працівників боржника;
- уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;
- представник органу, уповноваженого управляти державним майном;
- арбітражний керуючий.

Перші збори кредиторів вважаються повноважними, якщо на них присутні кредитори, що мають не менше ніж дві треті голосів. Наступні збори вважаються повноважними у разі присутності на них кредиторів, що мають більше половини голосів.

Збори кредиторів проводяться за місцезнаходженням боржника.

Конкурсні кредитори мають на зборах кредиторів кількість голосів, пропорційну сумі вимог кредиторів, включених до реєстру вимог кредиторів, та кратну одній тисячі гривень.

Під час визначення кількості голосів кредиторів з правом вирішального голосу не враховуються суми неустойки (штрафу, пені), інші фінансові санкції, моральна шкода, судовий збір у справі про банкрутство, заявлені або сплачені кредиторами в провадженні у справі про банкрутство.

До компетенції зборів кредиторів належить прийняття рішення про:

- вибори членів комітету кредиторів;
- визначення кількісного складу комітету кредиторів, визначення його повноважень, дострокове припинення повноважень комітету кредиторів або окремих його членів.

На час дії процедур банкрутства збори кредиторів обирають комітет кредиторів у складі не більше семи осіб.

Вибори комітету кредиторів проводяться за списком відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх на зборах кредиторів.

Рішення про створення та склад комітету кредиторів направляється до господарського суду.

До компетенції комітету кредиторів належить, зокрема, прийняття рішення про:

- обрання голови комітету;
- скликання зборів кредиторів;
- звернення до господарського суду з клопотанням про відкриття процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури у випадках, передбачених цим Законом;
- звернення до господарського суду з вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства;
- звернення до господарського суду з клопотанням про призначення арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора), припинення повноважень арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора) та про призначення іншого арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора);
- підготовку та укладення мирової угоди;
- схвалення плану санації боржника, змін та доповнень до нього у випадках, передбачених цим Законом;
- визначення складу майна в разі продажу частини майна у процедурі санації боржника або ліквідації банкрута;

- внесення пропозицій господарському суду щодо продовження або скорочення строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника;

- інші питання, передбачені Законом про банкрутство.

У роботі комітету має право брати участь з правом дорадчого голосу арбітражний керуючий, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, забезпечений кредитор та при необхідності представник органу, уповноваженого управляти майном боржника, представник органу місцевого самоврядування

Рішення комітету кредиторів вважається прийнятим більшістю голосів кредиторів, якщо за нього проголосували присутні на зборах (комітеті) кредитори, кількість голосів яких визначається у наведеному вище порядку.

4. Санація

Санація – це система заходів, здійснюваних під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом і його ліквідації.

При вирішенні питання про проведення санації розраховується здатність підприємства покривати вартість фінансування, погасити існуючу заборгованість і поточні витрати, враховуються перспективи успішної діяльності підприємства і співвідношення вигоди кредиторів при санації з їх вигодою при ліквідації підприємства-боржника.

Санація вводиться ухвалою суду за клопотанням комітету кредиторів у строк, який не може бути більше процедури розпорядження майном (тобто протягом 6 місяців (якщо термін не продовжувався судом) у період з моменту порушення справи про банкрутство або підготовчого засідання і до призначення ліквідатора, укладення мирової угоди або припинення справи про банкрутство).

Санація вводиться на строк не більше шести місяців. За клопотанням комітету кредиторів чи керуючого санацією або інвесторів цей строк може бути продовжено ще до дванадцяти місяців або скорочено.

Комітет кредиторів приймає рішення про погодження кандидатури керуючого санацією, вибір інвестора (інвесторів), схвалення плану санації боржника.

Кандидатури керуючого санацією та інвестора (інвесторів) можуть бути запропоновані комітету кредиторів будь-яким із кредиторів, представником органу, уповноваженого управляти майном боржника. Керуючим санацією може бути запропоновано особу, яка виконувала повноваження розпорядника майна, або керівник підприємства, якщо на це є згода комітету кредиторів та (або) інвесторів.

Одночасно з винесенням ухвали про санацію господарський суд своєю ухвалою призначає керуючого санацією з числа арбітражних керуючих, якщо інше не передбачено цим Законом.

З дня винесення ухвали про санацію:

- керівник боржника звільняється від посади у порядку, визначеному законодавством про працю, управління боржником переходить до керуючого санацією;
- припиняються повноваження органів управління боржника – юридичної особи, повноваження органів управління передаються керуючому санацією. Органи управління боржника протягом трьох днів з дня прийняття рішення про санацію та призначення керуючого санацією зобов'язані забезпечити передачу керуючому санацією бухгалтерської та іншої документації боржника, печаток і штампів, матеріальних та інших цінностей;
- арешт на майно боржника та інші обмеження дій боржника щодо розпорядження його майном можуть бути накладені лише в межах процедури санації, у разі, якщо вони не перешкоджають виконанню плану санації та не суперечать інтересам конкурсних кредиторів.

Власник майна боржника (орган управління майном боржника) не може обмежувати повноваження керуючого санацією щодо розпорядження майном боржника.

Значні угоди та угоди, щодо яких є заінтересованість, укладаються керуючим санацією тільки за згодою комітету кредиторів, якщо інше не передбачено цим Законом або планом санації

Протягом трьох місяців з дня винесення ухвали про санацію боржника керуючий санацією зобов'язаний подати комітету кредиторів для схвалення плану санації боржника.

План санації повинен містити заходи щодо відновлення платоспроможності боржника, умови участі інвесторів, за їх наявності, у повному або частковому задоволенні вимог кредиторів, зокрема шляхом переведення боргу (частини боргу) на інвестора, строк та черговість виплати боржником або інвестором боргу кредиторам та умови відповідальності інвестора за невиконання взятих згідно з планом санації зобов'язань.

План санації повинен передбачати строк відновлення платоспроможності боржника (платоспроможність вважається відновленою за відсутності ознак банкрутства).

План санації може містити умови про:

- виконання зобов'язань боржника третіми особами;
- задоволення вимог кредиторів іншим способом, що не суперечить закону.

- відшкодування коштів, витрачених на проведення зборів акціонерів та (або) засідань органів управління боржника відповідно до цього Закону.

Заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містять план санації, можуть бути:

- реструктуризація підприємства;
- перепрофілювання виробництва;
- закриття нерентабельних виробництв;
- відстрочка та (або) розстрочка платежів або прощення (списання) частини боргів, про що укладається мирова угода;
- ліквідація дебіторської заборгованості;
- реструктуризація активів боржника відповідно до вимог цього Закону;
- продаж частини майна боржника;
- зобов'язання інвестора про погашення боргу (частини боргу) боржника, зокрема шляхом переведення на нього боргу (частини боргу), та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань;
- виконання зобов'язань боржника власником майна боржника та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань;
- продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу (для недержавних підприємств);
- інші способи відновлення платоспроможності боржника.

План санації розглядається комітетом кредиторів, який скликається керуючим санацією. План санації вважається схваленим, якщо на засіданні комітету кредиторів таке рішення було підтримано більш як половиною голосів кредиторів – членів комітету кредиторів

Комітет кредиторів може прийняти одне з таких рішень:

- схвалити план санації та подати його на затвердження господарського суду;
- відхилити план санації і звернутися до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- відхилити план санації, звернутися до господарського суду з клопотанням про звільнення керуючого санацією від виконання ним обов'язків та про призначення нового керуючого санацією. Зазначене рішення повинно містити дату скликання чергового засідання комітету кредиторів для розгляду нового плану санації, яке має відбутися не пізніше ніж у місячний строк з дня прийняття рішення про відхилення плану санації.

Схвалений комітетом кредиторів план санації та протокол засідання комітету кредиторів подаються керуючим санацією в господарський суд на

затвердження. Протокол засідання комітету кредиторів може містити особливу думку кредиторів, які голосували проти порядку і строків погашення заборгованості, передбачених у плані санації.

Господарський суд затверджує план санації боржника.

Якщо протягом шести місяців з дня винесення ухвали про санацію в господарський суд не буде подано плану санації боржника, господарський суд має право прийняти рішення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури відповідно до цього Закону.

За п'ятнадцять днів до закінчення санації, а також за наявності підстав для дострокового припинення санації керуючий санацією зобов'язаний надати комітету кредиторів письмовий звіт і повідомити членів комітету кредиторів про час і місце проведення засідання комітету кредиторів.

До звіту керуючого санацією додаються докази задоволення вимог конкурсних кредиторів згідно з реєстром.

За наслідками розгляду звіту керуючого санацією комітет кредиторів приймає рішення про звернення до господарського суду з клопотанням щодо:

- припинення процедури санації у зв'язку з виконанням плану санації і відновленням платоспроможності боржника;
- продовження встановленого строку процедури санації;
- припинення процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- припинення процедури санації і укладення мирової угоди

Якщо комітетом кредиторів не прийнято жодне з цих рішень або таке рішення не подано в господарський суд протягом п'ятнадцяти днів з дня закінчення санації чи виникнення підстав для її дострокового припинення, господарський суд розглядає питання про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

Звіт керуючого санацією, розглянутий комітетом кредиторів, і протокол засідання комітету кредиторів направляються в господарський суд. Про затвердження звіту керуючого санацією або про відмову в затвердженні зазначеного звіту, чи про продовження санації, або про затвердження мирової угоди виноситься ухвала.

5. Мирова угода

Під мировою угодою у справі про банкрутство розуміється домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та (або) розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється угодою сторін.

Не підлягає прощенню (списанню), відстрочці та/або розстрочці за умовами мирової угоди заборгованість із заробітної плати перед працюючими та

звільненими працівниками банкрута, грошові компенсації за невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей, інші кошти, належні працівникам у зв'язку з оплачуваною відсутністю на роботі (оплата часу простою не з вини працівника, гарантії на час виконання державних або громадських обов'язків, гарантії і компенсації при службових відрядженнях, гарантії для працівників, що направляються для підвищення кваліфікації, гарантії для донорів, гарантії для працівників, що направляються на обстеження до медичного закладу, соціальні виплати у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності за рахунок коштів підприємства тощо), а також вихідної допомоги, належної працівникам у зв'язку з припиненням трудових відносин.

Не підлягає прощенню (списанню) за умовами мирової угоди заборгованість із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, невикористаних та своєчасно не повернутих коштів Фонду соціального страхування України.

Мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство

Рішення про укладення мирової угоди приймається комітетом кредиторів і вважається затвердженим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою, письмово висловили на це згоду. У той же час умови мирової угоди поширюються на всіх кредиторів, у тому числі і на тих, які не брали участь в голосуванні або голосували "проти". Від імені кредиторів мирову угоду підписує голова комітету кредиторів

Рішення про укладення мирової угоди приймається від імені боржника керівником боржника чи арбітражним керуючим (керуючим санацією, ліквідатором), які виконують повноваження органів управління та керівника боржника і підписують її.

Закон про банкрутство, мабуть, не дуже довіряючи органам стягнення, містить норму (ст. 78), що зобов'язує останніх у разі укладення мирової угоди погодитися на задоволення частини вимог з податків і зборів на умовах такої мирової угоди. При цьому податковий борг, що виник у строк, що передує трьом повним рокам до дня подання заяви про порушення справи про банкрутство, визнається безнадійним та списується, а податкові зобов'язання чи податковий борг, які виникли у строк протягом трьох останніх перед днем подання заяви про порушення справи про банкрутство до господарського суду календарних років, розстрочується (відстрочується) або списується на умовах мирової угоди. Зазначену мирову угоду підписує керівник відповідного податкового органу за місцезнаходженням боржника

Для кредиторів, які не брали участі в голосуванні або проголосували проти укладення мирової угоди, не можуть бути встановлені умови гірші, ніж для

кредиторів, які висловили згоду на укладення мирової угоди, вимоги яких віднесені до однієї черги

Мирова угода має містити положення про:

- розміри, порядок і строки виконання зобов'язань боржника;
- відстрочку чи розстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини.

Мировою угодою можна передбачити виконання зобов'язань боржника будь-якими способами, не забороненими законом, включаючи виконання зобов'язання третіми особами, обмін вимог кредиторів на активи боржника або його корпоративні права (що надає можливість для великих кредиторів, що володіють більшістю голосів у комітеті, отримати у власність цікавлять їхні активи боржника при порівняно невеликих витратах).

Мирова угода укладається у письмовій формі та підлягає затвердженню господарським судом, про що зазначається в ухвалі господарського суду про припинення провадження у справі про банкрутство.

Сторони протягом п'яти днів з дня укладення мирової угоди повинні подати до господарського суду заяву про затвердження мирової угоди.

Мирова угода набирає чинності з дня її затвердження господарським судом і є обов'язковою для боржника (банкрута), кредиторів, вимоги яких забезпечені заставою, кредиторів другої та наступних черг.

З дня затвердження мирової угоди боржник приступає до погашення вимог кредиторів згідно з умовами мирової угоди.

Затвердження господарським судом мирової угоди є підставою для припинення провадження у справі про банкрутство.

Протягом п'яти днів з дня затвердження господарським судом мирової угоди керуючий санацією або ліквідатор повідомляє про це орган або посадову особу органу, до компетенції якого належить призначення керівника (органів управління) боржника, у разі необхідності забезпечує проведення зборів чи засідання відповідного органу та продовжує виконувати повноваження керівника (органів управління) боржника до призначення в установленому порядку керівника (органів управління) боржника.

За заявою будь-якого з конкурсних кредиторів мирова угода може бути визнана господарським судом недійсною, якщо існують підстави для визнання угоди недійсною, передбачені цивільним законодавством України.

Розірвання мирової угоди за ініціативою сторін або боржника законодавством не передбачено. Мирова угода може бути розірвана тільки за рішенням господарського суду у разі невиконання боржником умов мирової угоди щодо не менш третини вимог кредиторів. На відміну від визнання

недійсним, розірвання мирової угоди господарським судом щодо окремого кредитора не тягне розірвання такої угоди щодо інших кредиторів.

У разі визнання мирової угоди недійсною або її розірвання вимоги кредиторів, щодо яких були надані відстрочка та (або) розстрочка платежів або прощення (списання) боргів, відновлюються в повному розмірі у незадоволеній частині

У разі невиконання мирової угоди кредитори можуть пред'явити свої вимоги до боржника в обсязі, передбаченому цією мировою угодою. У разі порушення провадження у справі про банкрутство цього ж боржника обсяг вимог кредиторів, щодо яких було укладено мирову угоду, визначається в межах, передбачених зазначеною мировою угодою.

5.4. Порядок проведення ліквідаційної процедури.

Якщо санація не дала результатів або не проводилася, не було укладено мирову угоду, господарський суд ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

У постанові про визнання боржника банкрутом господарський суд відкриває ліквідаційну процедуру, призначає ліквідатора в порядку, передбаченому для призначення керуючого санацією.

Господарський суд має право призначити ліквідатором особу, яка виконувала повноваження розпорядника майна або (та) керуючого санацією боржника.

З дня призначення ліквідатора до нього переходять права керівника (органів управління) юридичної особи – банкрута.

Повноваження ліквідатора визначені ст.42 Закону про банкрутство.

Строк ліквідаційної процедури не може перевищувати дванадцяти місяців. Господарський суд може продовжити цей строк на шість місяців.

З цього дня припиняються повноваження органів управління банкрутом.

З метою виявлення кредиторів з вимогами за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, здійснюється офіційне оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет. У процесі ліквідації відбувається звернення стягнення на все майно боржника (включаючи об'єкти інтелектуальної власності), що належить йому на праві власності або повного господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури (т.з. ліквідаційна маса), за винятком об'єктів житлового фонду, в тому числі гуртожитків, дитячих дошкільних закладів та об'єктів комунальної інфраструктури, які в разі банкрутства підприємства передаються в комунальну

власність. Виняток з цього правила становлять також речі, визначені родовими ознаками, на які може бути звернено стягнення і в разі їх знаходження у банкрута на праві володіння або користування (залучені банками кошти, узяті за договором позики партія зерна і т. д.). Відповідно до ч. 2 ст. 213 ГК до складу ліквідаційної маси включаються також майнові активи осіб, що відповідають за зобов'язаннями неплатоспроможного боржника відповідно до закону або установчими документами боржника.

Майно, на яке звертається стягнення у ліквідаційній процедурі, оцінюється арбітражним керуючим у порядку, встановленому законодавством про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. У разі продажу майна на аукціоні вартість майна, що визначається шляхом його оцінки, є початковою вартістю. Для здійснення оцінки майна арбітражний керуючий має право залучати на підставі договору суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання з оплатою їх послуг за рахунок коштів, одержаних від виробничої діяльності боржника, визнаного банкрутом, або реалізації його майна, якщо інше не встановлено комітетом кредиторів.

Після проведення інвентаризації та оцінки майна банкрута ліквідатор розпочинає продаж майна банкрута на відкритих торгах, якщо комітетом кредиторів не встановлено інший порядок продажу майна банкрута.

Ліквідатор забезпечує через засоби масової інформації оповіщення про порядок продажу майна банкрута, склад, умови та строки придбання майна. Порядок продажу майна банкрута, склад, умови та строки придбання майна погоджуються з комітетом кредиторів.

Ліквідатор зобов'язаний використовувати при проведенні ліквідаційної процедури тільки один рахунок боржника в банківській установі. Інші рахунки, виявлені при проведенні ліквідаційної процедури, підлягають закриттю ліквідатором. Залишки коштів на цих рахунках перераховуються на основний рахунок боржника.

Кошти, одержані від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів.

Черговість задоволення вимог кредиторів:

1) у першу чергу задовольняються:

- вимоги щодо виплати заборгованості із заробітної плати перед працюючими та звільненими працівниками банкрута, грошові компенсації за всі невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей, інші кошти, належні працівникам у зв'язку з оплачуваною відсутністю на роботі (оплата часу простою не з вини працівника, гарантії на час виконання державних або громадських обов'язків, гарантії і компенсації при службових відрядженнях, гарантії для працівників, що направляються для

підвищення кваліфікації, гарантії для донорів, гарантії для працівників, що направляються на обстеження до медичного закладу, соціальні виплати у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності за рахунок коштів підприємства тощо), а також вихідної допомоги, належної працівникам у зв'язку з припиненням трудових відносин та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;

- вимоги кредиторів за договорами страхування;
- витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії, у тому числі:
 - витрати на оплату судового збору;
 - витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за рахунок їхніх коштів;
 - витрати заявника на публікацію оголошення про порушення справи про банкрутство, введення процедури санації, визнання боржника банкрутом;
 - витрати на публікацію в офіційних друкованих органах інформації про порядок продажу майна банкрута;
 - витрати на публікацію в засобах масової інформації про поновлення провадження у справі про банкрутство у зв'язку з визнанням мирової угоди недійсною;
 - вимоги щодо виплати основної грошової винагороди арбітражному керуючому;
 - вимоги щодо відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним повноважень розпорядника майна, керуючого санацією боржника або ліквідатора банкрута;
 - витрати арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута;
 - витрати Гарантійного фонду виконання зобов'язань за складськими документами на зерно, пов'язані з набуттям ним права регресної вимоги щодо зернового складу, – у розмірі всієї виплаченої ним суми відшкодування вартості зерна;

2) у другу чергу задовольняються:

- вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування України за громадян, які застраховані в цьому фонді, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, зобов'язань із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне

страхування, крім вимог, задоволених позачергово, з повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України, а також вимоги громадян – довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників);

3) у третю чергу задовольняються:

- вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);
- вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом;

4) у четверту чергу задовольняються:

- вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника;

5) у п'яту чергу задовольняються:

- вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства;
- вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору у частині 5 відсотків обсягу стягнутих на користь боржника активів (повернення грошових коштів, майна, майнових прав), які на дату відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство перебували у третіх осіб;
- вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору у частині 3 відсотків обсягу погашених вимог конкурсних кредиторів, які підлягають позачерговому задоволенню та віднесені до конкурсних згідно з цим Законом;

б) у шосту чергу задовольняються інші вимоги.

- Вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги.

У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторів однієї черги.

Вимоги, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними!!!

Після завершення усіх розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до господарського суду звіт та ліквідаційний баланс.

Господарський суд після заслуховування звіту ліквідатора та думки членів комітету кредиторів або окремих кредиторів виносить ухвалу про затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу.

Якщо майна банкрута вистачило, щоб задовольнити всі вимоги кредиторів, він вважається таким, що не має боргів, і може продовжувати свою підприємницьку діяльність. У такому разі ліквідатор протягом п'яти днів з дня прийняття господарським судом відповідного рішення повідомляє про це орган або посадову особу органу, до компетенції якого належить призначення керівника (органів управління) боржника, у разі необхідності забезпечує проведення зборів чи засідання відповідного органу та продовжує виконувати повноваження керівника (органів управління) боржника до призначення у встановленому порядку керівника (органів управління) боржника.

Якщо за результатами ліквідаційного балансу після задоволення вимог кредиторів не залишилося майна, господарський суд виносить ухвалу про ліквідацію юридичної особи – банкрута.

Копія цієї ухвали надсилається державному реєстратору для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи – банкрута, а також власнику майна. Державний реєстратор повинен не пізніше наступного робочого дня з дати надходження судового рішення про ліквідацію юридичної особи – банкрута заповнити реєстраційну картку про державну реєстрацію припинення юридичної особи, внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи та в той же день передати органам статистики, державної фіскальної служби, Пенсійного фонду України повідомлення про внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації припинення для зняття юридичної особи з обліку.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи є датою припинення юридичної особи (ч. 2 ст. 104 ЦК, ч. 7 ст. 59 ГК, ст. 22 Закону про госптовариства, ч. 6 ст. 39 Закону про реєстрацію).

Після цього, ліквідатору залишається:

- Знищити печатки (штампи) юридичної особи;
- Здати документи, які підлягають довгостроковому зберіганню, до архівної установи.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттям «неспроможність» і «неплатоспроможність», порівняти їх.
2. Проаналізуйте положення Господарського кодексу України про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом.
3. Назвіть осіб, які беруть участь у процедурі банкрутства.
4. Охарактеризуйте заяву про порушення справи про банкрутство.

5. Розтлумачте термін «безспірні вимоги».
6. Ознайомитесь з положеннями Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що регламентують порядок створення та повноваження комітету кредиторів.
7. Назвіть позасудові процедури.
8. Які дії вчиняються на попередньому засіданні господарського суду?
9. У чому полягає відмінність попереднього та підготовчого засідань господарського суду?
 10. Назвіть підстави для застосування процедури санації.
 11. Які дії вчиняються в межах ліквідаційної процедури?
 12. Назвіть черги задоволення вимог кредиторів.
 13. Охарактеризуйте зміст і форму мирової угоди.

ТЕМА 6. ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ

План:

- 6.1. Поняття господарського зобов'язання. Підстави виникнення та припинення господарських зобов'язань**
- 6.2. Види господарських зобов'язань**
- 6.3. Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань**
- 6.4. Господарські договори. Види господарських договорів**
- 6.5. Правові вимоги до форми та змісту господарського договору**

6.1. Поняття господарського зобов'язання. Підстави виникнення та припинення господарських зобов'язань

Господарським визнається *зобов'язання*, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених Господарським кодексом (ч. 1 ст. 173 ГК України).

В силу господарського зобов'язання один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Суб'єктами зобов'язання є визначені суб'єкти господарювання: управнена сторона (кредитор) і зобов'язана сторона (боржник). Кредитор — це особа, управнена вимагати від свого контрагента (боржника) здійснення певної дії (ряду дій) або утримання від дії (ряду дій). Боржник — це особа, зобов'язана здійснити на користь кредитора певну дію (низку дій) або утриматися від здійснення такої.

Під *змістом господарського зобов'язання* розуміється сукупність суб'єктивних прав і суб'єктивних обов'язків його учасників.

Підстави виникнення господарських зобов'язань (ст. 174 ГК України):

1. Безпосередньо із закону або іншого нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність;
2. З акту управління господарською діяльністю;
3. З господарського договору та інших угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать;
4. Внаслідок заподіяння шкоди суб'єкту або суб'єктом господарювання, придбання або збереження майна суб'єкта або суб'єктом господарювання за рахунок іншої особи без достатніх на те підстав;

5. У результаті створення об'єктів інтелектуальної власності та інших дій суб'єктів, а також внаслідок подій, з якими закон пов'язує настання правових наслідків у сфері господарювання.

Припинення господарського зобов'язання — завершальна стадія існування зобов'язання. Підставами припинення зобов'язання є правоприпинені юридичні факти.

Умови припинення господарських зобов'язань:

— виконання, проведене належним чином (здійснене належним суб'єктом, належному суб'єкту, належним способом, в належному місці, належним предметом і в належний строк);

— *зарахування зустрічної однорідної вимоги* (строк якої настав або строк якої не зазначений чи визначений моментом витребування) *або страхового зобов'язання*;

— у разі поєднання управленої та зобов'язаної сторін в одній особі (наприклад, у разі реорганізації суб'єкта господарювання-юридичної особи у вигляді злиття або приєднання);

— *за згодою сторін* (зокрема угода про заміну одного зобов'язання іншим між тими самими сторонами (новація), якщо така заміна не суперечить обов'язковому акту, на підставі якого виникло попереднє зобов'язання);

— *через неможливість виконання* (припиняється неможливістю виконання у разі виникнення обставин, за які жодна з його сторін не відповідає, якщо інше не передбачено законом). Господарське зобов'язання припиняється неможливістю виконання у разі ліквідації суб'єкта господарювання, якщо не допускається правонаступництво за цим зобов'язанням. Так само підставою припинення зобов'язання суб'єкта господарювання — банкрута є його ліквідація;

— в інших випадках, передбачених законодавством України.

Підстави припинення господарського зобов'язання:

— *розірвання господарського зобов'язання*;

— *визнання недійсним господарського зобов'язання за рішенням суду*.

Господарське зобов'язання може бути розірвано як за згодою сторін, так і за рішенням суду або визнано недійсним рішенням суду. Господарське зобов'язання, розірване або визнане судом недійсним, припиняється повністю або в частині з дня набрання чинності рішенням суду.

6.2. Види господарських зобов'язань

Види господарських зобов'язань:

1) Організаційно-господарські — господарські зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом

господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Організаційно-господарські зобов'язання суб'єктів можуть виникати з договору та набувати форми договору.

Організаційно-господарські зобов'язання, у свою чергу, поділяються на *господарсько-оперативні, управлінські та внутрішньогосподарські*.

2) Майново-господарські зобов'язання — цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

3) Соціально-комунальні зобов'язання суб'єктів господарювання, відповідно до статті 177 ГК України розглядається як зобов'язання за рішенням відповідної місцевої ради. За рахунок своїх коштів відповідно до закону вони зобов'язані створювати спеціальні робочі місця для осіб з обмеженою працездатністю та організовувати їх професійну підготовку.

4) Публічні зобов'язання суб'єктів господарювання. Суб'єкт господарювання, відповідно до частини 1 статті 178 Господарського кодексу України, який відповідно до закону та своїх установчих документів зобов'язаний здійснювати виконання робіт, надання послуг або продаж товарів кожному, хто до нього звертається на законних підставах, не має права відмовити у виконанні робіт, наданні послуг, продажу товару за наявності у нього такої можливості або надавати перевагу одному споживачеві перед іншими, крім випадків, передбачених законодавством. Маються на увазі зобов'язання, які виникають при здійсненні господарської діяльності з енергопостачання, газопостачання, централізованого водопостачання і водовідведення, з надання послуг транспорту загального користування, зв'язку, біржових тощо або установчими документами суб'єкта господарювання (статут, засновницький договір), які встановлюють їх певний обов'язків вид діяльності.

6.3. Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань

Способи забезпечення виконання зобов'язань — це спеціальні заходи, що у достатньому ступені гарантують виконання основного зобов'язання і стимулюють боржника до належного поведіння.

Способи, які стимулюють належне виконання сторонами покладених на них зобов'язань, *визначаються* законодавством або встановлюються угодою сторін.

Обраний сторонами спосіб забезпечення виконання зобов'язання повинен бути письмово *зафіксований* або в самому зобов'язанні, на забезпечення якого він спрямований, або в додатковій (або спеціальній) угоді. Деякі з засобів вимагають не просто письмової, але і нотаріально засвідченої форми їхнього здійснення і навіть спеціальної реєстрації.

Основні способи виконання зобов'язань: неустойка, порука, застава, гарантія в тому числі і банківська, завдаток, утримання майна, інші засоби, передбачені законом або договором.

6.4. Господарські договори. Види господарських договорів

Договір — майнова угода між двома або більше суб'єктами господарського права.

Категорії "договір" і "господарський договір" співвідносяться як загальне і особливе.

Ознаки господарського договору:

1) *особливий суб'єктний склад* (зазвичай господарські договори укладаються за участю суб'єктів (суб'єкта) *господарювання*. Найчастіше сторонами в господарському договорі є *суб'єкти господарювання*, проте такі договори можуть укладатися і за участю інших учасників господарських відносин - органів/організацій господарського керівництва (при укладенні державних контрактів, зокрема), негосподарських організацій (для задоволення їх господарських потреб в продукції, роботах, послугах суб'єктів господарювання), громадян (для забезпечення здійснення ними спільної діяльності щодо заснування суб'єктів господарювання) як засновників господарських організацій корпоративного типу).

2) *спрямованість на забезпечення господарської діяльності* учасників договірних відносин - матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, реалізації виробленої ними продукції (робіт, послуг), спільній діяльності щодо створення нового суб'єкта господарювання (господарської організації), спільного інвестування, координації господарської діяльності та ін.

3) *тісний зв'язок з плановим процесом*, насамперед, внутрішньо фірмовим плануванням учасників господарських відносин, а також державним (щодо суб'єктів, які функціонують на державній формі власності, підприємств-монополістів), комунальним (щодо підприємств та організацій комунальної форми власності). Ця риса господарських договорів пов'язана з попередньою і

віддзеркалює специфіку господарської діяльності - її систематичність, що потребує планування як обов'язкового елемента організації такої діяльності.

4) *поєднання в господарському договорі майнових* (виготовлення/передача, продукції, її оплата тощо) та *організаційних елементів* (визначення порядку виконання, приймання виконання, підстав дострокового розірвання договору, порядку розгляду спорів між сторонами договору тощо).

5) *обмеження договірної свободи* з метою захисту інтересів споживачів (вимоги щодо якості та безпеки товарів, робіт, послуг) та загальногосподарських інтересів (типові договори, заборона застосування методів недобросовісної конкуренції, обов'язковість укладення державних контрактів для окремих категорій суб'єктів господарювання, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій тощо).

б) *можливість відступлення від принципу рівності сторін* (державні контракти, договори приєднання, договори, що укладаються в межах рамочних контрактів).

Отже, **господарський договір** — це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди майново-організаційні зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб) з врахуванням загальногосподарських (публічних) інтересів.

Види господарських договорів:

I. За ознакою підстав виникнення договірних зобов'язань:

- *плановані договори* — укладаються на підставі прийнятого державного замовлення у випадках, коли таке прийняття є обов'язковим для певних суб'єктів: державних підприємств, підприємств-монополістів та підприємств, які функціонують переважно на базі державної власності;
- *регульовані договори* — укладаються вільно, на розсуд учасників господарських відносин.

II. За ознакою взаємного становища сторін у договірних відносинах:

- *вертикальні* — укладаються між нерівноправними суб'єктами - органом господарського керівництва та підпорядкованим йому підприємством; певні умови договору є обов'язковими для підпорядкованої сторони і не можуть корегуватися навіть із застосуванням судової процедури (переддоговірного спору);
- *горизонтальні* — укладаються між рівноправними суб'єктами; при цьому всі умови договору сторони погоджують між собою, а в разі виникнення спору, можуть звернутися до суду.

III. За строками дії:

- *довгострокові договори* - укладаються на строк понад 5 років; в таких договорах організаційні елементи переважають майнові;
- *середньострокові договори* - строком дії від одного до 5 років; організаційні елементи в таких договорах урівноважені з майновими;
- *короткострокові договори* - строком дії до одного року; в цих договорах переважають майнові елементи;
- *разові договори* - укладаються на одну господарську операцію, містять зазвичай лише майнові елементи.

IV. За сукупністю критеріїв (економічним змістом та юридичними ознаками):

- *договори на реалізацію майна* (купівлі-продажу, поставки, міни/бартеру, контрактації сільськогосподарської продукції, забезпечення електроенергією, газом, водою тощо);
- *договори на передачу майна в користування* (безоплатне користування майном, оренда, лізинг);
- *підрядні договори* (підряд на капітальне будівництво, підряд на виконання проектно-вишукувальних, дослідно-конструкторських та інших робіт);
- *транспортні договори* (перевезення вантажів, буксирування, тайм-чартеру, подачі та забирання вагонів, експлуатації залізничної під'їзної колії та ін.);
- *договори на надання банківських послуг* (договори на розрахунково-касове обслуговування, банківського кредитування, факторингу та ін.);
- *договори на надання інших послуг* (щодо охорони об'єктів, зберігання майна та ін.);
- *договори про спільну діяльність* - договори про кооперацію, про спільну інвестиційну діяльність, про заснування господарської організації корпоративного типу, що діє на підставі статуту (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, статутне господарське об'єднання), та ін.;
- *засновницькі договори* (договори, що відіграють роль установчого документа господарської організації корпоративного типу - повного товариства, командитного товариства, договірних господарських об'єднань - асоціації, корпорації).

V. За тривалістю застосування у сфері господарювання (підприємництва):

- *традиційні договори* - застосовуються протягом багатьох століть (договори купівлі-продажу, підряду, про спільну діяльність, перевезення);

- *новітні договори* - поява яких протягом останнього століття викликана ускладненням господарського життя (договір лізингу, договір факторингу, агентські договори та ін.).

VI. За ступенем складності:

- *прості договори* - містять ознаки договору одного виду; до них належить більшість традиційних договорів, у т. ч. купівлі-продажу, перевезення, підряду, майнового найму;

- *комплексні (складні) договори* - передбачають наявність ознак кількох вищезгаданих договорів (договір факторингу, договір консигнації, договір лізингу, концесійний договір та ін.).

VII. Залежно від ролі у встановленні господарських зв'язків:

- *генеральні договори (рамочні контракти)* — визначають основних учасників договірних відносин та параметри їх наступних договірних зв'язків (генпідрядні договори, договір комерційної концесії);

- *субдоговори* - укладаються на підставі генеральних договорів (договори субпідряду) або рамочних контрактів (наприклад, договір комерційної субконцесії).

VIII. За ознакою можливості чи неможливості корегування договірних умов:

- *некореговані договори* - одна чи дві сторони договірних відносин позбавлені можливості корегування заздалегідь визначених умов договору; до них належать *типові договори* та *договори приєднання* (зміст договору визначається однією із сторін без права іншої наполягати на його зміні);

- *кореговані договори* - умови договору шляхом вільного волевиявлення, в т. ч. з використанням примірних договорів, що мають рекомендаційний характер.

IX. У разі використання при встановленні господарського зв'язку попередніх переговорів договірні відносини між їх учасниками оформляються за допомогою двох категорій договорів:

- *попереднього договору*, в якому фіксуються: намір сторін укласти в майбутньому основний договір певних параметрів (предмет та інші умови договору), зобов'язання сторін щодо проведення підготовчих дій, спрямованих на забезпечення укладення та виконання основного договору (страхування ризиків, підготовка відповідної документації, отримання ліцензій, інших дозволів тощо), а також відповідальність сторін за ухилення від укладення основного договору;

- *основний договір* укладається на умовах та у термін, визначені попереднім договором.

Х. Залежно від домінування в господарському договорі майнових чи організаційних елементів:

- *майнові договори* — договори, в яких домінують майнові елементи;
- *організаційні договори*, спрямовані на забезпечення організації господарської діяльності двох і більше учасників господарських відносин (суб'єктів господарювання), хоча і можуть містити майнові елементи (без переваги останніх над організаційними).

6.5. Правові вимоги до форми та змісту господарського договору

Зміст господарського договору становлять умови договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, так і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.

Види умов змісту господарського договору (*за юридичним значенням*):

1) *істотні*. Істотними визнаються умови, що необхідні і достатні для укладання договору. Для того щоб договір вважався укладеним, необхідно погодити всі його істотні умови. Договір не буде вважатися укладеним доти, поки не буде погоджена хоча б одна з його істотних умов. Коло істотних умов залежить від особливостей конкретного договору;

2) *звичайні* — не мають потреби в узгодженні сторін. Звичайні умови передбачені у відповідних нормативно-правових актах і автоматично вступають у дію в момент укладання договору;

3) *випадкові* — такі умови, що змінюють або доповнюють звичайні умови. Вони включаються в текст договору за бажанням сторін. Їх відсутність, так само як і відсутність звичайних умов, не впливає на укладання договору. Однак, на відміну від звичайних умов, вони набувають юридичної чинності лише у випадку їх включення до тексту договору

Сторони господарського договору при укладенні господарського договору зобов'язані у будь-якому разі погодити *предмет, ціну і строк дії договору*. Законодавцем ці умови господарських договорів визначені як істотні, і без досягнення згоди щодо цих умов господарський договір не може вважатися укладеним.

Умови про предмет у господарському договорі повинні визначати найменування, номенклатуру, асортимент та кількість продукції, робіт, послуг, а також вимоги до їх якості.

Вимоги щодо якості предмета договору визначаються обов'язковими для сторін нормативними документами, а у разі їхньої відсутності — у договірному порядку. При цьому повинні бути дотримані умови, які забезпечують захист інтересів кінцевих споживачів товарів і послуг.

Строк виконання договору визначається законом, домовленістю сторін, а у певних випадках, таких як державне замовлення — актами централізованого планування. Він може визначатися конкретною датою або періодом.

Під *строком дії* господарського договору розуміється час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. Розрізняють договори з визначеним строком дії і договори, у яких строк визначений моментом вимоги.

Ціна в договорі встановлюється за домовленістю сторін. У випадках, встановлених законом, застосовуються ціни (тарифи, ставки), які встановлюються або регулюються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Форми господарських договорів:

1) *Усна форма* (застосовується як виняток щодо договорів (двосторонніх та багатосторонніх правочинів), що повністю виконуються під час їх укладання (частина 1 статті 206 Цивільного кодексу України), крім правочинів, що підлягають державній реєстрації та/або нотаріальному посвідченню, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність.

2) *Письмова форма;*

Види письмової форми, що застосовуються при укладанні господарських договорів:

1. *повна письмова форма господарського договору* — єдиний документ, підписаний сторонами, до якого додаються супроводжуючі процес його укладання документи: підписаний сторонами текст договору з усіма додатками, протокол розбіжностей (якщо він мав місце), протокол узгодження розбіжностей (якщо розбіжності узгоджувалися і між сторонами було досягнуто компромісу щодо спірних умов договору), судові рішення (якщо спір передавався на розгляд судовим органам);

2. *скорочена письмова форма* - як комплект листів, телеграм, факсограм та інших документів, якими сторони обмінювалися в процесі встановлення договірної зв'язку, якщо зміст цих документів свідчить про наміри сторін встановити договірний зв'язок та істотні умови договору; застосування такої форми забороняється при укладанні організаційно-господарських договорів (стаття 186 Господарського кодексу України);

3. *типова форма* - сторони договору не можуть відступати від типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України чи іншим уповноваженим органом держави, але мають право конкретизувати його умови;

4. *стандартний договір*, що являє собою бланк, зміст і порядок заповнення якого визначені правилами, встановленими актами законодавства чи на їх підставі суб'єктом господарських відносин;

5. *нотаріальна форма* - застосовується у передбачених законом випадках або за домовленістю сторін.

Питання для самоконтролю:

1. Що становить правову основу господарських договорів?
2. Назвіть особливі ознаки господарського договору.
3. Дайте визначення поняття господарського договору.
4. Що таке господарське зобов'язання?
5. Як можна класифікувати господарські договори залежно від юридичної підстави?
6. Назвіть загальні функції договору.
7. Які специфічні функції виконує господарський договір?
8. У чому полягають особливості укладання господарських договорів?
9. Розкрийте зміст догосподарського врегулювання розбіжностей, що виникають при укладанні договорів.
10. Назвіть основні принципи виконання господарських договорів та розкрийте їхній зміст.
11. Назвіть характерні ознаки господарсько-правової відповідальності.
12. Розкрийте зміст штрафної та попереджувальної функцій.
13. У чому полягає сутність компенсаційної функції?
14. Розкрийте зміст відшкодування збитків як одного з видів відповідальності.
15. Назвіть види штрафних економічних санкцій та розкрийте їх особливості.
16. Що таке оперативно-господарські та оцінні санкції?
17. Назвіть умови господарсько-правової відповідальності та розкрийте їх зміст.

ТЕМА 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО - ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН

План:

- 7.1. Порядок зміни та розірвання господарських договорів.**
- 7.2. Припинення господарських договорів.**
- 7.3. Належне виконання господарських договорів.**
- 7.4. Господарсько-правові засоби забезпечення належного виконання господарських зобов'язань.**

7.1. Порядок зміни та розірвання господарських договорів

Підстави для зміни або розірвання договору передбачені у ЦК України, згідно з якими зміна або розірвання договору допускається:

- за згодою сторін, якщо ця можливість обумовлена в договорі, а в актах законодавства закріплено право вимагати цього (крім договорів на користь третьої особи). Зміна або розірвання виникають з моменту висловлювання наміру скористатись своїм правом (ст. 651 ЦК України);

- за взаємною згодою у зв'язку з істотними змінами обставин (ст. 652 ЦК України): на відміну від форс-мажору – виконання можливе, проте не є вигідним для сторін. Наприклад, договір купівлі-продажу після прийняття закону про необхідність отримати ліцензію для реалізації товару, в результаті чого постачальник не має наміру займатись поставкою. При цьому істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

- у разі односторонньої відмови від договору в повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом (наприклад, згідно зі ст. 849 ЦК України, якщо підрядник своєчасно не розпочав роботу або виконує її настільки повільно, що закінчення її у строк стає явно неможливим, замовник має право відмовитися від договору підряду та вимагати відшкодування збитків);

- за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі:

- 1) істотного порушення договору іншою стороною (ч. 2 ст. 651 ЦК України);

- 2) якщо сторона – ініціатор зміни або розірвання договору не отримала відповіді протягом 20 днів, або отримала негативну відповідь іншої сторони (ч. 4 ст. 188 ГК України): з причин інших, не пов'язаних з істотними змінами обставин.

3) якщо договір не приведений у відповідність до істотних змін обставин або щодо його розірвання не досягнуто згоди сторін (ч. 2 ст. 652 ЦК України) за наявності одночасно таких умов:

- а) при укладенні договору сторони не могли передбачити можливість настання таких змін;
- б) зміни у зв'язку з причинами, які сторона договору не може усунути;
- в) виконання договору на нових умовах порушує майновий баланс;
- г) договір не містить положень, що ризик змін повинна нести зацікавлена сторона.

Згідно зі ст. 188 ГК України зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором. Згідно з вимогами цієї статті ГК України сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за договором у вигляді додаткової угоди про зміну умов договору, його розірвання, проведення новації, надання відступного замість виконання зобов'язання тощо. Сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, в двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розгляду. Рішення може являти собою:

- згоду на зміну (розірвання) договору – повертається підписаний екземпляр додаткової угоди зацікавленій стороні;
- відмову від зміни (розірвання) договору або ненадання відповіді на зроблену пропозицію у встановлений законом строк;
- згоду змінити договір, проте на інших умовах – оформлюється протокол узгодження розбіжностей до додаткової угоди.

У разі, якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або у разі неодержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, зацікавлена сторона має право передати спір на вирішення суду. Якщо судовим рішенням договір змінено або розірвано, договір вважається зміненим або розірваним з дня набрання чинності цим рішенням, якщо іншого строку набрання чинності не встановлено за рішенням суду.

Згідно зі ст. 654 ЦК України зміна або розірвання договору здійснюється у тій формі, в якій укладено основний договір (наприклад, нотаріально посвідчена письмова форма, державна реєстрація договору).

Ст. 206 ГК України зазначає, що господарське зобов'язання може бути розірвано сторонами відповідно до правил, встановлених ст. 188 ГК України. Державний контракт підлягає розірванню у разі зміни або скасування державного замовлення, яким передбачено припинення дії контракту, з моменту, коли про це стало відомо сторонам зобов'язання.

Наслідки розірвання державного контракту для його сторін визначаються відповідно до закону.

Договір вважається зміненим або розірваним з моменту:

- підписання додаткової угоди;
- нотаріального посвідчення та/або державної реєстрації (ст. 640 ЦК України);
- набрання чинності рішення суду (ч. 3 ст. 653 ЦК України).

Наслідками зміни та розірвання договору є: у разі зміни договору – зобов'язання виконувати договір на нових умовах; у разі розірвання – припинення зобов'язань за договором.

За загальним правилом ч. 4 ст. 653 ЦК України з моменту зміни або розірвання договору сторони не можуть вимагати того, що було ними вже виконано, за виключенням випадку, коли це передбачено законом або договором.

7.2. Припинення господарських договорів

Господарські договори можуть бути припинені у разі:

1) належного виконання договору (ст. 599 ЦК України, ст. 203 ГК України);

2) передачі кредитору відступного (ст. 600 ЦК України): на заміну грошей, іншого майна, інші дії тощо. Умовами є: обов'язкова згода кредитора; розмір, строки та порядок передання відступного обумовлюються окремою угодою;

3) зарахування зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги (ст. 601 ЦК України, 203 ГК України). Умовами є: зустрічні вимоги, однорідні вимоги, строк виконання настав або обумовлений вимогою. Для зарахування достатньо листа за підписом керівника підприємства-ініціатора. Проте краще оформляти двосторонню угоду для сповіщення про можливість зарахування іншої сторони (наприклад, знаходження активів в податковій заставі). Згідно з ч. 5 ст. 203 ГК України не допускає зарахування у випадку спливу строку позовної давності;

4) домовленості сторін заміною первісного зобов'язання новим зобов'язанням (новація) між тими ж сторонами. (ст. 604 ЦК України, ст. 204 ГК України). Наприклад, борг з купівлі-продажу перевести у зайомне зобов'язання. Новація припиняє додаткові зобов'язання, пов'язані з первісним зобов'язанням, якщо інше не встановлено договором;

5) прощення боргу (ст. 605 ЦК України), якщо не порушує права третіх осіб (наприклад, якщо стосовно кредитора порушено справу про банкрутство, він не може простити борг за іншим зобов'язанням);

б) поєднання боржника та кредитора в одній особі (ст. 606 ЦК України, ч. 2 ст. 204 ГК України), наприклад правонаступництво у разі злиття або приєднання);

7) неможливості виконання зобов'язання у зв'язку з обставинами, за які сторони не відповідають (ст. 607 ЦК України, ст. 205 ГК України);

8) смерті фізичної особи – боржника, якщо саме він повинен виконати зобов'язання (ст. 608 ЦК України), смерті фізичної особи – кредитора, якщо зобов'язання нерозривно пов'язано з його особою;

9) ліквідації юридичної особи (боржника або кредитора), крім випадків, передбачених законом (наприклад, відшкодування шкоди, заподіяної життю або здоров'ю громадянина, переходить до вищої організації або ліквідаційної комісії) (ст. 609 ЦК України).

7.3. Належне виконання господарських договорів

Належне виконання господарських договорів регламентується гл. 22 ГК України. Загальні умови виконання господарських зобов'язань закріплені у ст. 193 ГК України, згідно з якої суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання – відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться. До виконання господарських договорів застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України. При цьому кожна сторона повинна вжити усіх заходів, необхідних для належного виконання нею зобов'язання, враховуючи інтереси другої сторони та забезпечення загальногосподарського інтересу.

Місцем виконання господарського зобов'язання відповідно до ч. 1 ст. 197 ГК України є місце, визначене законом, господарським договором, або місце, яке визначено змістом зобов'язання.

У разі якщо місце виконання зобов'язання не визначено, зобов'язання повинно бути виконано: за зобов'язаннями, змістом яких є передача прав на будівлю або земельну ділянку, іншого нерухомого майна – за місцезнаходженням будівлі чи земельної ділянки, іншого нерухомого майна; за грошовими зобов'язаннями – за місцезнаходженням (місцем проживання) управненої сторони на момент виникнення зобов'язання, або за її новим місцезнаходженням (місцем проживання) за умови, що управнена сторона своєчасно повідомила про нього зобов'язальну сторону; за іншими зобов'язаннями – за місцезнаходженням (місцем проживання) зобов'язальної сторони, якщо інше не передбачено законом.

Порушення зобов'язань є підставою для застосування господарських санкцій, передбачених ГК України, іншими законами або договором. Однак застосування господарських санкцій не звільняє цього суб'єкта від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, крім випадків, коли інше передбачено законом або договором, або управнена сторона відмовилася від прийняття виконання зобов'язання.

Згідно з ч. 4 ст. 193 ГК України управнена сторона має право не приймати виконання зобов'язання частинами, якщо інше не передбачено законом, іншими нормативно-правовими актами або договором, або не впливає із змісту зобов'язання.

Дострокове виконання зобов'язання можливе, якщо інше не передбачено законом, іншим нормативно-правовим актом або договором, або не впливає із змісту зобов'язання. Зобов'язальна сторона має право відмовитися від виконання зобов'язання у разі неналежного виконання другою стороною обов'язків, що є необхідною умовою виконання. Проте слід зауважити, що між цими обов'язками повинен бути прямий зв'язок, наприклад передання вантажу для перевезення, надання об'єкта та необхідної документації для реконструкції тощо. При цьому, наприклад, немає прямого зв'язку між отриманням грошей за поставлену продукцію та відправкою товару. Тому у разі прострочки попередньої оплати постачальник може притримати виконання свого обов'язку щодо поставки товару лише у разі, якщо це прямо передбачено договором поставки.

Не допускаються одностороння відмова від виконання зобов'язань, крім випадків, передбачених законом, а також відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином.

Управнена сторона, приймаючи виконання господарського зобов'язання, на вимогу зобов'язальної сторони повинна видати письмове посвідчення виконання зобов'язання повністю або його частини.

Згідно з ст. 195 ГК України допускається передача (делегування) прав у господарських зобов'язаннях, що оформлюється актом передачі прав. Він вважається чинним з дня одержання повідомлення про це зобов'язальною стороною, а акт делегування господарсько управлінських повноважень іншому суб'єкту – з дня офіційного опублікування цього акту. З цього моменту зобов'язання має бути виконано на користь нового кредитора.

Стосовно грошових зобов'язань учасники господарських відносин повинні бути виражені і підлягають оплаті у гривнях у безготівковій формі або готівкою через установи банків, якщо інше не встановлено законом. Грошові зобов'язання можуть бути виражені в іноземній валюті лише у випадках, якщо суб'єкти господарювання мають право проводити розрахунки між собою в іноземній

валюті відповідно до законодавства. Виконання зобов'язань, виражених в іноземній валюті, здійснюється відповідно до закону.

У разі відсутності управненої сторони, ухилення її від прийняття виконання або іншого прострочення нею виконання зобов'язальна сторона має право внести належні з неї гроші або передати за зобов'язанням цінні папери до депозиту нотаріальної контори, яка повідомляє про це управнену сторону. Внесення грошей (цінних паперів) до депозиту нотаріальної контори вважається виконанням зобов'язання.

7.4. Господарсько-правові засоби забезпечення належного виконання господарських зобов'язань

Згідно зі ст. 199 ГК України виконання господарських зобов'язань забезпечується заходами захисту прав та відповідальності учасників господарських відносин, передбаченими цим Кодексом та іншими законами. За погодженням сторін можуть застосовуватися передбачені законом або такі, що йому не суперечать, види забезпечення виконання зобов'язань, які звичайно застосовуються у господарському (діловому) обігу. До відносин щодо забезпечення виконання зобов'язань учасників господарських відносин застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України.

Для захисту кредитором своїх інтересів, запобігти негативним наслідкам, захистити від непорядного боржника, отримати гарантію виконання ним своїх зобов'язань за договором можна скористатись одним із законних засобів, передбачених ЦК України, серед яких: неустойка (ст. 549–552 ЦК України); порука (ст. 553–559 ЦК України); гарантія (ст. 560–569 ЦК України); завдаток (ст. 570–571 ЦК України); застава (ст. 572–593 ЦК України); притримання (ст. 594–597 ЦК України).

Законом або договором можуть встановлюватися й інші (крім вказаних) види забезпечення виконання зобов'язань (наприклад, страхування).

Основні правила забезпечення виконання зобов'язань:

1) правочин із забезпечення виконання зобов'язання повинен бути здійснений у письмовій формі (ст. 547 ЦК України), в іншому випадку він буде вважатись нікчемним (тобто недійсним);

2) забезпечуватися може лише існуюче зобов'язання (тобто те, яке вже виникло і ще не припинилося, наприклад, з ліквідацією юридичної особи – боржника). Недійсність основного зобов'язання тягне недійсність зобов'язання, що його забезпечує (винятком з цього правила є гарантія – ст. 562 ЦК України). Проте недійсність правочину із забезпечення зобов'язання не тягне за собою наслідків щодо дійсності основного зобов'язання (ст. 548 ЦК України).

Неустойка – один з найпоширеніших видів забезпечення зобов'язань. Форми неустойки: штраф (невиконання, неякісне, не в повному обсязі, некомплектне виконання); пеня (за прострочку грошового зобов'язання).

Стосовно пені для суб'єктів господарської діяльності ЗУ «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22.11.1996 р. № 543/96-ВР встановлено, що «...розмір пені ... обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період, за який сплачується пеня». Така ж вимога міститься у ч. 2 ст. 343 ГК України.

Неустойка може бути не тільки договірною, а й законною, наприклад, встановлена ст. 231 ГК України.

За загальним правилом згідно з ч. 1 ст. 232 ГК України якщо за невиконання або неналежне виконання зобов'язання встановлено штрафні санкції, то збитки відшкодовуються в частині, не покритій цими санкціями.

Однак, законом або договором можуть бути передбачені випадки, коли: а) допускається стягнення тільки штрафних санкцій; б) збитки можуть бути стягнуті у повній сумі понад штрафні санкції; в) за вибором кредитора можуть бути стягнуті або збитки, або штрафні санкції.

Порука – спосіб забезпечення виконання зобов'язання, що оформлюється окремим договором поруки, за яким фізична або юридична особа – поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку.

Виконання зобов'язання може забезпечуватися порукою як в повному обсязі, так і частково. Якщо інше не встановлено договором поруки, поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що й боржник, тобто за сплату не тільки основного боргу, а й відсотків, неустойки, за відшкодування збитків.

Поручителю необхідно виконати такі дії у разі пред'явлення йому вимог кредитора: 1) повідомити боржника, а у разі пред'явлення позову – залучити боржника до участі у справі (в іншому випадку боржник у разі пред'явлення в подальшому йому регресного позову може висунути заперечення, які мав до кредитора); 2) після виконання за боржника зобов'язання необхідно отримати від кредитора всі документи, що підтверджують цей обов'язок боржника для оформлення регресного позову. Строк пред'явлення вимог поручителю визначається у договорі, а у разі його відсутності там – протягом 6 місяців з дня настання строку виконання основного зобов'язання.

Поручительство припиняється лише у випадках, якщо: а) припинено основне зобов'язання або змінено без згоди поручителя (якщо збільшується обсяг відповідальності); б) після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився від прийняття належного виконання; в) борг переведений на іншу особу і поручитель не поручився за нового боржника.

Крім того, згідно зі ст. 558 ЦК України поручитель має право на оплату послуг, наданих ним боржнику (однак, якщо у договорі буде включено винагороди поручителя, то такі послуги підпадуть під визначення фінансових (ст. 1, 4 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664), тобто вони здійснюються фінансовими установами або фізичними особами – СПД, що мають відповідну ліцензію.

Гарантія є специфічним засобом забезпечення виконання господарських зобов'язань шляхом письмового підтвердження (гарантійного листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управненої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язальна сторона) не виконає вказане у ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні. Згідно з новим ЦК України (ст. 560) гарантом може бути лише банк, інша фінансова установа або страхова організація. Звідси й назва – «банківська гарантія», яка вжита у ГК України (ст. 200). Гарант може отримати від боржника винагороду за свої послуги (ст. 567 ЦК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 200 ГК України зобов'язання за банківською гарантією виконується лише на письмову вимогу управненої сторони (додаються документи, що підтверджують вимогу). Документи розглядаються гарантом у строк, встановлений гарантією або в розумний строк.

Гарантія діє протягом строку, на який вона видана (ст. 561 ЦК України). Гарант має право висунути управненій стороні лише ті претензії, висунення яких допускається гарантійним листом. Зобов'язальна сторона не має права висунути гаранту заперечення, які вона могла б висунути управненій стороні, якщо її договір з гарантом не містить зобов'язання гаранта внести до гарантійного листа застереження щодо висунення таких заперечень.

На відміну від поруки гарантія не залежить від долі основного зобов'язання, тобто недійсність або припинення основного зобов'язання не тягне припинення або недійсності гарантійного зобов'язання (ст. 562 ЦК України).

Ст. 201 ГК України визначає загальногосподарські (публічні) гарантії виконання зобов'язань: з метою нейтралізації несприятливих наслідків від економічних злочинів законом може бути передбачено обов'язок комерційних банків, страховиків, акціонерних товариств та інших суб'єктів господарювання, які залучають кошти або цінні папери громадян і юридичних осіб, передавати частину своїх коштів для формування єдиного страхового фонду публічної застави.

Завдаток своєю платіжною функцією нагадує аванс. Однак на відміну від авансу завдаток виконує ще дві функції: підтвердження та забезпечення

зобов'язання. Згідно з положенням нового ЦК України його можуть використовувати як фізичні, так і юридичні особи.

У випадку порушення зобов'язання боржником завдаток залишається у кредитора. Якщо ж зобов'язання буде порушене з вини кредитора, то він повинен повернути боржнику завдаток у подвійному розмірі (ст. 571 ЦК України). Кредитор повертає боржнику завдаток в одинарному розмірі у випадку припинення зобов'язання до початка його виконання або неможливості його виконання.

Угода про завдаток вимагає письмової форми, що можливо виконати шляхом: 1) включення умови про завдаток у договір; 2) оформлення окремої угоди про завдаток.

Головне при цьому вказати, що мова йде саме про завдаток, інакше ця сума буде вважатись просто авансом.

Застава – спосіб забезпечення виконання зобов'язань, який дозволяє кредитору (заставодержателю) у випадку невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого зобов'язання отримати задоволення за рахунок заставленого майна. Договір застави оформлюється письмово, а стосовно нерухомого майна – посвідчується нотаріально (ст. 577 ЦК України, ст. 13 Закону про заставу)

Застава регулюється ЦК України (гл. 49) та іншими законами: Законом про завдаток, Законом про іпотеку, Законом про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень.

Підставою для виникнення застави є договір, закон, рішення суду (ст. 574 ЦК України). Предметом застави може бути будь-яке майно, на яке може бути звернено стягнення.

Різновидом застави є: заклад (щодо рухомого майна, що передається у володіння заставоутримувачу); іпотека (щодо нерухомого майна: квартири, земельної ділянки, будівлі тощо).

У випадку порушення заставоутримувачем правил розпорядження предметом застави, його заміни, відновлення, інших зобов'язань за договором залогу заставоутримувач має право вимагати дострокового виконання забезпечення заставою зобов'язання (ст. 592 ЦК України).

Звернення стягнення можливе або за рішенням суду, або за виконавчим надписом нотаріуса (ст. 20 Закону про заставу). Реалізація предмета застави за загальним правилом проводиться шляхом продажу його на публічних торгах.

Притримання як спосіб забезпечення зобов'язання виникло в ЦК України вперше, хоча на практиці він застосовувався, законодавче закріплення отримало тільки зараз. Суть – кредитор, що правомірно володіє річчю боржника, яка повинна бути передана останньому, має право цю річ притримати до тих пір,

поки боржник не виконає порушене зобов'язання. Предметом утримання мають бути тільки речі (майно, гроші, цінні папери тощо). Майнові права, роботи (однак не результати роботи), послуги утримуватись не можуть.

Кредитор повинен повідомити боржника про те, що він утримує річ у себе. Ризик її загибелі на час утримання покладається на кредитора. Боржник зберігає право власності на цю річ, однак, якщо він не виконає зобов'язання, кредитор має право звернути стягнення на притриману річ в порядку, передбаченому для застави (ст. 591 ЦК України). Однак на відміну від застави притримання не оформляється окремою угодою. Крім того, у заставу можуть бути передані й майнові права.

Питання для самоконтролю:

1. Господарські зобов'язання: поняття, ознаки, підстави виникнення, склад, зміст, види, принципи та умови виконання, припинення.
2. Класифікація господарських договорів.
3. Підстави та наслідки визнання договорів недійсними та неукладеними.

ТЕМА 8. ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.

План:

- 8.1. Поняття господарського правопорушення та його види.
- 8.2. Визначення господарсько-правової відповідальності, її функції.
- 8.3. Види господарсько-правової відповідальності
- 8.4. Визначення господарського спору. Порядок досудового врегулювання спорів
- 8.5. Порядок вирішення господарських спорів.
- 8.6. Порядок оскарження рішення господарського суду

8.1. Поняття господарського правопорушення та його види.

Господарське правопорушення — це протиправна дія або бездіяльність суб'єкта підприємницької діяльності, яка не відповідає вимогам права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного суб'єкта, порушує права іншого учасника відносин або третіх осіб. Господарські правопорушення можна класифікувати за видами і систематизувати в окремі групи за певними критеріями.

Господарські правопорушення поділяються на дві групи: **договірні правопорушення та позадоговірні правопорушення.**

Договірні правопорушення:

- *правопорушення на стадії виникнення договорів:* порушення строків укладання договорів; процедури врегулювання розбіжностей, що виникають при їх укладанні; укладання договорів, що суперечать вимогам закону, цілям діяльності юридичної особи, або укладання договорів з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства;

- *порушення строків виконання договірних та інших господарських зобов'язань щодо поставки продукції та товарів (найпоширеніші в господарській практиці), перевезення вантажів, виконання робіт та ін.* Прострочення виконання зобов'язання загалом тягне за собою сплату боржником визначеної законом або договором неустойки, штрафу, пені;

- *порушення господарських зобов'язань щодо якості поставленої продукції (товарів), виконаних робіт, наданих послуг;*

- *порушення державної дисципліни цін, пов'язані з виконанням договорів.* Законами України передбачається, що у разі порушення підприємством ціни (при реалізації за договором продукції) надлишкове одержана сума підлягає вилученню в дохід відповідного бюджету;

- порушення у сфері кредитних та розрахункових відносин, пов'язані з виконанням господарських договорів;

- порушення господарських зобов'язань щодо перевезень вантажів: зобов'язань з планів перевезень (неподання перевізних засобів, неперед'явлення вантажів до перевезення); простій транспортних засобів під навантаження і розвантаження понад встановлені терміни; втрата, нестача, пошкодження вантажу; прострочення доставки вантажу тощо.

Позадовіріні правопорушення:

- порушення законодавства про захист економічної конкуренції (анти-конкурентні узгоджені дії; зловживання монопольним (домінуючим) становищем; анти-конкурентні дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю);

- порушення прав власника як поєднаних, так і не поєднаних з позбавленням прав володіння тощо.

8.2. Визначення господарсько-правової відповідальності, її функції.

Господарсько-правова відповідальність являє собою дію кредитора (потерпілого) на правопорушника безпосередньо або за допомогою господарського суду (третейського суду). До правопорушника застосовуються заходи матеріального впливу у вигляді відшкодування збитків, сплати неустойки, штрафу, пені тощо. Господарюючі суб'єкти як організації можуть нести лише матеріальні витрати як відповідальність (примусові виплати, неодержання належних сум, зменшення майна внаслідок відшкодування збитків і т. ін.). Господарський кодекс України закріплює принцип повної матеріальної відповідальності господарюючих суб'єктів аж до банкрутства. Підприємство, яке не виконує своїх зобов'язань по розрахунках, може бути оголошено господарським судом банкрутом у порядку, встановленому Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом". Таким чином, найвищою економічною санкцією згідно із законодавством можна вважати оголошення господарюючого суб'єкта-боржника банкрутом.

Основними **функціями господарсько-правової відповідальності** визначаються:

Стимулююча функція - передбачає спонукання до припинення правопорушення, і до реального виконання зобов'язання;

Штрафна функція - відповідальність як покарання правопорушника економічними санкціями у формі неустойки, штрафу, пені;

Функція попередження правопорушень - усунення причин та умов правопорушення, відшкодування господарюючим суб'єктом збитків, сплата

неустойки (штрафу, пені) застосування майнових заходів до працівників, винних у правопорушенні.

Компенсаційна функція - відновлення порушеного правопорушенням майнового стану потерпілого шляхом застосування на його користь компенсаційних майнових санкцій, стягваних з порушника (відшкодування збитків).

Інформаційна (сигналізаційна) функція. Факт пред'явлення претензії, позову, стягнення збитків чи неустойки — це юридична інформація про неблагополучний стан, наявні хиби у господарській діяльності суб'єкта. Разом з тим це й інформація про необхідність вжиття відповідних заходів щодо поліпшення справ, наведення порядку на підприємстві, в організації.

8.3. Види господарсько-правової відповідальності

Відповідальністю є застосування до правопорушника встановлених законом або договором санкцій, внаслідок чого він зазнає майнових втрат.

Види господарсько-правової відповідальності розрізняють залежно від видів господарських правопорушень і санкцій, встановлених за ці правопорушення:

- 1) відшкодування збитків;
- 2) штрафні санкції;
- 3) оперативно-господарські санкції;
- 4) конфіскація;
- 5) господарсько-адміністративні штрафи;
- 6) планово-госпрозрахункові (оціночні) санкції;
- 7) господарсько-організаційні санкції.

Відшкодування збитків застосовується в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником:

- у відносинах купівлі-продажу між господарюючими суб'єктами.
- у відносинах поставки постачальник відшкодовує покупцеві збитки, завдані поставкою продукції неналежної якості або некомплектної;
- згідно з договором підряду на капітальне будівництво відповідальна за невиконання або неналежне виконання обов'язків сторона сплачує встановлену неустойку (пеню), а також відшкодовує збитки в сумі, не покритій неустойкою;
- у перевезеннях вантажів вантажовідправник і вантажоодержувач зобов'язані відшкодувати перевізникові збитки, завдані з їх вини внаслідок перевантаження транспортних засобів, пошкодження рухомого складу при навантаженні або розвантаженні, неправильних навантаження, пакування, кріплення вантажу та ін.

Штрафні санкції - визначена законом або договором грошова сума, яку боржник повинен сплатити кредиторіві в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання.

Розрізняють три **види штрафних санкцій**:

1. штраф;
2. пеня;
3. неустойка.

Розмір *штрафу* регулюється законодавством трьома способами:

- **штраф у твердій сумі**. Прикладом цього виду штрафу є штрафи, що їх сплачують перевізник і відправник у разі невиконання зобов'язання з договором перевезення (ст. 920 ЦК). Їх розміри визначають транспортні статuti і кодекси окремо стосовно кожного виду транспорту;

- **штраф у процентному відношенні до суми** всього зобов'язання або невиконаної частини зобов'язання. Наприклад, якщо поставлена продукція не відповідає за якістю стандартам чи умовам договору, постачальник сплачує покупцеві штраф у розмірі 20 відсотків вартості продукції неналежної якості;

- **штраф у кратному розмірі до вартості** того предмета, який захищається штрафом. Наприклад, за пошкодження вагонів або контейнерів відправником чи одержувачем вантажу під час навантаження або розвантаження вантажів їхніми засобами ці суб'єкти сплачують залізниці штраф у розмірі п'ятикратної вартості пошкодженого майна.

Неустойка є різновидом штрафної санкції, розмір якої визначається законом або договором у процентному відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання. Неустойка застосовується, як правило, як штрафна санкція у разі прострочення виконання майнових зобов'язань (поставка, купівля-продаж, міна тощо). Розмір неустойки за прострочення виконання зобов'язань загалом не залежить від терміну прострочення виконання. Наприклад, за прострочення або недоставку продукції постачальник сплачує покупцеві неустойку в розмірі 8 відсотків вартості непоставленої у строк продукції за кожною окремою позицією номенклатури. Зазначена неустойка є штрафною, оскільки сторона, яка порушила умови договору поставки, відшкодовує іншій стороні заподіяні внаслідок цього збитки без зарахування сум неустойок.

Пеня як штрафна санкція застосовується в основному в разі прострочення виконання грошових зобов'язань суб'єктами господарської діяльності.

Особливістю пені є те, що вона встановлюється у процентному відношенні до простроченої суми, причому за кожний день прострочення, доки зобов'язання не буде виконано. Тобто розмір цієї санкції збільшується залежно від продовження правопорушення. Залежністю суми пені від кількості днів

(терміну) прострочення виконання вона відрізняється від неустойки як санкції за господарське правопорушення.

Оперативно-господарські санкції - це передбачені законодавством або договором засоби оперативного впливу на правопорушника, спрямовані на запобігання господарського правопорушення чи зменшення його шкідливих наслідків.

Оперативно-господарські санкції за своєю спрямованістю поділяються на два види. До першого належать санкції, спрямовані на одностороннє припинення правовідносин в інтересах сторони, чий права порушено. Такі санкції можуть виражатися у вигляді односторонньої повної чи часткової відмови від виконання договору, а також у відмові від прийняття виконання та від зустрічного виконання. Другий вид оперативних санкцій становлять ті, що спрямовані на зміну правовідносин (переведення несправного платника на акредитивну форму розрахунків чи на попередню оплату продукції).

Конфіскація — це безоплатне вилучення у дохід бюджету майна (коштів) суб'єкта господарювання — правопорушника у випадках, прямо передбачених законом.

Конфіскацію застосовують у випадках:

- виконання угод, укладених з метою, що завідомо суперечить інтересам держави та суспільства (конфіскації підлягає все одержане винними сторонами/стороною за такою угодою);

- здійснення комерційним банком забороненої законом виробничої діяльності;

- у сфері антимонопольного регулювання та у разі недобросовісної конкуренції;

- у сфері ціноутворення (зокрема, щодо підприємств-монополістів, ціни на продукцію яких регулює держава) та в деяких інших випадках.

Юридичною підставою застосування конфіскації є лише закон.

Господарсько-адміністративний штраф — це грошова сума, що сплачується до державного бюджету суб'єктом господарювання — правопорушником у передбачених законом випадках.

Господарсько-адміністративний штраф може застосовуватися:

- а) у процентному або кратному відношенні до суми порушення;

- б) в певній кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Господарсько-адміністративний штраф застосовується:

- а) лише у вертикальних відносинах;

- б) за постановою компетентних органів (антимонопольних - за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, санітарно-епідеміологічної служби - за порушення санітарно-епідеміологічних вимог,

державних органів контролю за цінами - за порушення державної дисципліни цін і т. ін., як правило, в судовому порядку),

в) без додержання претензійного порядку:

г) за наявності лише протиправної поведінки.

Планово-госпрозрахункові (оціночні) санкції — це передбачені чинним законодавством заходи економічного впливу на господарюючого суб'єкта у зв'язку з порушенням ним планових нормативів і планових завдань:

- підвищення тарифу (розміру плати) за понадлімітне використання природних ресурсів, електроенергії;

- позбавлення пільг (наприклад, податкових) у зв'язку з порушенням умов їх надання;

- виключення зі звітності даних про продукцію, виготовлену з порушенням державних стандартів, державних будівельних норм та правил;

- віднесення на прибуток, що залишається у розпорядженні суб'єкта господарювання, недонарахованої амортизації у випадках дострокового списання основних фондів (за винятком передбачених законом випадків вимушеного списання).

Планово-госпрозрахункові санкції застосовує сам суб'єкт господарювання — правопорушник, а у разі якщо він цього не зробить — компетентні органи, які виявили факт правопорушення.

Господарсько-організаційні санкції — це передбачені законом заходи організаційного впливу (обмеження) суб'єкта господарювання, що їх застосовують компетентні державні органи у разі порушення ним приписаних законом умов здійснення господарської діяльності.

До них належать:

- обмеження або призупинення діяльності суб'єкта господарювання до усунення виявлених у його діяльності недоліків (у епідеміологічних правил тощо);

- призупинення дії ліцензій;

- скасування ліцензій;

- скасування державної реєстрації;

- примусова реорганізація (у зв'язку з допущенням суб'єктом підприємницької діяльності — монополістом на ринку певного товару монополістичного правопорушення);

- примусова ліквідація (у разі скасування державної реєстрації; скасування ліцензій, якщо вся діяльність господарської організації ліцензується; визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом, якщо після погашення його боргів у нього не залишилося майна, необхідного для продовження своєї попередньої діяльності).

Господарсько-організаційні санкції застосовують компетентні органи (тимчасове призупинення діяльності суб'єкта господарювання до усунення виявлених порушень, призупинення дії та скасування ліцензій, примусова реорганізація) або в судовому порядку (примусова ліквідація).

Підстави застосування господарсько-організаційних санкцій: юридичні — закон, фактичні — протиправна поведінка.

8.4. Визначення господарського спору. Порядок досудового врегулювання спорів

У процесі господарювання між підприємствами виникають, функціонують та припиняються чисельні господарські відносини. Ринковий механізм не може відбуватися без зіткнень і конфліктів, що призводять до суперечностей між суб'єктами підприємницької діяльності. Такі суперечності між підприємства, установами, організаціями стосовно їхніх прав та обов'язків у господарських відносинах називаються *господарськими спорами*. Саме ці господарські спори і є предметом розгляду та вирішення господарських судів.

За загальним правилом, господарські справи у спорах між юридичними особами, громадянами-підприємцями, державними та іншими органами розглядаються господарськими судами. Господарські справи у спорах, де хоча б однією стороною є громадянин як фізична особа (не підприємець), розглядаються загальними судами.

Відповідно до Господарського процесуального кодексу України господарським судам підвідомчі:

- справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні і розірванні господарських договорів (переддоговірні спори);
- справи у спорах, що виникають при виконанні договорів. Такі спори можуть виникати з приводу неналежного виконання зобов'язань і стосуватися як виконання зобов'язання в натурі, так і застосування до порушника передбачених законом чи договором майнових санкцій (штрафів та відшкодування збитків);
- справи у спорах, що виникають з інших підстав (наприклад, про відшкодування збитків, завданих підприємству в результаті виконання вказівок державних чи інших органів тощо) – майнові спори;
- справи про банкрутство;
- справи за заявами органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених законодавчими актами до їхньої компетенції та деякі інші.

Сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору у випадках, передбачених Господарським процесуальним кодексом, а також за домовленістю між собою, якщо це обумовлено договором.

Досудове врегулювання господарських спорів - це сукупність заходів, що підлягають здійсненню підприємствами та організаціями, права яких порушені, для безпосереднього вирішення спорів, що виникли, з підприємствами та організаціями, які порушили майнові права та інтереси, до звернення з позовом до господарського суду.

Сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору за домовленістю між собою.

Порядок досудового врегулювання господарських спорів не поширюється на спори про визнання договорів недійсними, спори про визнання недійсними актів державних та інших органів, підприємств та організацій, які не відповідають законодавству і порушують права та охоронювані законом інтереси підприємств та організацій (далі - акти), спори про стягнення заборгованості за опротестованими векселями, спори про стягнення штрафів Національним банком України з банків та інших фінансово-кредитних установ, а також на спори про звернення стягнення на заставлене майно.

Підприємства та організації, що порушили майнові права і законні інтереси інших підприємств та організацій, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії.

Підприємства та організації, чії права і законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав та інтересів звертаються до нього з письмовою претензією.

У претензії зазначаються:

- повне найменування і поштові реквізити заявника претензії та підприємства, організації, яким претензія пред'являється; дата пред'явлення і номер претензії;
- обставини, на підставі яких пред'явлено претензію; докази, що підтверджують ці обставини; посилання на відповідні нормативні акти;
- вимоги заявника;
- сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці; платіжні реквізити заявника претензії;
- перелік документів, що додаються до претензії, а також інших доказів.

Документи, що підтверджують вимоги заявника, додаються в оригіналах чи належним чином засвідчених копіях. Документи, які є у другої сторони, можуть не додаватись до претензії із зазначенням про це у претензії.

Претензія підписується повноважною особою підприємства, організації або їх представником та надсилається адресатові рекомендованим або цінним листом чи вручається під розписку.

Претензія розглядається в місячний строк, який обчислюється з дня одержання претензії.

В тих випадках, коли обов'язковими для обох сторін правилами або договором передбачено право переперевірки забракованої продукції (товарів) підприємством-виготовлювачем, претензії, пов'язані з якістю та комплектністю продукції (товарів), розглядаються протягом двох місяців.

Якщо до претензії не додано всі документи, необхідні для її розгляду, вони витребуються у заявника із зазначенням строку їх подання, який не може бути менше п'яти днів, не враховуючи часу поштового обігу. При цьому перебіг строку розгляду претензії зупиняється до одержання витребуваних документів чи закінчення строку їх подання. Якщо витребувані документи у встановлений строк не надійшли, претензія розглядається за наявними документами.

При розгляді претензії підприємства та організації в разі необхідності повинні звірити розрахунки, провести судову експертизу або вчинити інші дії для забезпечення досудового врегулювання спору.

Підприємства та організації, що одержали претензію, зобов'язані задовольнити обґрунтовані вимоги заявника.

Про результати розгляду претензії заявник повідомляється у письмовій формі.

У відповіді на претензію зазначаються:

- повне найменування і поштові реквізити підприємства, організації, що дають відповідь, та підприємства чи організації, яким надсилається відповідь; дата і номер відповіді; дата і номер претензії, на яку дається відповідь;

- коли претензію визнано повністю або частково, - визнана сума, номер і дата платіжного доручення на перерахування цієї суми чи строк та засіб задоволення претензії, якщо вона не підлягає грошовій оцінці;

- коли претензію відхилено повністю або частково, - мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти і документи, що обґрунтовують відхилення претензії;

- перелік доданих до відповіді документів та інших доказів.

Коли претензія відхилена повністю або частково, заявникові повинно бути повернуто оригінали документів, одержаних з претензією, а також надіслано документи, що обґрунтовують відхилення претензії, якщо їх немає у заявника претензії.

Відповідь на претензію підписується повноважною особою підприємства, організації або їх представником та надсилається рекомендованим або цінним листом чи вручається під розписку.

Якщо претензію про сплату грошових коштів, до якої додано платіжну вимогу-доручення, визнано повністю або частково, у платіжній вимозі-дорученні зазначається визнана сума.

Платіжні вимоги-доручення виконуються установами банків у порядку, встановленому Національним банком України.

За необґрунтоване списання у безспірному порядку претензійної суми винна сторона сплачує другій стороні штраф у розмірі 10 процентів від списаної суми.

Підприємство чи організація, які вважають за необхідне змінити чи розірвати договір, надсилають пропозиції про це другій стороні за договором.

Підприємство, організація, які одержали пропозицію про зміну чи розірвання договору, відповідають на неї не пізніше 20 днів після одержання пропозиції. Якщо підприємства і організації не досягли згоди щодо зміни чи розірвання договору, а також у разі неодержання відповіді в установлений строк з урахуванням поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення господарського суду.

8.5. Порядок вирішення господарських спорів.

Діяльність господарського суду з розгляду господарських справ і вирішення господарських спорів розвивається у певній послідовності та складається з окремих стадій.

Порушення справи.

Господарський суд порушує справи за позовними заявами:

- підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та інтересів, що охороняються законом;
- державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України;
- прокурорів та їх заступників, які звертаються до господарського суду в інтересах держави;
- Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України.

Господарський суд порушує справи про банкрутство за письмовою заявою будь-якого з кредиторів, боржників.

Позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі, підписується повноважною посадовою особою позивача або його представником, прокурором чи його заступником, громадянином-суб'єктом підприємницької діяльності або його представником. Позивач зобов'язаний при поданні позову надіслати сторонам копії позовної заяви та доданих до неї документів, якщо цих документів у сторін немає. Зміст позовної заяви та документи, що додаються до неї, визначені Господарським процесуальним кодексом України.

Законом України “Про судовий збір” передбачається, що за подання позову та скарги стягується судовий збір. Розмір судового збору залежить від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який зазначається Законом України “Про Державний бюджет” на поточний рік. В таблиці представлені розрахунки ставок судового збору для господарських судів, відповідно до Закону України “Про Державний бюджет на 2019 рік”:

Найменування документа і дії, за яку справляється судовий збір, та платника судового збору	Ставка судового збору	Розмір судового збору з 01.01.19. по 31.12.19., грн.	
		Мінімум	Максимум
За подання до Господарського суду:			
1) позовної заяви майнового характеру:	1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб	1 921	672 350
2) позовної заяви немайнового:	1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб	1 921	
2 ¹) заяви про видачу судового наказу	0,1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб	192,10	
2 ²) заяви про скасування судового наказу	0,05 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб	96,05	
3) Зава про вжиття запобіжних заходів та забезпечення позову: Заяви про видачу виконавчого документа на підставі рішення іноземного суду; Зави про скасування рішення третейського суду; Заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду; Заяви про роз’яснення судового рішення	0,1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб	960,50	
4) Апеляційної скарги на рішення суду; Апеляційних скарг у справі про банкрутство; заяви про перегляд	150% ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги	2 881,50	1 008 525,00

судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами			
5) Касаційної скарги на рішення суду	200% ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги	3 842,00	14 700,00
6) Апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду	1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб	1 921,00	
7) Заяви про затвердження плану санації до порушення провадження у справі про банкрутство	2 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб	842,00	
8) Заяви про порушення справи про банкрутство	10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб	19 210,00	
9) Заяви кредиторів, які звертаються за грошовими вимогами до боржника після оголошення про порушення справи про банкрутство, а також після повідомлення про визнання боржника банкрутом; заяви про визнання правочинів (договорів) недійсними та спростування майнових дій	2 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб	3 842,00	
<p>Частиною 2 статті 3 Закону України “Про судовий збір” визначений перелік категорій справ, за якими не справляється судовий збір при зверненні до суду. Це:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом; 2) заяви про скасування судового наказу; 3) заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення; 4) заяви про поворот виконання судового рішення; 5) заяви про винесення додаткового судового рішення; 6) заяви про розірвання шлюбу з особою, визнаною в установленому законом порядку безвісно відсутньою; 7) заяви про встановлення факту каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням; 8) заяви про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; 9) заяви про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 10) заяви про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; 11) заяви про видачу обмежувального припису; 12) позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду; 13) заяви, апеляційної та касаційної скарги про захист прав малолітніх чи неповнолітніх осіб; 			

- 14) клопотання про визнання і виконання рішення іноземного суду відповідно до міжнародного договору України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України та яким не передбачено плату під час звернення до суду, подання апеляційної та касаційної скарг у таких справах;
- 15) заяви про встановлення факту смерті особи, яка загинула або пропала безвісти в районах проведення воєнних дій або антитерористичних операцій та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

Основною стадією господарського процесу є **вирішення господарських спорів**.

Вирішення спору по суті (тобто задоволення позову чи відмова в позові повністю або частково) завершується **прийняттям рішення**. Судове рішення приймається суддею за результатами обговорення усіх обставин справи, а якщо спір вирішується колегіально, - більшістю голосів суддів.

Рішення господарського суду набирає законної сили після закінчення десятиденного строку з дня його прийняття.

Рішення та ухвали розсилаються сторонам, прокурору, який бере участь в судовому процесі, третім особам не пізніше п'яти днів після їх прийняття або вручаються їм під розписку.

Рішення господарського суду обов'язкові до виконання на усій території України.

Виконання рішення господарського суду провадиться на підставі виданого ним наказу, який є виконавчим документом. Наказ видається стягувачові або надсилається йому після набранні судовим рішенням законної сили.

Накази видаються стягувачові або надсилаються йому рекомендованим чи цінним листом.

У разі повного або часткового задоволення первісного і зустрічного позовів накази про стягнення грошових сум видаються окремо по кожному позову.

Виданий стягувачові наказ може бути пред'явлено до виконання не пізніше трьох років з дня прийняття рішення, ухвали, постанови або закінчення строку, встановленого у разі відстрочки виконання судового рішення або після винесення ухвали про поновлення пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання.

Примусове виконання рішень в Україні покладається на Державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України.

За заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення

державний виконавець відкриває виконавче провадження на підставі наказу. Виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна. Якщо боржник є юридичною особою, то виконання провадиться за місцезнаходженням його постійно діючого органу або майна.

Державний виконавець у 3-денний строк з дня надходження до нього виконавчого документа виносить постанову про відкриття виконавчого провадження.

8.6. Порядок оскарження рішення господарського суду

За загальним правилом вирішення господарських спорів завершується прийняттям рішення чи винесенням ухвали судом першої інстанції, проте в окремих випадках господарське судочинство може продовжуватися в апеляційній і касаційній інстанціях.

Сторони у справі мають право подати апеляційну скаргу на рішення місцевого господарського суду, яке не набрало законної сили.

Апеляційна скарга або подання подається через місцевий господарський суд, який розглянув справу.

Місцевий господарський суд у п'ятиденний строк надсилає одержану апеляційну скаргу або подання разом зі справою відповідному апеляційному господарському суду.

У процесі перегляду справи апеляційний господарський суд за наявними у справі і додатково поданими доказами повторно розглядає справу. Додаткові докази приймаються судом, якщо заявник обґрунтував неможливість їх подання до суду першої інстанції з причин, що не залежали від нього.

Апеляційний господарський суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення місцевого господарського суду у повному обсязі.

Апеляційна інстанція за результатами розгляду апеляційної скарги має право:

- залишити рішення місцевого господарського суду без змін, а скаргу без задоволення;
- скасувати рішення повністю або частково і прийняти нове рішення;
- скасувати рішення повністю або частково і припинити провадження у справі або залишити позов без розгляду повністю або частково;
- змінити рішення.

Сторони у справі мають право подати **касаційну скаргу** на рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, та постанову апеляційного суду.

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, касаційна інстанція на підставі встановлених фактичних обставин, справи перевіряє

застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Касаційна інстанція не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові господарського суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати нові докази або додатково перевіряти докази.

Касаційна інстанція за результатами розгляду касаційної скарги має право:

- залишити рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції без змін, а скаргу без задоволення;
- скасувати рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції повністю або частково і прийняти нове рішення;
- скасувати рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, якщо суд припустився порушень;
- скасувати рішення першої інстанції, постанову апеляційної інстанції повністю або частково і припинити провадження у справі чи залишити позов без розгляду повністю або частково;
- змінити рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції;
- залишити в силі одне із раніше прийнятих рішень або постанов.

Сторони у справі та Генеральний прокурор України мають право оскаржити у касаційному порядку постанову Вищого господарського суду України, прийняту за наслідками перегляду рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, чи постанови апеляційного господарського суду до Верховного Суду України.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає специфіка господарсько-правової відповідальності як різновиду юридичної відповідальності?
2. У чому полягає особливість юридичних підстав застосування господарсько-правової відповідальності?
3. Господарські санкції як правовий засіб відповідальності в сфері господарювання.
4. Відповідальність суб'єкта господарювання за здійснення господарської діяльності без здійснення державної реєстрації або без отримання ліцензії.
5. Відповідальність за порушення законодавства про патентування.

6. Досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності.
7. Підстави зменшення розміру господарської відповідальності.
8. Порядок та підстави звільнення від господарської відповідальності.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель.

Андеррайтинг – розміщення (укладання договорів та продаж) цінних паперів торговцем за дорученням, від імені та за рахунок емітента.

Анулювання ліцензії – позбавлення ліцензіата органом ліцензування права на провадження певного виду господарської діяльності; виробництво (виготовлення) – діяльність, пов'язана з випуском продукції, яка включає всі стадії технологічного процесу, а також реалізацію продукції власного виробництва;

Арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – фізична особа, яка має свідоцтво, видане в установленому законодавством порядку, та діє на підставі ухвали господарського суду;

Боржник – суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати;

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури;

Бухгалтерський облік – це безперервне, взаємопов'язане, повне і об'єктивне відображення стану та руху всіх фінансових та матеріальних засобів підприємства на основі первинних документів про ту чи іншу господарську операцію.

Вимоги кредиторів – вимоги кредиторів, визнані боржником, інші вимоги кредиторів, підтвержені виконавчими документами чи розрахунковими документами, за якими відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника;

Вид (як напрямок) господарської діяльності – це об'єднання ресурсів (устаткування, технологічних засобів, сировини та матеріалів, робочої сили) для створення виробництва певної продукції або надання послуг.

Види господарської діяльності (як форма) досягнення мети господарювання – це встановлений господарським законодавством поділ на два види (форми) господарювання, які передбачають можливість добровільного вибору, за власним бажанням, засновника (власника) створюваного ним суб'єкта господарювання такої діяльності і організації господарювання у такий спосіб, який є його кінцевою метою досягнення економічних і соціальних результатів (задоволені суспільних і особистих потреб).

Варант (англ.) – свідоцтво, яке видається товарним складом про прийняття товару на збереження. Відповідно до ст. 962 ЦК він розглядається як складське свідоцтво, що складається з двох частин власне складського свідоцтва та застосовного свідоцтва (варанта), які можуть бути відокремленні одне від одного.

Господарська діяльність – будь-яка діяльність, (некомерційна і комерційна), юридичних осіб, а також фізичних осіб – підприємців, пов'язана з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт тощо;

Галузі економіки – це сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності.

Господарський договір – це зафіксоване у спеціальному правовому документі і засноване на домовленості сторін, зобов'язальне правовідношення між учасниками господарських відносин, спрямовані на забезпечення господарської діяльності (господарських потреб), що ґрунтуються на оптимальному врахуванні інтересів сторін і загальногосподарських інтересів.

Грошове зобов'язання – зобов'язання боржника заплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених цивільним законодавством України.

Господарська компетенція суб'єктів господарювання - це сукупність господарських прав та обов'язків, встановлених чинним законодавством, яка виникає з моменту його офіційного створення.

Дефолт (банкрутство) – це неможливість виконання боржником своїх обов'язків. Якщо дефолт об'являє юридична особа, то призначається арбітражний керуючий, який визначає подальші кроки (продаж активів в цілому, продаж активів частинами тощо). Якщо дефолт об'являє фізична особа, то до такого боржника застосовується національне законодавство. Якщо дефолт об'являє держава ("суверенний дефолт"), то борги і спори врегульовуються міжнародним правом.

Досудова санація – система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інвестор, з метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство;

Демпінг – ввезення на митну територію країни імпорту товару за цінами, нижчими від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, що заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару;

Державна холдингова компанія – холдингова компанія, утворена у формі акціонерного товариства, не менш як 100 відсотків акцій якого належить державі.

Державна керуюча холдингова компанія – державна холдингова компанія, корпоративним підприємством якої може бути інша державна холдингова компанія чи господарське товариство, холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв) якого належить державі;

Електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

Електронний цифровий підпис – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа;

Емітенти – юридичні особи, територіальні громади в особі відповідних органів державної влади, які від свого імені розміщують цінні папери та зобов'язуються виконувати зобов'язання за цими цінними паперами. Термін "емітент" походить від латинського "emitto", що означає "випускаю".

Заінтересовані особи стосовно боржника – юридична особа, створена за участю боржника, керівник боржника, особи, що входять до складу органів управління боржника, головний бухгалтер (бухгалтер) боржника, у тому числі і звільнені з роботи за рік до порушення провадження у справі про банкрутство, а також особи, які знаходяться у родинних стосунках із зазначеними особами та підприємцем (фізичною особою) – боржником, а саме: подружжя та їх діти, батьки, брати, сестри, онуки;

Значні угоди – угоди щодо розпорядження майном боржника, балансова вартість якого перевищує один відсоток балансової вартості активів боржника на день укладення угоди;

Ліцензіат – суб'єкт господарювання, який одержав ліцензію на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню;

Ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку у разі його встановлення Кабінетом Міністрів України за умови виконання ліцензійних умов;

Ліцензійні умови – установлений з урахуванням вимог законів вичерпний перелік організаційних, кваліфікаційних та інших спеціальних вимог, обов'язкових для виконання при провадженні видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню;

Ліцензування – видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування;

Ліквідація – припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, згідно господарського законодавства або визнаного господарським судом

банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна;

Ліквідатор – фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів у встановленому Законом порядку;

Мирова угода – домовленість між боржником та кредитором (групою кредиторів) про відстрочку та (або) розстрочку платежів або припинення зобов'язання за угодою сторін (далі – прощення боргів);

Орган ліцензування – орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України, уповноважений законом державний колегіальний орган, спеціально уповноважений виконавчий орган рад для ліцензування певних видів господарської діяльності;

Основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів.

Оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення. На відміну від основних, оборотні засоби не закріплюються за виробничими підрозділами та як здійснюється їх реалізація.

Оперативний облік – це облік спрямований на періодичний збір інформації, необхідної для поточної господарської діяльності для прийняття тих чи інших оперативно-управлінських рішень.

Опціон – стандартний документ, який засвідчує право придбати (продати) цінні папери (товари, кошти) на визначених умовах у майбутньому з фіксацією ціни на час його укладання або на час такого придбання за рішенням сторін контракту. Особливість цього контракту полягає в тому, що він не є обов'язковим для виконання покупцем, який має право здійснити або відмовитися від контракту. Опціон може бути проданий без обмежень іншим особам протягом строку його дії.

Поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство;

Погашені вимоги кредиторів – задоволені вимоги кредитора, вимоги, щодо яких досягнуто згоди про припинення, у тому числі заміну, зобов'язання або припинення зобов'язання іншим чином, а також інші вимоги, які відповідно до Закону вважаються погашеними;

Представник працівників боржника, уповноважена особа акціонерів або учасників товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю – особа, уповноважена загальними зборами, на яких присутні не менш як три чверті від штатної чисельності працівників боржника або відповідним рішенням первинної профспілкової організації боржника, представляти їх інтереси при проведенні процедур банкрутства з правом дорадчого голосу;

Під **правовим режимом майна** розуміють установлений правовими засобами порядок і умови придбання (присвоєння) майна, здійснення суб'єктами права повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізація функцій управління майном, а також правова його охорона.

Розпорядник майна – фізична особа, на яку у встановленому Законом порядку покладаються повноваження щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника на період провадження у справі про банкрутство в порядку, встановленому Законом;

Розпорядження майном боржника – система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження та ефективного використання майнових активів боржника та проведення аналізу його фінансового становища;

Реструктуризація підприємства – здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів;

Суб'єкт господарювання – юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, яка провадить господарську діяльність, (крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування), а також фізична особа – підприємець, зареєстрована в установленому законодавством порядку.

Споживач – це громадянин, (фізична або юридична особа), який придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити товари (роботи, послуги) для власних побутових потреб.

Суб'єкт банкрутства (банкрут) – боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена господарським судом. Суб'єктами банкрутства можуть бути юридичні особи, а також фізичні особи – підприємці за зобов'язаннями, що виникли на підставах, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності.

Сторони у справі про банкрутство – кредитори (представник комітету кредиторів), боржник (банкрут);

Санация – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника;

Статутний капітал – це зафіксований у установчих документах СГ сукупність грошових коштів та майна, необхідних для функціонування підприємства. Статутний капітал створюється внесенням вкладів засновниками (учасниками) і може поповнюватися за рахунок прибутку від господарської діяльності підприємства, а в разі потреби й за рахунок додаткових вкладів учасників, у тому числі спонсорів.

Статистичний облік – це облік, який передбачає систематичний збір певних натуральних чи грошових показників, які узагальнюються в обов'язковій статистичній звітності відповідно до ЗУ 17.09.1992 року "Про державну статистику".

Торгівля – будь-які операції, що здійснюються за договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на товари.

Інноваційна діяльність – вид діяльності, пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт, введений на ринок, в новий чи покращений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, чи новий підхід до соціальних послуг.

Інвестори – учасники ринку, які вкладають грошові та інші кошти в цінні папери з певною метою. Інвестори можуть бути суб'єктами інвестиційної діяльності, що прийняли рішення про вкладення власних, позикових і залучених грошових, майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької діяльності (інвестиції).

Інжиніринг (англ. engineering, – синонім терміна інженерія, який відрізняється етимологічно від англ. engineering: набір прийомів та методів, які компанія, підприємство, фірма використовує для проектування своєї діяльності.

Неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності

Кредитор – юридична або фізична особа, яка має у встановленому порядку підтвержені документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів).

Конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство. До конкурсних кредиторів відносяться також кредитори, вимоги яких до боржника виникли внаслідок

правонаступництва за умови виникнення таких вимог до порушення провадження у справі про банкрутство.

Керуючий санацією – фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення санації боржника;

Корпоративне підприємство – господарське товариство, холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія.

Коносамент – це товаророзпорядчий документ, що посвідчує право його утримувача розпоряджатися зазначеним в коносаменті вантажем і отримати вантаж для завершення перевезення. Коносамент головним чином застосовується при здійсненні морських перевезень і є доказом прийому перевізником вантажу, зазначеного в коносаменті.

Учасники провадження у справі про банкрутство – сторони, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна боржника, а також інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство або їх уповноважені особи

Уповноважена особа акціонерів, учасників товариства і обмеженою чи додатковою відповідальністю – особа, уповноважена загальними зборами акціонерів або учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, що володіють більш як половиною статутного капіталу товариства, представляти їх інтереси під час проведення процедур банкрутства цього товариства з правом дорадчого голосу;

Угоди, щодо яких є заінтересованість, – угоди, сторонами яких є заінтересовані особи зі сторони боржника, керуючого санацією чи кредиторів;

Форвардний контракт – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін такого продажу під час його укладання. Особливість цього контракту в тому, що він укладається поза біржею.

Ф'ючерсний контракт – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений

час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань строками контракту. На відміну від форвардного контракту, він укладається тільки на біржі і реєструється її розрахунковою палатою. Від опціону він відрізняється тим, що його виконання є обов'язковим і ризик за цим контрактом вищий.

Холдингова компанія – акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств.

Холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв) – пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, холдингової компанії, який перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства, холдингової компанії.

Цілісний майновий комплекс – це господарський об'єкт із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг) з наданою йому земельною ділянкою, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання, який має основні фонди і оборотні засоби та інше майно.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / за ред. В. С. Щербини. - К. : Юрінком Інтер, 2012. - 528 с.
2. Булгакова І. В. Господарське право України : навч. посіб. / І. В. Булгакова. - К. : Прецедент, 2006. - 346 с.
3. Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. - К. : Атіка, 2004. - 624 с.
4. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Вінник. - [2-ге вид., змін. та доповн.]. - К. : Прав. єдність, 2009. - 766 с.
5. Господарське право : підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін. ; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. - Х. : Право, 2012. - 696 с.
6. Господарське право : підручник / [О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.] ; за ред. О. П. Подцерковного. - Х. : Одіссей, 2010. - 640 с.
7. Господарське право України : навч. посіб. / за заг. ред. Н. О. Саніахметової. - Х. : Одіссей, 2005. - 608 с.
8. Господарський кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-^ // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18. - Ст. 144.
9. Господарський кодекс України : наук.-практ. ко- мент. / за ред. В. М. Коссака. - К. : Алетра ; КНТ ; ЦУЛ,- 672 с.
10. Господарський процесуальний кодекс України : закон України від 6 листоп. 1991 р. № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - Ст. 56.
11. Горбова Н. А. Правомірна поведінка: підходи до визначення дефініцій, соціальна значимість та типологія. /Н. А. Горбова// Право і суспільство № 5-2, 2015, - С. 35-40.
12. Горбова Н. А. Теорії інтелектуальної власності: до постановки питання. /Н. А. Горбова// Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. – № 1 (II), - С. 16-22.
13. Горбова Н. А. Юридична відповідальність у правомірній поведінці: теоретико-методологічний аспект. /Н. А. Горбова// Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія «Право». Т.1, Вип.34 2015, - С.12-15.
14. Горбова Н. А. Юридична відповідальність у правомірній поведінці - самостійний елемент механізму правового регулювання /Н. А. Горбова//

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки» № 4, 2015. – С. 25-31.

15. Горбова Н. А. Методологічні умови аналізу юридичної відповідальності у правомірній поведінці /Н. А. Горбова// Матеріали Міжнародно-науково-практ. конф. [„Здійснення наукових досліджень і реалізація наукових проектів “] – Краков: „Diamond trading tour“, 2015. – С. 23–26.

16. Горбова Н. А. Об’єктивна та суб’єктивна сторона позитивної відповідальності /Н. А. Горбова// Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства: Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (4 вересня 2015 р.), м. Харків. – 2015. – С. 6-8.

17. Горбова Н.А. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: аналіз нововведень та регуляторного впливу. /Н. А. Горбова// «Держава та регіони. Серія: Право», № 1 (2018).

18. Горбова Н.А. Природа державного контролю (нагляду) та генезис його законодавчого визначення. / Н.А.Горбова // «Право та державне управління» № 1 (2019)/

19. Ершова И. В. Предпринимательское право : учебник / И. В. Ершова. - М. : Юриспруденция, 2002. - 512 с.

20. Єфименко Л.М. Державна політика як фактор диверсифікації на промислових підприємствах. Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. праць. К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2008. С. 75–81.

21. Знаменский Г. Л. Новое хозяйственное право. Избранные труды : сб. науч. тр. / Г. Л. Знаменский. - Киев : Юринком Интер, 2012. - 488 с.

22. Знаменский Г. Л. Хозяйственный механизм и право / Г. Л. Знаменский ; [отв. ред. В. К. Макутов]. - Киев : «Наукова думка», 1988. - 158 с.

23. Карчевський К. А. Проблеми визначення змісту господарського (підприємницького) права як галузі права та навчальної дисципліни / К. А. Карчевський // Проблеми господарського права і методика його викладання : матеріали міжнародно-науково-практ. конф. (м. Донецьк, 12-13 трав. 2006 р.). - Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2006. - С. 59-66.

24. Кодекс торговельного мореплавства : закон України від 23 трав. 1995 р. № 176/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 47. - Ст. 349.

25. Кодекс України про надра : закон України від 27 лип. 1994 р. № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 36. - Ст. 340.

26. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. - К. : Юринком Интер, 2010. - 384 с.

27. Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-Ш // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25. - Ст. 131.
28. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія / І. М. Кучеренко. - К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. - 328 с.
29. Ліцензування в Україні / ред. А. В. Шашкевич ; Держ. ком. України з питань регуляторної політики та підприємництва. - К. : Юрінком Інтер, 2005. - 414 с.
30. Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій : у 2 ч. Ч. 1 / В. С. Мілаш. - Х. : Право, 2008. - 496 с.
31. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін. ; за заг. ред. В. К. Мамутова. - К. : Юрінком Ін- тер, 2004. - 688 с.
32. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / О. А. Беянович, О. М. Вінник, В. С. Щербина [та ін.] ; за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. - 3-тє вид., переробл. і доповн. - К. : Юрінком Інтер, 2012. - 776 с.
33. Нестеренко О. М. Аналіз поняття правової соціалізації. Теорія і практика розвитку наукових знань: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 груд. 2017 р.). Київ: МЦНД, 2017. С. 24-26.
34. Нестеренко О.М. Підвищення рівня правової та етичної культури державних управлінців як один із основних пріоритетів правового виховання в умовах соціальної мобільності/ Нестеренко О.М.// Загальноукраїнський науково-практичний господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право» Розділ «Юридичні науки» № 6, м. Київ, 2019 р.- с. 230-234.
35. Общая теория права : учеб. для юрид. вузов / Ю. А. Дмитриев, И. Ф. Кузьмин, В. В. Лазарев и др. ; под общ. ред. А. С. Пиголкина. - 2-е изд., испр. и доп. - М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1996. - 384 с.
36. Олексенко Р. Економико – правовой механизм реализации новой модели современной культурной политики Украины / Р. Олексенко, Л. Афанасьєва // Международная научно-практическая заочная конференция «Актуальные проблемы экономики, менеджмента и маркетинга в современных условиях» 23 января 2019 г. -2019. - С.421-425.
37. Ортіна Г.В. Антикризовий потенціал реального сектору економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 18. С. 81–84.
38. Ортіна Г.В. Стратегія антикризового регулювання реального сектору економіки. Економіка та держава. 2015. № 8. С. 13–16
39. Правове регулювання окремих видів підприємницької діяльності: навчальний посібник / В.В. Молодиченко, В.Д. Гапотій, О.В. Печерський, Р.І.

Олексенко – Мелітополь - Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького 2014. – 287с. ISBN 978-617-7055-40-1

40. Петров Є. В. Господарське право та його складові елементи / Є. В. Петров // Актуальні проблеми правовідносин в приватній сфері : матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова (м. Харків, 23 груд. 2011 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». - Х. : Юрайт, 2012. - С. 39-42.
41. Податковий кодекс України : закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755¹ // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 13-14, 15-16, 17. - Ст. 112.
42. Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 22 черв. 1999 р. № 1109 // Офіційний вісник України. - № 25. - Ст. 127
43. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. - К. : Юрінком Інтер, 2002. - 528 с.
44. Правознавство : підручник / В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон та ін. - К. : КНЕУ, 2003. - 767 с.
45. Про акціонерні товариства : закон України від 17 верес. 2008 р. № 514¹ // Відомості Верховної Ради України. - 2008. - № 50-51. - Ст. 384.
46. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2018. - № 9. - Ст. 50.
47. Про банки і банківську діяльність : закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 5. - Ст. 30.
48. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність : закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XГУ // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 40. - Ст. 365.
49. Про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом : закон України від 14 трав. 1992 р. № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 31. - Ст. 440.
50. Про вищу освіту : закон України від 01.01.2019 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004.
51. Про господарські товариства : закон України від 19 верес. 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 49. - Ст. 682.
52. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : закон України від 30 жовт. 1996 р. № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 51. - Ст. 292.

53. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців : закон України від 15 трав. 2003 № 755-ГУ // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 31. - Ст. 263.
54. Про державну службу : закон України від 01.01.2019 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43)
55. Про зайнятість населення : закон України від 31.08.2018 р № 5067-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 24, ст.243.
56. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160-^ // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 9. - Ст. 79.
57. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : закон України від 22 груд. 1998 р. № 332-X^ // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 11. - Ст. 78.
58. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах : постанова Правління Національного банку України від 12 листоп. 2003 р. № 492 // Офіційний вісник України. - 2003. - № 51. - Т. 1. - Ст. 2707.
59. Про затвердження Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України : постанова Правління Пенсійного фонду України від 19 груд. 2003 р. № 21-1 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 3. - Ст. 148.
60. Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 4 лип. 2001 р. № 756 // Офіційний вісник України. - 2001. - № 27. - Ст. 1212.
61. Про затвердження переліку органів ліцензування : постанова Кабінету Міністрів України від 14 листоп. 2000 р. № 1698 // Офіційний вісник України. - 2000. - № 46. - Ст. 2001.
62. Про затвердження переліку платних побутових послуг, на провадження діяльності з надання яких придбавається торговий патент : постанова Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2010 р. № 1258 // Офіційний вісник України. - № 7. - Ст. 332.
63. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію) : розпорядження Антимонопол. ком. від 19 лют. 2002 р. № 33-р // Офіційний вісник України. - 2002. - № 13. - Ст. 679.

64. Про захист економічної конкуренції : закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 12. - Ст. 64.
65. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : закон України від 22 груд. 1998 р. № 330-X[^] // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 9. - Ст. 65.
66. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту : закон України від 22 груд. 1998 р. № 331-X[^] // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 12. - Ст. 80.
67. Про зовнішньоекономічну діяльність : закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1991. - № 29. - Ст. 377.
68. Про Кабінет Міністрів України : закон України від 7 жовт. 2010 р. № 2591-УІ // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 9. - Ст. 58.
69. Про ліцензування видів господарської діяльності: закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015, № 23, ст.158.
70. Про особисте селянське господарство : закон України від 15 трав. 2003 р. № 742-[^] // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 29. - Ст. 232.
71. Про охорону навколишнього середовища : закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 41. - Ст. 546.
72. Про статус народного депутата : закон України від 17 листоп. 1992 р. № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 3. - Ст. 17.
73. Про створення Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України : постанова Кабінету Міністрів України від 22 січ. 1996 р. № 118 // Урядовий кур'єр. - 01.02.1996.
74. Про страхування : закон України від 7 берез. 1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 18. - Ст. 78.
75. Про фермерське господарство : закон України від 19 черв. 2003 р. № 973-[^] // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 45. - Ст. 363.
76. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12 лип. 2001 р. № 2664-ГГГ // Відомості Верховної Ради України. -- № 1. - Ст. 1.
77. Про центральні органи виконавчої влади : закон України від 17 берез. 2011 р. № 3166-УГ // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 38. - Ст. 385.
78. Про цінні папери та фондовий ринок : закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-[^] // Відомості Верховної Ради України. - 2006. - № 31. - Ст. 268.
79. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. - К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. - 520 с.
80. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-[^] // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40. - Ст. 356.

81. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубєвої. - Вид. 5-те, переробл. та доповн. - Х. : Одіссей, 2009. - 1210 с.
82. Щербина В. С. Господарське право : навч. посіб. / В. С. Щербина. - К. : Юрінком Інтер, 2001. - 367 с.
83. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - К. : Юрінком Інтер, 2005. - 592 с.
84. Щербина В. Правова природа корпоративних відносин / В. Щербина // Українське комерційне право. - 2006. - № 7. - С. 10-14.
85. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : монографія / В. С. Щербина. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 264 с.